

XXVI. évfolyam, 3. szám

2019. június 15.

PRIETENIA

PRZYJAZŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÁSISJÉ

PRIJATELSTVA

PRIATELSTVO

ДРУЖБА

PRIJATELSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԵՎՈՒԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsönös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.
Alapította 1994-ben:
Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:

Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége

A kiadásért felel:
Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:
Mayer Éva

Olvasószerkesztő:
Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:
Szélpál Éva

A szerkesztőség postacíme:
Barátság szerkesztősége
1519 Budapest, Pf. 452.

Telefon: 203-2858

E-mail címeink:
baratsag@upcmail.hu
eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149

Előfizethető az Országos Nemzetiségi
Önkormányzatok Szövetsége
Barátság folyóirat számlaszámán:

11743057-26413457

OTP Bank Dél-dunántúli Régió,
7570 Barcs, Séta tér 5.

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft
Terjeszti az ONÖSZ
és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:
Croatica Nonprofit Kft.

Felelős vezető:
Horváth Csaba ügyvezető igazgató
www.croatica.hu

Online szerkesztő:
Domainsector Kft.
<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését
a Miniszterelnökség
Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért
Felelős Államtitkársága,
a Közhasznú Hermann-Niermann Alapítvány,
az Országos Horvát Önkormányzat
és a Bethlen Gábor Alapkezelő
támogatta.

Ingo Glass objektjeiből

Amikor a háromszög dominál a négyzet felett (6 mm-es alumínium, 60x30x60 cm)

A művész és „A háromszög női ereje” (15 mm-es alumínium, 180x160x110 cm)

Címlapunkon: Ingo Glass: Az alapszínek mozgása és alapszínek a térben (12 mm-es alumínium, 120x120x120 cm)

Országos Nemzetiségi Rajz- és Fotópályázat

Molnár Dávid: Kakasütés (német nemz.)

Az Oktatási Hivatal Nemzetiségi Pedagógiai Oktatási Központja által meghirdetett Országos Nemzetiségi Rajzverseny, valamint Nemzetiségi Népismeret Verseny – Országos Nemzetiségi Fotópályázat díjátadójára március 26-án került sor az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Korczák termében. A versenyre összesen tíz nemzetiség ötszáz rajza és száz fotója érkezett. A díjakat *Kállay Attiláné*, az Oktatási Hivatal Nemzetiségi Pedagógiai Oktatási Központjának vezetője adta át. Különdíjakat hoztak az országos nemzetiségi önkormányzatok és civil szervezetek a gyerekeknek.

Uhlár Zorka: Čepčenie nevesty (szlovák nemz.)

Yordanova Alexia: Lazarki (bolgár nemz.)

Bártfai-Galló Andor: Busók átkelése a Dunán (horvát nemz.)

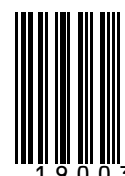
Elballagtak...

...a hazai nemzetiségi gimnáziumok diákjai

Összeállításunkban pillanatok láthatnak a HOŠIG (Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium), a békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium, a budapesti Szlovák Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium, a bajai Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja és a budapesti Grassalkovich Antal Német Nemzetiségi és Kétnyelvű Általános Iskola végzős tanulóinak emlékezetes napjáról.

Ára: 300 Ft

BÚCSÚZUNK

Bekövetkezett, amire senki nem gondolt: a mindig mosolygós, segítőkész, fáradhatatlan *Bajtai* László elment, örökre. Legutóbb a folyóirat alapításának 25. évfordulójáról megemlékező jubileumi ünnepségen, február 20-án fotózott, képei meg is jelentek az ünnepekről szóló beszámolóinkban. 74 éves volt.

Somogyi Zsuzsanna felvétele

A folyóirat megalapítása óta követte, segítette minden lépésünket, nélküle nem tudtunk volna annak tartalmára, megjelenésére koncentrálni, minden „mást” ugyanis ő intézett a banktól a postán át a könyvelőig, s a lapszámokat is ő juttatta el az előfizetőkhez... És ott volt fényképezőgéppel az Országházban, az ünnepeken, a riportokon, minden érdekes-értékes pillanatot rögzített. Mindenki ismerte őt, elképzelhetetlen volt, hogy nélküle induljak útnak sajtótájékoztatóra, interjúra, riportokra, konferenciákra. Mindent látott gépének objektíve, amit csak elképzeltem! Fél szavakból értettük egymást. És nem csupán a BARÁTSÁGnak készítette fotóit, mindig gondolt a többi nemzetiségi lapra, eleget tett a kéréseknek és figyelmeztetett, kinek küldjem, kik várják a képeket.

Pedig nem a fotóriporterség volt az eredeti hivatása: egy alumíniumöntöde ügyvezető igazgatója volt nyugdíjba vonulásáig, bár közben is együtt dolgoztunk a *Neue Zeitung*nak, ahol utazó riporter voltam. Sokat tudott a nemzetiségekről, tisztelte, szerette az embereket, ahogyan őt is mindenki szerette, örömmel üdvözölte, ha találkoztak. Maga volt a rendíthetetlen megbízhatóság, az igaz emberség. Pótolhatatlan.

Kérem, így emlékezzünk rá!

Mayer Éva

TARTALOM

KÖZÖS EURÓPÁNK

Pro Cultura Minoritatum Hungariae	9664
Új elnököt választott az MNOÖ	9666
Az anyanyelv a legszebb örökségünk	
Interjú Kreis Erzsébet igazgatóval	9667
Kulturális hidakat építünk Horvátországnak és Magyarország között. . .	
Beszélgetés Gojtán Anna igazgatóval	9670
Ünnepélyesen átadták a Croatica új székházát	9673
Főhajtás és szembenézés	
A roma vészidőszak áldozataira emlékezünk	9674
Hattinger Gábor szavalóverseny Komlósán	9679
Aranypánt-díjas Sztójka Edina	9680
Filmünnep a Művész Moziban	9682
Európa Kulturális Fővárosai: Plovdiv és Matera	9684
Mediterrán inycenségek Pünkösdfürdőn	
Lefti néni tavernájában	9686
Szlovéniai elismerés a Mukics családnak	9687
Doncsev Toso elbeszélései	9688
Bán Béla négy élete	
Nyilas Misi és a történelem	9696
Nyári versek	9700

KIÁLLÍTÁS

Minden múlt a múltam	9701
Egység – és sokszínűség	9703
Identitáskereső – Franciaországi magyar művészek kiállítása	9704

ÉVFORDULÓ

Koch Valéria év	
Koch Valéria versei Ember Mária fordításában	9706
Mit csinál ma Berényi Mária?	9708

KÖNYV

Kiseb létszámú kisebbségek néprajzi kiadványa	9712
---	------

HÁZAINK TÁJA

Szász levesestál	9716
------------------	------

INHALT, CONTENTS

A Pro Cultura Minoritatum Hungariae 2019. évi kitüntettei

A 2005-ben alapított Pro Cultura Minoritatum Hungariae díj az idei évtől a miniszterelnök általános helyettesének szakmai elismerései közé került. A díj korábbi hagyományait megőrizve olyan személynek vagy szervezetnek adományozható, aki, vagy amely sokat tett a Magyarországon élő nemzetiségek körében anyanyelvű kulturális örökség megtartásáért, fejlesztéséért és a nemzetiségi közművelődés, valamint kultúra területén végzett kimagasló tevékenységével hozzájárult a Kárpát-medence népeinek együttéléséhez.

A kitüntetéseket a kulturális sokszínűség világnapján, május 21-én **dr. Semjén Zsolt** nemzetpolitikáért, egyházügyekért és nemzetiségekért felelős miniszterelnök-helyettes és **dr. Soltész Miklós**, a Miniszterelnökség Egyházi, Nemzetiségi Kapcsolatokért felelős államtitkára adta át az Uránia Filmszínház Dísztermében. Az ünnepséget a **Spajnsni flajnsni muzikanti** szlovén zenekar, **Tintér Gabriella** és a **Tint'iz Band** előadása kísérte. Gratulálunk a 2019. évi kitüntetettnek!

Elismerést kapott:

Bangó Margit

Kossuth-díjas, Kiváló és Érdemes Művész, a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje kitüntetettje.

Szülői örökségként szívta magába a cigányzenei kultúrát. A Magyar Rádió tehetségkutatóján tűnt fel 1967-ben. Idehaza és külföldön számtalan színpadi produkcióban vett részt. A 100 Tagú Cigányzenekarral – melynek örökös szólistája – az egész világon népszerűsítette a cigányzenét, és öregbítette Magyarország jó hírnevét. A cigányzene megismeretése, ezen keresztül pedig a cigány kultúra megőrzése érdekében végzett több mint fél évszázados tevékenységéért kapta a díjat.

Bárkányi Zoltán,

a L'udové Noviny nyugalmazott főszerkesztője

Kesztölci bányászcsaládban született. Gyermekkorában szüleivel Budapestre költözött. 1966-tól a L'udové Noviny szerkesztőjeként, majd főszerkesztőjeként a hazai szlovák újságírás elismert képviselője lett. Publicisztikái, irodalmi művei jelentek meg, hat önálló kötettel büszkélkedhet. Írásaiban előszeretettel foglalkozott szülőföldjével, és az ott élő emberekkel. Tevékenysége és művei a hazai szlovák irodalom kiemelkedő alakjává tették.

Fünfkirchen – Leőwey Táncegyüttes

Az együttes több mint 45 éve a pécsi Leőwey Klára Gimnázium végzős diákjaiból alakult, Heil Helmut vezetésével. Napjainkban az együttes bázisát a Leőwey Klára Gimnázium mellett a szintén pécsi Koch Valéria Iskolaközpont táncsoportja alkotja. Mindkét intézmény szívügyének tekinti az együttes fenntartását, és az iskolai néptáncoktatást. Műkö-

désükkel nemcsak táncélményt nyújtanak, hanem gyűjtik és színpadra állítják a hazai német népzenei és néptáncokincseket. Magas színvonalú előadásait számtalan szakmai elismerés bizonyítja. A díjat Heil Helmut vette át

Gáspár Lászlóné,

a Magyarországi Szlovének Szövetsége egykori vezetőségi tagja

Több mint hatvan éve tevékenykedik a szlovén nemzetiség kulturális hagyományainak megőrzéséért és az anyanyelvi hitélet átörökítéséért. 1953-tól tagja a Pável Agoston Vegyeskarnak. 2008-ban megalakította a felsőszölnöki népdalkört, 2017-től vezeti a Szlovén Nyugdíjas Egyesület énekkarát. Több mint száz helyi szlovén népdalt gyűjtött fel. Rába-vidéki Énekeskönyvében több mint kétszáz egyházi ének szerepel.

Hévizi Pál

nyugalmazott középiskolai tanár és zenekarvezető

Hévizi Pál sokat tett a mogyorósbányai szlovák közösségért, a nemzetiségi hagyományaik megőrzéséért. Fiatal korától tagja, majd harminc éven át vezetője volt a helyi fúvószenekarnak, amely vezetése alatt szerezte meg a Magyar Fúvószenesi Szövetség arany fokozatú diplomáját. Számos kulturális program megszervezőjeként az általa vezetett ének- és zenekarral mindig jelen volt az iskolai s a települési rendezvényeken.

Kiss Adél

iparművész

Magyarországi román nemzetiségi család gyermeke. A kolozsvári művészeti akadémián szerzett formatervezői diplomát. Hazatérése óta aktívan részt

vesz a magyarországi román nemzetiség életében. Tervezőgrafikusi munkáiban a különféle kultúrákhoz köthető egyetemes értékek jelennek meg. Művészi tevékenysége mellett kiállításokat szervez, alkotóműhelyeket indít. Alkotásaival egyéni és csoportos tárlatokon szerepelt úgy hazánkban, mint a világ több kiállítóhelyén, Szentendrétől Liverpoolig.

Lakatos László

zenész, zenekarvezető

Közel negyven éve zenél a vendéglátóiparban, és mindent megtesz a minőségi cigányzene megbecsülésének megőrzéséért. Alapítója az Élő-Zene Egyesületnek, amelynek keretében feltörekvő cigányzenekaroknak és roma zenészeknek segít fellépési lehetőséget találni, így járulva hozzá kibontakozásukhoz. A roma zenei hagyományok megismertetése, átadása terén, és a közösségéért végzett munkájáért díjazták.

Németh Csaba Gábor

rádiós főszerkesztő, filmkészítő

Közel harminc éve dolgozik a média területén. Portré- és dokumentumfilmjeiből különleges helyzetben lévő személyek és közösségek képe tárul elénk a NATO-katonáktól a malenkij robotra hurcolt emberekig. 2010-ben készült az egykori magyarországi bolgárkertészekről szóló filmje, amelynek második része a bolgárkertészetekben dolgozó magyarokról szól. Szerkesztőként, újságíróként végzett médiatevékenysége összefogja a hazai bolgárok hétköznapjait.

Rozmaring Szerb Táncegyüttes

A 2004-ben alapított együttes szerb nemzetiségi és magyar tagjai a Pomáz, Budakalász, illetve Szentendre környéki szerb eseményeken tartanak táncházakat. Az itthoni és határainkon túli, például zombori, belgrádi és vajdasági, újvidéki néptánc-

fesztiválok rendszeres fellépői. A felnőtt és gyermek táncsoportból álló együttesnek a szerb kultúra néptánc-hagyományok megőrzéséért végzett tevékenységéért ítelték a díjat. Az elismerést vezetőjük, *Horváthné Haizer Enikő* vette át.

Telenkó Bazil Mihály,

a Debreceni Egyetem tudományos munkatársa

Miskolci görögkatolikus családban jött a világra. Doktori fokozatot szerzett néprajztudósként kutatásaiban a görögkatolikus és az északkelet-magyarországi vallási hagyományokkal foglalkozik. Rendszeresen publikál, tudományos és ismeretterjesztő rendezvényeken tart előadásokat, mindezekkel a hazai ruszinok történetét teszi közzé.

Trojan Tünde

színész, dramaturg, szerkesztő

Közel harminc éve szervezi a hazai lengyel közösség irodalmi és színházi eseményeit. Szerkesztőként dolgozott lengyel nyelvű rádióban, majd 2007 óta a *Głos Polonii* folyóirat munkatársa. Tevékenységének köszönhetően a hazai közönség jobban megismerheti a lengyel irodalom alkotásait. Színházi csoportokat szervez és saját rendezésű darabokkal nemzetiségi színházi fesztiválokra szerepel. Sokrétű munkássága részeként hátrányos helyzetű, valamint menekülttáborban élő gyerekeknek is tart foglalkozásokat.

Városlódi Pergő Rozmaring Táncegyüttes

Az együttes, amely idén ünnepli fennállása ötvenötödik évfordulóját, Városlód és Veszprém megye német kulturális életének meghatározó szereplője. A kezdetben magyar táncokat bemutató együttes, az országban elsők között kezdett német koreográfiákat tanulni és színpadra állítani. Az együttes gyermektáncsoportja 1995-ben alakult. A Táncegyüttes

tevékenysége nagyban hozzájárul a dunántúli német hagyományok továbbéléséhez. A díjat egyik vezetőjük, *Petres Ákos* vette át.

„Veseli Gradišcanci” Egyesület

Az egyesület idén ünnepli fennállásának negyvenötödik évfordulóját. Elévülhetetlen érdemük van a horvát nemzetiség kulturális hagyományainak és a

gradistyei horvátok népszokásainak megőrzésében. A Győr-Moson-Sopron megyei Und településen működő kultúrkör gyermek és felnőtt táncsoportjával, kórusával, tamburazenekarával a horvát népzene s néptánc hiteles közvetítője határainkon innen és túl. Az eddigi horvátországi és hazai díjak után ez alkalommal a hazai nemzetiségek kulturális elismerését is megkapták. A díjat *Koloszár István*, az együttes vezetője vette át.

Új elnököt választott a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata Közgyűlésének május 25-én Budapesten megtartott rendkívüli ülésén új elnököt választottak a magyarországi németek. *Schubert Olivía* korábbi elnök súlyos balesetét követően május 1-vel lemondott, feladatait az átmeneti időszakban *Waldmann-né Baudentisztl Éva* elnökhelyettes látta el. Az MNOÖ Közgyűlése *Englenderné Hock Ibolyának* szavazott bizalmat.

met közösségnek. Ez az új pozíció rendkívül sok új feladattal és óriási felelősséggel jár, ezért is volt nehéz a döntés, hogy elvállaljam-e – nyilatkozta az új nemzetiségi vezető, aki hangsúlyozta, *társadalmi megbízatású elnökként* most egyelőre az októberi választásokig terjedő időszakban gondolkodik. – Azután majd a leendő közgyűlés választ elnököt a saját soraiból. A magyarországi németiség képviselőjében is csak egységes csapatként tudunk működni, és a teljes közgyűlés összefogására van szükség ahhoz, hogy továbbra is határozott erőt képviseljünk a magyar közéletben. Szeretném elnökhelyettesüinknek, *Waldmann-né Baudentisztl Évának* ezúton is megköszönni az elmúlt hónapok áldozatkész munkáját, azt, hogy ilyen biztonsággal számíthattunk rá, s tehetjük ezt a jövőben is.

Englenderné Hock Ibolya az országos német önkormányzat oktatási ügyekért felelős tanácsnoka. 1994 óta a pécsi Koch Valéria Iskolaközpont munkatársa, 2010-től igazgatója, nemzetiségi szakértő, tankönyvszerző. Immár három cikluson át tagja a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata Közgyűlésének, az MNOÖ tevékenységének jelentős részét kitevő német nemzetiségi oktatás-nevelés rendkívüli tapasztalattal rendelkező szakembere.

– Az utóbbi időszakban több esemény is megérintett bennünket, és a választásokig már nagyon rövid az idő. Fontos, hogy egyfajta állandóságot és biztonságot nyújtsunk most a magyarországi né-

Englenderné Hock Ibolya elmondta, a soron következő legfontosabb feladatok a nemzetiségi önkormányzati választásokra való felkészülés, az MNOÖ stratégiájához tartozó szakmai beszámolók és tervek előkészítése, valamint – a parlamenti képviselővel együttműködve – a nemzetiségi pedagógusok számára kidolgozott ösztöndíjprogram folyamatos fenntartása és kibővítése.

Az anyanyelv a legszebb örökségünk

Pedagógusnapi beszélgetés Kreiszer Erzsébet igazgatóval

Betöltöttük a hozzánk fűzött reményeket... Talán mindannyian elmondhatjuk ezt magunkról, akik 1981-ben **Lunczer Teréz** tanárnő tanítványaként érettségiztünk a Kossuth Lajos Gimnázium német nemzetiségi osztályában. Azok mindenképpen, akik a kétnyelvű érettségi bizonyítvánnyal nemzetiségi pedagógusi pályára készülve tanultak tovább, majd hazatérve saját egykori iskolájukban vagy más nemzetiségi területen adták tovább, amit kaptak. Mottóként ezt a Josef Kanter-versrészletet láttuk négy éven keresztül piros betűvel az osztálytermünkben a tábla fölött: „Das schönste, was wir uns erhalten: / die Muttersprache ist es doch. / In Ehren wollen wir sie stets gestalten / und weitergeben noch und noch.” És nemcsak az emlékezetbe ivódtak be ezek a sorok, hanem a szívekbe is, különösen azokéba, akikébe már iskolakezdés előtt beültette a család a nemzeti nyelv és kultúra gyökereit. Pedagógusnap alkalmából **Kreiszer Erzsébet**tal, a soroksári Grassalkovich Antal Általános Iskola igazgatónőjével beszélgetünk a nemzetiségi pedagóguspálya szépségeiről, nehézségeiről, eredményességéről és jövőjéről, a pályakezdről, küzdről, kitartásról, lelkesedről és a folytonos megújulás szükségességéről.

Harmincnyolc évvel a gimnáziumi évek befejezése után ülünk most egymással szemben az igazgatói szobában. Mi, akik valaha padtársak voltunk, az asztal középvonalát ceruzával meghúzva, hogy egyikünk se terjeszkedjen a másik felére.

– Különbözö általános iskolából jöttünk, és bár négy évig padtársak voltunk, a gimis éveket megelőző időről akkor keveset beszélgettünk, csak arra emlékszem, hogy anyukádat és apukádat is Kreiszernek hívták.

– Pontosan, és ebben semmi rendkívüli nincsen Taksonyban, ahol születtem, és ma is élek. Nálunk ugyanis a községben rengeteg Kreiszer él, akik nem állnak rokonságban egymással. Ahhoz, hogy megkülönböztessék, melyik Kreiszerrel van szó, az azonos vezetéknevhez ragadványneveket fűztek. Így például édesanyám az egyik Krescencia nevű női felmenője után elnevezett Cécil Kreiszer családból való volt, édesapám pedig a Harmártlai Kreiszer családból jött, de ennek a megkülönböztető névnek az eredetére vagy jelentésére már nem is emlékszem. Otthon taksonyi dialektusban beszélgettünk. Csak az óvoda utolsó évében, majd az általános iskolában kezdtem magyarul megszólalni, szüleim egymás közt egészen halálukig a sváb anyanyelvükön beszéltek. A taksonyi általános iskola nemzetiségi osztályába jártam. Felső tagozatosként rendszeresen részt vettünk nyelvi versenyeken. Hetedik-nyolcadik osztályban bejutottam a német nemzetiségi országos versenyre, amit akkor a békéscsabai szlovák iskolában rendeztek. Ott találkoztam több későbbi gimis osztálytársunkkal, akik Sopronból, Leányvárról, Rábfüzesről szintén nemzetiségi osztályokból érkeztek, és az első tíz helyezett jutalmaként együtt nyaraltunk Zánkán.

– A gimnázium német nemzetiségi osztályában többen azért is ismerték már egymást korábról, mert egy-egy sváb területről, egy faluból érkeztek. Kezdetben kisebb csoportokat alkottak a kollégisták és a bejárók, akik azokon a településeken – Taksonyban, Dunaharaszton, Leányváron – laktak, ahonnan a pesterszabati iskola napi közlekedéssel

elérhető volt. Az évek alatt összerázódott a társaság, majd érettségi után ismét szétszéledtünk. Veled mi történt az érettségi után?

– Akkor csak Pécsen indult nemzetiségi szak a felsőoktatásban, és a párválasztásra is gondolva nem akartam több évig ilyen távolra kerülni, ezért az ELTE biológia-földrajz szakán tanultam tovább, és 1985-ben biológia-földrajz szakos tanárként kezdtem dolgozni itt, Soroksáron, az akkor még Zalka Máté Általános Iskolában. Innen mentem gyesre, majd ide jöttem vissza, és közben a tanulást sem hagytam abba,

elvégeztem a német nemzetiségi szakot és a közoktatási vezetői továbbképzést. Az iskolában 1986-ban indult nemzetiségi két tannyelvű oktatás. A gyesről visszatérve kezdtem az alsó tagozatban németül természetismeretet tanítani, akkor még taneszköz nélkül, teljesen saját erőből. Ez volt az első évfolyam, amelyik már a felsőben németül kezdte a biológiát tanulni, velük folyt a két tannyelvű nemzetiségi program kidolgozása.

Az igazgatónő megbízott a helyettesi munkával. Nagy feladat volt ez számomra huszonnyolc évesen, de ő látta az aktivitásomat – képeztem magam, munkaközösség-vezető, vöröskeresztes tanár voltam – és folyamatosan mellettem állt. Támogatott, bevezetett minden feladatba, egyszóval mire nyugdíjba ment, mindent átadott, gyakorlatilag kiképzett utódául. Igazgatóhelyettesként 2006-ig a felső tagozatot vezettem, és ez jó tanulóidőként szolgált az ezt követő igazgatóshoz.

Ezekben az években kezdtem egyre inkább értékelni mindazt, amit valaha a gimnáziumban és az osztályfőnökümtől kaptam. Tapasztaltam, milyen biztos alapot és háttérrel jelent, lehet rá építeni. A valamikori osztályfőnökünk következő osztályaiiban végzett kollégákkal, jól tudunk együtt dolgozni,

azonos módszerrel nevelkedvén, értjük egymást. Így utólag még inkább tudatosul bennem, valóban mennyire meghatározó volt az a gimnáziumi négy év.

– Az első munkahelyeden dolgozol harmincnégy éve. Ez alatt rengeteg változás történt az iskola életében és a magadéban is. Az egykori „Zalkából” az ének-zene tagozat mellett német nemzetiségi két tannyelvű és német nemzetiségi nyelvoktató osztályokkal működő „Grassi”, az Oktatási Hivatal Bázisintézménye lett. 2003-tól nemzetiségi közoktatási szakértő, 2006-tól az iskola igazgatója vagy, most intézményvezető, tanfelügyelő, 2015-től minősítő mesterpedagógus és – amire a legbüszkébb vagy – 1999-ben elsőként kaptad meg a Fővárosi Német Önkormányzat az „Év némettanára” díját. Mi ad lendületet mai napig ehhez a kitartó munkához?

– Az igyekezet, a szorgalom, az igényesség talán „von Haus aus” is jön, a gimnáziumban osztályfőnökünk, Lunczer Teréz a következetes, mindig még egy lépcsőfokkal feljebb küldő, csak a legtökéletesebbet elfogadó pedagógus képét hagyta ránk. Mindez azonban csak a háttér volt, valójában folyamatosan adódtak azok a helyzetek, elvárások, amiknek eleget kellett tenni. Újabb és újabb kihívások az oktatási rendszer változásai révén is rendre adódnak, de az évek során a körülmények mellett a szülők elvárásai is változtak. Jó PR-munka is szükséges volt ahhoz, hogy az iskolánk népszerű és eredményes legyen a fenntartók, szülők, munkatársak és a gyerekek számára is. Mindig hozzá kell tenni valamit az előző célkitűzésekhez. Egy időben például a szülők inkább az angolt kezdték előtérbe helyezni, és még ma is sokakat meg kell győzni arról, hogy miért németet tanuljon a gyerek. Az iskolánk azonban jó eredményeket ér el a programjával, s ennek köszönhetően ma már népszerű is. Harmincfős osztályokkal indulunk, és kevesen mennek el, csak egy-két gyerek, négy-, illetve hatosztályos gimnáziumba, mert szülők és gyerekek számára is meggyőző az a nyelvtudásszint, ami nálunk elérhető a nyolcadik osztály végére. Ha azonban ez a tanulás megszakad, veszendőbe megy a befektetett energia, mert más iskolában nem ezen a szinten tudja folytatni a gyerek a nyelvtanulást.

– Jövőre már középfokú nyelvvizsga kell az egyetemi felvételihez, és valóban az angol a legkeresettebb nyelv a

munkaerőpiacon is. Hogyan hatnak ezek a tények az általános iskolai nyelvoktatásra?

– A nemzetiségi két tannyelvű oktatás több szempontból is sajátos többletet nyújt. Legfontosabb talán az, hogy az így megtanult nyelv nem célja, hanem eszköze lesz a tanulásnak. Meggyőző a szülők számára az, amikor rákérdezek egy-egy konkrét ismeretre, amit valamikor az egyik tantárgyból tanulunk. Persze legtöbb esetben nem emlékszünk rá. A tárgyi ismeret kiesik az emlékezetből, de ettől még az a nyelv, amelyiken az adott tantárgyat tanultuk, megmarad. A legtöbb nyelvi órát a nemzetiségi két tannyelvű oktatás adja, de a hatékonysága is nagyobb azáltal, hogy a német- és magyarórákon kívül a heti óraszám fele német nyelvű. Németórán tanulják, a többi órán használják a gyerekek a német nyelvet, az aktív és passzív nyelvtudást egyaránt fejlesztve. Alsó tagozatban ez azt jelenti, hogy a németül zajló ének-rajz-, technika- és testnevelésórán elsősorban a passzív szókincs gyarapszik, de a természetismeret- és népismeret órán már aktívan kell használni a nyelvet, németórán pedig közvetlenül nyelvtanulás folyik, felsőben pedig a biológia, földrajz és történelem is kétnyelvű.

Körzeties iskolaként nincs felvételi az első osztályba, de a negyedik osztály végén tartunk egy szűrést. Felső tagozaton az osztályok egyik csoportjában folytatódik a kéttannyelvű oktatás, a másik csoportban a nyelvoktató programot vezetjük be. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a tantárgyakat magyarul tanulják a gyerekek, a németet heti öt órában, s ehhez jön még a német nyelvű népismeretóra. Mindkét osztályban, de a kéttannyelvű csoportokban különösen nagy esély van arra, hogy nyolcadik osztály után képesek a gyerekek egy B1 DSD nyelvvizsgát tenni. 2011-óta DSD vizsgáztató központ vagyunk. A kétnyelvű programban tanulók száz százaléka sikeres vizsgát tesz. A nyelvoktató csoportokból a tanulók fele tesz szert B1 szintű nyelvtudásra. Persze akik nyolcadik után német két tannyelvűbe vagy a DNG-be (Német Nemzetiségi Gimnázium) mennek tovább – évente nyolc-kilenc tanuló –, azok a tudásuknak megfelelő szinten folytatják a nyelvtanulást. Azokat a tanulókat, akik viszont más jellegű középiskolába iratkoznak be, nagyon szoktam biztatni, hogy tegyék le az állami B2 nyelvvizsgát, hogy ezzel az eredménnyel zárják az általánost.

Felső tagozaton kezdődik a második idegen nyelv, az angol tanítása. Az a tapasztalat, hogy akik először németet tanultak, azoknak könnyebben megy az angol, tehát az erősebb német nyelvtudás ehhez is jó alap. A nemzetiségi programmal biztosabb a siker úgy a nyelvvizsga, mint az angol nyelvtanulás terén.

– *Ilyen eredmények reményében, gondolom, szívesen hozzák ide a szülők a gyerekeket. De mennyire kötődnek ma a családok a nemzetiségi gyökerekhez? Van még olyan család, ahol otthon is beszélnek a nyelvjárást?*

– A hozzánk jelentkezők mintegy negyede sváb származású, de az már nagyon ritka, egy-két családban fordul csak elő, hogy otthon nyelvjárásban beszélnek, és ezeknél is elsősorban a nagy- és dédszülők őrzik a nyelvet. A családi múltról, mesterségekről, a környék helyszíneiről persze lehet beszélgetni magyarul is. Az iskolai népismeretóra éppen azt a célt szolgálja, hogy a nyelv mellett a hagyományokat, népszokásokat is megismerjék tanulónk, és ezáltal fennmaradjon a kultúra. Nagyon sok népismeretórát a közeli soroksári tájházban tartunk meg, a tanórák keretei közül kilépve pedig szinte minden hónapban van olyan iskolai program, amelyen egy-egy ünnepet a hagyományoknak megfelelően tartunk meg. Szeptemberben Szent Mihály-nap tájképek az Erntedankfest, aztán hónapról hónapra haladva következik Martinstag, Advent, Fasching, Karwoche, Ostern a hozzájuk kötődő énekekkel, játékokkal. A felsősökkel megemlékezünk a történelmi eseményekről is, például a betelepítés és a kitelepítés évfordulójáról. A kollégák között is vannak nemzetiségi származásúak, ők is hozzák a taksonyi, haraszti, csolnoki, hartai hagyományokat, ez színesíti, gazdagítja a soroksári iskola nemzetiségi jellegét. Minden évben megtartjuk a népviselet napját, amikor akár a szokásos öltözék mellé szabadon fel lehet venni egy-egy népviseleti ruhadarabot, de a TrachtTag mellett a Grassi-gála és a ballagás is olyan alkalom nálunk, ami népviseletben zajlik. Ezekhez az iskola biztosítja a ruhákat, az évek során ugyanis gazdag jelmeztárat építettünk ki.

– *Az eredményekhez bizonyosan fáradságos út vezetett, és nyilván most is van mivel küzdeni. Mit érzel, az öröm vagy a küzdelem van túlsúlyban?*

– Amikor éppen valamilyen megoldhatatlannak látszó feladattal küzdök, akkor nyilván az köt le, és borús a fejem fölött az ég. Előfordul, hogy hiányoznak a megfelelő tankönyvek vagy az átdolgozás nyomán a hozzájuk tartozó munkafüzetek, tanári segédkönyvek. Fénymásolással kell megoldanunk a hiányt. Sajnos a nemzetiségi tankönyvek egy része nem túlságosan szép, színes és színvonalas, hiányoznak belőlük a friss témák. Sok többletmunkát ró a pedagógusokra a kreatív eszközök létrehozása. A szerzők könyveikben többnyire saját régiójuk szókincsét használják, ami sok esetben eltér egy másik térségtől. Nagyon hiányoznak az interaktív tan-

anyagok. A külföldön beszerezhető digitális anyagokról pénz hiányában csak álmodozhattunk.

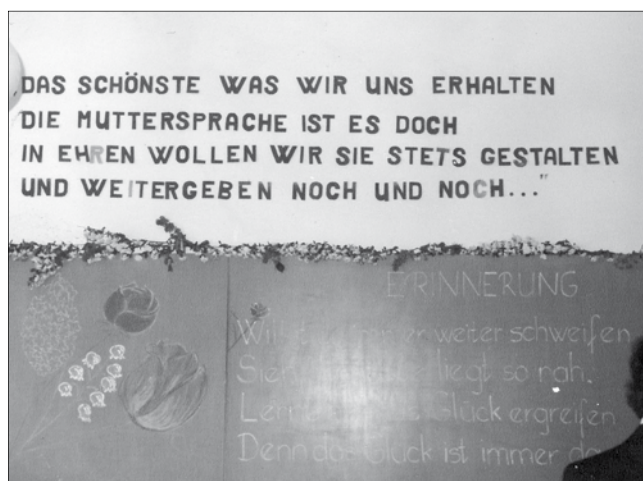
A kezdeti hiányosságokból, vagyis inkább a megoldásainkból azonban egy olyan programot dolgoztunk ki, amit most bázisiskolaként tudunk bemutatni. Sok iskola működik már a mi programunkkal. Több nemzetiségi iskola programját szakértettem, tartjuk a kapcsolatot velük, közös műhelymunka folyik, és így mindenki gazdagodik valamivel. Új tapasztalatot, módszereket ismerhetnek meg a kollégák. Bemutatunk például egy elsős természetismeret- vagy népismeretórát, majd egy nyolcadikost: ilyenkor mérhető a haladás, látványos, hogy honnan hová lehet eljutni a programmal. Bázisiskolaként egyébként szeptembertől részt veszünk a német nemzetiségi szakirányú felsőoktatási képzésben is.

Nagyon örülök, hogy nálunk nincs pedagógushiány. Tizenkilenc németes pedagógus dolgozik teammunkában. A napköziben is van németül tudó pedagógus. Mivel a németórákat csoportbontásban szervezzük, ezért az egy évfolyamon tanítók – gyakran négy németes tanító és tanár – szorosan együttműködnek, ötletekkel, tapasztalatokkal segítik egymást. A szakmai sikerek mellett pedig minden nemzetiségi pedagógusnak jól jött a nemzetiségi pótlék megemlése, ami remélhetőleg a jövőben is hozzájárul ahhoz, hogy kellő számú és elkötelezett pedagógus dolgozzon ezen a területen.

Diákjaink jól szerepelnek a nemzetiségi nyelvi és szavalóversenyeken, bizonyítva, hogy erős a tehetséggondozásunk. A jó eredmények elérése nemcsak nyelvi területen fontos, hanem a matematika és magyar tárgyaknál is, mert ezekből felvételiznek a gyerekek a középiskolába. A nemzetiségi és két tannyelvű gimnázium mellett minden évben többen mennek Budapest legjobb gimnáziumainak valamelyikébe.

– *Jó lehet idejárni, ezt érzem a beszélgetés végén. Gratulálunk a több mint három évtizedes munkához, az eredményekhez. Sok erőt kívánunk a következő évekre is, hiszen mindig folytatódik, és el is kezdődik valami újabb projekt. Hajrá „Grassi”!*

Balányi Klára

Kulturális hidakat építünk...

Beszélgetés Gojtán Annával, a HOŠIG igazgatójával

Gojtán Anna már nyolc éve áll a budapesti Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium (a HOŠIG) élén. Egy bunyevác-horvát településen, Garán nevelkedett, ott végezte el általános iskolai tanulmányait. 1987-ben a budapesti Horvát-szerb Gimnáziumban érettségizett, majd 1993-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, szerb-horvát nyelv és irodalom – történelem szakon szerzett diplomát. Tanulmányai végeztével tanárként tért vissza egykori középiskolájába. 1998-ban újságírói diplomát is szerzett. Kitartó, eltökélt nőnek ismertem meg, aki a magyarországi horvátok életének egyik meghatározó személyisége. Nevét a HOŠIG – a horvát-magyar közös múltat bemutató – irodalmi-zenés-táncos történelmi színdarabja a „Vremeplov” (Időutazás) is fémjelzi. Ez az előadás, pontosabban a Bunyevác-sokác est az iskola Irodalmi és Táncszínháza alapműsora. Említésre méltók az intézmény horvátországi partnerkapcsolatai, vendégszereplései és a Horvát Kultúra Hete is. Igazgatóhelyettes volt, amikor a HOŠIG javaslatára létrejött a Nemzetiségi Tanulmányi Ösztöndíj. Munkatársak vagyunk.

– *Időutazásra hívlak.*

– *Vágyjunk bele!*

– *Úgy gondolom, hogy a horvát nyelvi közeg, a kultúra megléte, de egyáltalán a horvát szellemiség már fiatalon is igen meghatározó volt az életedben.*

– Valóban azt volt. Bunyevác-horvát családban nevelkedtem. Gyermekkoromat a bácskai Gara településen töltöttem, ahol akkoriban nagyszámú, erős, öntudatos horvát közösség élt, mely őrizte és ápolta nyelvét, kultúráját, hagyományait. A családban mi is horvátul beszéltünk, az iskolában horvát nemzetiségi nyelvet tanultam, s nem volt kérdéses számomra, hogy tanulmányaimat a budapesti Horvát-szerb Gimnáziumban folytatom. A gimnáziumi évek alatt aktívan bekapcsolódtam az iskola kulturális életébe. A szavalóversenyek állandó szereplője voltam, az iskola táncegyüttese tagjaként pedig alkalmam volt különböző fesztiválokon és az iskolát népszerűsítő körutakon részt venni, s így eljutni a vidéki horvát településekre. Nagy öröm és egyben kihívás volt számomra, amikor bekerültem a neves Fáklya Művészegyüttesbe.

Szülőfalum és családom értékrendje vezetett tovább utamon az egyetemre, majd onnan vissza, egykori iskolámba.

– *Miért éppen a pedagógus pályát választottad?*

– Mindig vonzott a tanítás, a gyerekekkel való foglalkozás öröme, de legerősebben az elsős tanító nénim kedves emléke és gimnáziumi osztályfőnököm szakmai tudása, embersége hatott rám a pályaválasztáskor. Számomra ők olyan meghatározó személyiségek voltak, akikre szeretettel és tisztelettel gondolok, s akiknek a példáját követni szerettem volna.

Fontos nekem, hogy a tudásátadáson kívül értékeket is közvetítsünk a diákoknak, erősítsük meg őket nemzetiségi identitásukban.

– *A diploma megszerzése után, visszatértél az alma materbe, az akkor már Horvát Gimnáziumba, de néhány év után tettél egy kis kitérőt. Rádiós, televíziós újságíróként tevékenykedtél. Mi készítetett erre?*

– A közélet iránti érdeklődésem vezetett a médiához: 1998-ban lehetőséget adódott a Kossuth Rádió, majd később a Duna Televízió rendszeres külső munkatársaként dolgozni. Ez nagyon jó iskola volt, hiszen a legváltozatosabb belpolitikai témákkal foglalkozhattam a telefoninterjúktól a riportokig. Aminek különösen örültem, hogy gyakran járhattam vidékre, megismerhettem az országot és sok

érdekes embert. Nagy produkciókban is részt vehettem, például amikor a karácsonyi ünnepi műsort a mi stábunk készíthette, nemcsak magyarországi helyszíneken, hanem Erdélyben, székelyföldi falvakban is forgattunk. Ezek gyönyörű élmények voltak.

Szerkesztője lehettem egy önálló műsornak is, amely a Kárpát-medence vidéki térségeinek mutatott fel gazdasági, kulturális modelleket. Kisfalvakban kutattuk a helyi innováció jó példáit, melyek erősítették a helyi közösséget. Kreatív ötletekre találtunk, sok jó példát arra is, hogy milyen sokféle módon lehet a fiatalok számára is vonzóvá tenni a régi, hagyományos értékeket. Így kialakult egyfajta, mondhatjuk úgy, szakterületem, és ebben benne voltak a vidéken élő nemzetiségek is. A téma közel állt hozzám, hiszem magam is vidékről származom.

De nem szakadtam el a horvát témáktól sem: igyekeztem olyan filmeket készíteni, amelyek népszerűsítik Horvátország történelmi nevezetességeit, kulturális és emberi értékeit, megörökíteni azokat az élményeket, melyekben nekem is részem volt.

Az iskolában sem hagytam abba a filmezést, minden lehetőséget kihasználtam, hogy az intézményt és kulturális eseményeit, magasrangú vendégek látogatásait filmen is megörökítsük. Ily módon is

szeretném népszerűsíteni az iskolát, a felvételek pedig idővel a horvát oktatás történeti dokumentumai lesznek.

– *A médiában szerzett tapasztalataidat beépítetted jelenlegi munkádba? Gondolok itt az iskolaiújságra vagy az iskolarádióra.*

– A mai medializált világban fontos feladatnak tartom, hogy a fiatalok többet tudjanak a média működéséről, és tudatosan használják azt, elsősorban saját értékeik felfedezésére. Iskolánkban nincs kommunikációs képzés, ennek hiánya azonban a tanórán kívüli képzéssel pótolható. Szükségesnek tartom ezt azért is, mert az öntevékenység új terei a szokásostól eltérő diák-pedagógus és diák-diák kommunikációra s együttműködésre adnak lehetőséget.

Kifejezetten kommunikációs program az Iskolarádió létrehozása volt, amelyben kamatoztathattam riporter tapasztalataimat. A műfajismerettől a beszédtechnikán át a horvát irodalmi nyelv helyes használatáig nagy utat jártak be a rádió működtetésére önként vállalkozó diákok, a tanultakat életútjuk során is hasznosíthatják majd. A tömegkommunikációval járó felelősség, a hitelesség, pontosság követelményeinek elsajátítását is, a kritikus közönség ugyanis ott várja őket véleményével a stúdió előtt a folyosón és az osztálytermekben.

– *Iskolaigazgatóként melyek legfontosabb célkitűzéseid?*

– A legfontosabbnak azt tartom, hogy az iskola folytassa legjobb oktatási-nevelési hagyományait, adjon magas szintű tudást, készítse fel a gyerekeket az életre, de emellett erősítse horvát identitásukat, a nyelvet, a kultúrát, a hagyományok ismeretét, kötődésüket az anyaországhoz.

Az identitást nem elég a hazafias érzelmekre, életfilozófiára alapozni. Fel kell ismertetni a diákokkal, hogy a kettős kultúra a karrierépítésben is segít. Arra törekszünk, hogy a tanulóifjúság körében széles körűvé váljon a felismerés: Horvátország 2013-ban történt EU-csatlakozását követően, a két ország stratégiai együttműködésével felértékelődött a horvát nyelv és kultúra ismerete. Az ezzel kapcsolatos magas szintű tudás a diákok versenyképességének részévé vált, ami tanulmányaik befejezése után jelentősen javítja majd munkaerőpiaci esélyeiket is. A gimnazistáknak rendszeresen bemutatunk olyan szakmákat, amelyeknél a horvát-magyar nyelv és kultúra ismerete versenyelőnyt jelent. Ilyen lehet az idegenforgalom, az olajipar, és a horvát-magyar közös vállalkozások is távlatokat nyitnak. Fontos tehát érdekeiket is felismertetni.

– *Azt hiszem túlzás nélkül állíthatom, hogy a HOŠIG egy horvát kulturális műhely Budapesten.*

– Egészen másként éljük meg a magunk kultúráját, ha nemcsak közönségként élvezzük, hanem magunk is cselekvő résztvevői, alakítói vagyunk. Ezért szükséges olyan művészeti közösségeket létrehozni, amelyek ezt az interneten felnőtt nemzedéket egy

időre elvonják a számítógéptől. Olyan közösségeket kell alakítani, amelyekben a fiatalok fejleszthetik képességeiket. Az énekkar, a zenekar, *Tamburica táncsoportunk*, valamint Irodalmi és Táncszínházunk munkája a horvát kulturális hagyományokra épül. A hagyomány nem múzeumba való! A hagyománynak mindig korszerűek a feladatai: tudást és emberi normákat örökít át. Ma is be tudja tölteni azt a szerepet, mint régen: erős, öntudatos, az értékek iránt elkötelezett közösségeket teremt. Ezért kiemelt programunk a művészeti képzés.

Ehhez kapcsolódik legsikeresebb projektünk: kulturális hídépítés – színházzal. Ebben a projektben minden programunk eredménye összegződik. A kiindulópont: nincs erős identitás alapos történelmi ismeretek nélkül. A logika a régi: hogyan lehet a diákokkal megszerettetni a történelmet? Hát, úgy, hogy eljásszunk! Először csak iskolai ünnepeinkre írtam néhány történelmi jelenetet, később lett ebből egy másfél órás színdarab... és lett belőle küldetés.

A HOŠIG Horvát Irodalmi és Táncszínház Időutazás című színelőadásának célja a magyar-horvát közös múlt, a nyolcszáz éves államközösség történelmének feldolgozása. Az összművészeti (irodalmi-zenés-táncos) színdarab közös történelmünkől vonultat fel királyokat, hadvezéreket, egyházi személyiségeket, irodalmárokat és másokat, felvillantva azoknak a jeles személyiségeknek a példamutató tetteit, akiket mindkét nép tisztel. Az „Időutazás” jövőbe utazás is: annak felismertése, hogy közös értékeinknél semmi nem alapozhatja meg jobban Horvát- és Magyarország együttműködését a közös Európában.

Kiderült, hogy ezzel a programunkkal valamire nagyon ráérezünk. A színdarab ismerethiányokat pótol, és kulturális hidat épít. A küldetés sikerén mi lepődtünk meg a legjobban. Nagyon sok előadást tartottunk Magyarországon, utána pedig jöttek a horvátországi meghívások: Magyarország zágrábi és Horvátország budapesti nagykövetének védnökségével felleptünk a neves zágrábi Komediya Színházban, a zadari Nemzeti Színházban, ahol társulatunkat magas rangú politikusok és egyházi személyiségek fogadták. Előadásunkat bemutattuk Dubrovnikban, Splitben is, Eszéken pedig a helyi magyar nemzetiség diákjaival tartottunk közös előadást. A kulturális hídépítés a két néphez tartozó fiatalok párbeszédét is elősegíti. Diákjaink horvát identitását erősíti, hogy felismerték: a hídépítés – küldetés.

Példa erre egy másik sikeres projektünk is. A HOŠIG volt a kezdeményezője a Zánkán megrendezésre kerülő *Horvát-Magyar Ifjúsági Találkozó*nak. A gazdag programmal – történelmi és sportvetélkedők, képzőművészeti kiállítás, tánc, horvát-magyar diszkó, túra, hajókirándulás stb. – megtartott találkozó újszerű ismerkedési, barátkozási lehetőséget nyújtott a budapesti és vidéki horvát s magyar, valamint horvátországi horvát és horvátországi magyar iskolák tanulóinak.

Egy nemzetiségi iskola különösen nem lehet csak tudásgyár. Vállalnia kell kulturális-közművelődési feladatokat is, amelyeknek része a tehetséggondozás is. A horvát identitás, a haza szeretete erősebbé tehető, ha a fiatalok körében küldetéstudattal párosul.

– *Mely iskolai rendezvényt emelnéd ki?*

– Mint mondtam, sok rendezvényünk van, közülük emelem ki a legnagyobbat. Ez a mi fesztiválunk minden évben: a Horvát Kultúra Hete. Ez a hét jeleníti meg leglátványosabban céljainkat, eredményeinket a szülők és a nagyobb nyilvánosság előtt. Csak néhány a sok programból: ismeretterjesztő előadások, történelmi, művészeti vetélkedők, a hazai horvát régiók kultúrájának bemutatása, anyaországi művészeket, horvátországi és magyarországi horvát testvériskolákat hívunk meg, vendégeink tudósok és politikusok. Ezek az események segítenek abban, hogy nemzetiségi közösségünk, de a többségi társadalom figyelmét is ráirányítsuk a horvát kulturális értékekre.

– *A HOŠIG-nak több testvériskolája is van, kitűnő cse-reprogramokkal. Bővítenéd ezeket a kapcsolatokat?*

– Alapvető feladat, hogy az intézmény sok szálal kapcsolódjon horvátországi intézményekhez, elsősorban testvériskoláinkhoz. Iskolánk kapcsolata a horvátországi testvériskolákkal sokszínű és igen eredményes. Példaértékű az együttműködésünk például a dubrovnikai Leánykollégiummal: érettségiző diákjaink minden évben egy hetet töltenek el ebben a városban. Miért fontos ez? Mert nincs horvát identitás az anyaország ismerete nélkül. Azt akarjuk, hogy ne csak a popvilág vagy a futball hírei jussanak el tanítványainkhoz. Legyenek ismereteik Horvátország gazdasági, politikai, kulturális életéről, ismerjék meg a horvát emberek hétköznapjait. A horvátországi tanulmányi kirándulások ezt teszik lehetővé. A tanulás-tanítás színvonalára és az önazonosság erősítésére is jótékonyan visszaható kapcsolatrendszer bővítését tervezzük új testvériskolai kapcsolatok kiépítésével. Az utóbbi két évben sikeres együttműködést alakítottunk ki a pazini Juraj Dobrila Gimnázium és Szakiskolával, valamint az eszéki Magyar Oktatási és Művelődési Központtal. Szeretném megerősíteni az együttműködést horvátországi tudományos, kulturális és művészeti intézményekkel is.

– *Izgalmas program a közéletre nevelés is, mit értünk ez alatt?*

– A felnőtt nemzedék panasza, hogy a fiatalok nem érdeklődnek a közélet, a politika iránt. Ez a kisebbségi létben különösen nagy gond, mert azt jelenti: közömbösek saját nemzetiségi közösségük szociális, társadalmi, gazdasági, érdekvédelmi problémái iránt is. Ki képviseli akkor a jövőben ezeket a közösségeket? Közéleti nevelési programot dolgoztunk ki. A magyar országgyűlésben a politikai döntési mechanizmust ismerik meg a diákok, emellett meg-

ismertetjük őket a nemzetiségi önkormányzatok munkájával, és ami különösen fontos: a civil szervezetek lehetőségeivel. Ettől a programtól azt várjuk, hogy cselekvő, öntudatos polgárokká válnak, akik szerepet vállalnak a horvát közösség közügyeiben.

– *Úgy gondolom – talán nem tévedek –, hogy manapság egy oktatási intézmény vezetése, marketing is egyben.*

– Nem tévedsz, ez valóban így van. Célunk az iskolát népszerűsítő programok, akciók kiszélesítése: a tanulói létszám emelése érdekében ismeretterjesztő, kulturális körutak szervezése, intézményi vezetők és tanárok látogatása vidéki iskolákban, az iskola oktató-nevelő-kulturális érték közvetítő szerepének, kiemelt eseményeinek megjelenítése a horvát nemzetiségi nyomtatott és elektronikus médiában.

Az egységes iskolai arculat kialakítása felé tett első lépésként terveztettük át honlapunk formáját és tartalmát. Frissítettük és gyakorlatiasabbá tettük az intézményről nyilvánosságra hozott tájékoztató anyagot, és az iskola hétköznapjait bemutató, vonzó fotókat, videofilmeket töltöttünk fel. Elindítottuk a HOŠIG facebook-oldalát.

A honlap megújításához kapcsolódott kétnyelvű hírleveleink megjelentetése, melyek beszámolnak az iskola jeles eseményeiről, tanulmányi eredményeinkről, a diákoknak és szülőknek is naprakész tájékoztatást nyújtanak az intézményről. A hírlevelek felhasználhatósága ennél azonban szélesebb körű, hiszen általuk az ország többi horvát nemzetiségű iskolája is megismerheti a tevékenységünket, ami azzal az előnnyel járhat, hogy több diák választja onnan továbbtanulása színhelyéül a mi intézményünket. A hírlevelek abból a szempontból is az iskola marketing részévé váltak, hogy ezeken keresztül tájékoztatjuk a kapcsolatépítésben fontos hazai intézményeket, horvátországi testvériskoláinkat. Hírleveleinket eljuttatjuk a hazai s a horvátországi helyi, regionális és központi médiához is.

– *Mindez az érem egyik oldala. Melyek azok a nehézségek, amelyeket munkád során tapasztalsz?*

– Egy-egy projekt menedzselése sok gonddal jár, beleértve a pénzügyi finanszírozást. Miben segíthet az anyaország? Örömlénk, ha több és nagyobb összegű pályázat támogatná a nemzetiségi iskolák kulturális tevékenységét, a horvátországi diákutazásokat. Szeretnénk, ha a horvát médiában nagyobb figyelmet kapnánk. Hasznos lenne rendszeressé tenni a tapasztalatok és jó gyakorlatok cseréjét akár konferenciákon, akár állandó internetes fórumokon.

Szükség volna Horvátországi vendégtanárookra az anyaországról szerzett ismeretek elmélyítésére, az anyanyelv minél hatékonyabb elsajátítására, tapasztalatcserére. A vendégtanárok alkalmazási feltételeinek megkönnyítéséhez szükség van azonban a jogszabályi előírások rugalmasabbá tételére is. Leginkább arra lenne szükség, hogy a nemzetiségi pedagógus-utánpótlás kiemelt támogatást és segítséget kapjon, mivel egyre nehezebb anyanyelvi szín-

tű nyelvtudással, egyben szaktudással rendelkező pedagógust találunk.

– Amikor megpályáznak egy vezetői állást, bátran leírjuk elképzeléseinket, melyek idővel a kihívásokhoz idomulnak. Mi az, amit az iskolavezetésben, az iskola életében már régóta megcéloztál, de valami folytán még nem sikerült elérned?

– Gondolkodunk a szakképzés bevezetésén, főként a horvát nyelvtudást is hasznosítható szakmákban, így például a turizmus és kereskedelem területén. Olyan képzésekkel, amelyek egyszerre vezethetnek tovább az egyetemek vagy a munkaerőpiac irányába.

– Egy jó vezetőnek egészséges jövőképpel kell rendelkeznie. Az elkövetkezendő években számodra melyek a legfontosabb megvalósítandó célok?

– A következő évek legfontosabb feladata az örökség továbbfejlesztése, az intézmény oktatási-nevelési, valamint kultúraközvetítő képességének növelése. Az iskolavezetés prioritásai közé tartozik a köznevelési törvényből adódó új kihívásoknak való

megfelelés, az oktatási minőség újabb garancia-elemeinek megteremtése, a pedagógusi kar felkészültségének és belső kohéziójának erősítése, a kreatív, újszerű megközelítésükkel kitűnő kezdeményezések támogatása, menedzselése az oktató-nevelő és értékközvetítő munkában, az intézmény hazai és anyaországi kapcsolatrendszerének bővítése.

Gohér Krisztina

Ünnepélyesen átadták a Croatica új székházát

A magyarországi, horvátországi, valamint a magyarországi horvátok társadalmi és kulturális életének rangos képviselői jelenlétében, 2019. május 8-án ünnepélyesen átadták a Croatica Kft. Lónyay utcai új székházát. A rendezvényen a cég ügyvezető igazgatója Horváth Csaba, az Országos Horvát Önkormányzat elnöke Gugán János, Ferencváros polgármestere Bácskai János, a Horvát Köztársaság Külügyi és Európai Ügyek Minisztériumának politikai államtitkára Zdravka Bušić és a Miniszterelnökség egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkára Soltész Miklós köszöntötték az egybegyűlteket. Ezt követően a Croatica Médiaközpont felelős főszerkesztője Branka Pavić Blažetin a Croatica galériában megnyitotta a „Vizure” (Látképek) című fotókiállítást. A kiállításon a Hrvatski glasnik újságíróinak – Bernadet Blažetin, Branka Pavić Blažetin, Timea Horvat, Kristina Gohér, Stipan Balatinac – tizennyolc fotója látható.

G. K.

Főhajtás és szembenézés

A roma vézskorszak áldozataira emlékezünk

Augusztus 2-án világszerte megemlékeznek egy gyászos esemény hetvenötödik évfordulójáról: 1944-ben ugyanis ezen az éjszakán Auschwitz-Birkenauban az úgynevezett Zigeunerlager több ezer, mai ismereteink szerint 2897 foglyát – idős, beteg, végsőkig elgyengült embereket és gyermekeket is – meggyilkolták, kivégezték. Sikítózásuk, jajveszékülésük és ellenállásuk, a dulakodás, a vérebe csargása, a lövöldözések hangjai, valamint a barakkok és gázkamra közt ingázó nehéz teherautók zaja csak másnap hajnalra ült el. Ilyen borzalmat, mint ezen az éjszakán soha nem éltem át – emlékezett később a szomszédos tábor egyik túlélője, aki pedig pusztán fültanúja volt a szörnyű eseménynek. Több más auschwitz-i deportált, aki a „felszámolt” részleg közelében rettegte át azt az éjszakát – egymástól függetlenül – jegyzőkönyvbe diktálta a romák éji, kíméletlen elpusztításával kapcsolatos emlékeit. (Lásd: BARÁTSÁG 2018/3. sz. 9320-9226. old.).

Nem ez volt azonban az utolsó időpont, amikor ebben a koncentrációs táborban nagyobb számú cigányt pusztítottak el egyszerre. És az sem volt kevésbé drámai. 1944. október 10-én Buchenwaldból szállították át Auschwitzba 800 roma gyereket, és elgázosították őket. Azt is tudni kell, hogy nemcsak a cigánytáborban őriztek roma foglyokat, hanem más részlegekben is.

A lágerdokumentumok alapján az Auschwitz-Birkenau koncentrációs tábor működése során összesen 20 993 cigányt regisztráltak, de létszámuk legkevesebb 1700 fővel nagyobb volt, mivel az 1943 márciusában idehurcolt białystocki lengyel szintit és romát közvetlenül az érkezésük után gázkamrába terelték, így ők még sorszámot sem kaptak. Több olyan cigány csecsemőt is nyilvántartásba vettek, aki itt, a krematóriumok közelében jött a világra, amelyből rövidre szabott életük során mást sem láthattak, mint azt a szűk teret, amit az elektromos árammal átvezetett szögesdróttal jelöltek ki számukra.

Összesen tizenöt országból hurcoltak ide romákat, s közülük csupán négyezren – akiket közben más táborokba tereltek – kaptak esélyt a megpróbáltatások túlélésére. A koncentrációs táborokban a megérkezés kori, majd a folyamatos szelektálás alkalmával munkaképtelennek ítélték kivégzése, a szándékos alultáplálással párosuló halálra dolgoztatás, a kezeletlen betegségek, az időnként csak hatalmi passzióként, vagy megtorlásként, illetve rendszeres – a titkok megőrzését szolgáló – kivégzések, agyonverések, öngyilkosságok szedték az áldozatokat.

Mindezekhez a legsúlygyenteljesebb orvosi kísérletek nyomán bekövetkező kínhalálok is hozzátevéődtek. Az emberek gyógyítására felkent orvosok, kivétkézve mindenből, ami emberi, úgy kísérleteztek a cigányokkal (is), mint laboratóriumi békákkal, egerekkel, nyulakkal szokás. A tengervíz ihatóvá tételét szolgáló kutatásoknál például szabad kezzet kaptak, hogy cigányokkal itassák a különböző sósvíz-koncentrátumokat, amibe a szerencsétlenek iszonyatos szenvedések után rendre belehaltak. Buchenwaldban cigány gyerekeken tesztelték annak a Zyklon-B gáznak emberpusztító hatékonyságát, amelyet később a gázkamrákban alkalmaztak. Natzweilerben tifusszal fertőzték meg a cigányokat, hogy kipróbálhassák az eltérő gyógyszer-változatok hatását. Sachsenhausenben cigány foglyokon próbálták ki, hogy különféle injekciók hatnak-e a mustárgáz mérgezésre. A beadott oldat után gázkamrába küldték a romákat, és lesték mennyivel tovább vergődnek az egyes injekciók hatására. Dr. Heide a würzburgi egyetemi klinikán kísérletezett cigány gyerekeken. A kísérletek célja az volt, hogyan lehet az ember barna szemszínét megváltoztatni, esetleg kékké tenni. Az áldozatok szemük mögé kapták az injekciókat. Buchenwaldban a fagyott végtagok kezelését vizsgálták rajtuk, mesterségesen állítva elő a kezelendő felületeket. Auschwitzban dr. Mengele a cigány ikrekkel és a fenolinjekció változatok haláltokozó hatásmechanizmusával kísérletezett. A legfontosabb próbálkozások azonban a sterilizálást célozták. Azt az eljárást akarták megtalálni, amellyel a cigány (és zsidó) férfiak örök időre nemző-, a nők pedig szülőképtelenek tehetők. Ezekbe sokan belehaltak, örök életükre megnyomorultak. A ravensbrücki táborban az SS tábori orvos, dr. Luke vezetésével még 1945 januárjában is 120-140 cigánylányt sterilizáltak. (A legfiatalabb közülük 8 éves volt.)

Ránézve a térképre és a frontvonalak mozgására, épeszű ember akkor már nem hihette, hogy a német vereség sokáig elodázható. A ravensbrücki koncentrációs táborban 1945 februárjában mégis megöltek még 1356 romát, pedig Majdanek, Belzec, Sobibor és Treblinka haláltáborainak 1944 nyarán történt felszabadítása után az első szovjet katonák 1945. január 27-én már elérték Auschwitzot is. (A felszabadított 4800 halálra szánt ember között már csak egyetlen egy roma származású volt.) A többi láger vezetői és őrei már biztosak lehettek abban, hogy teljességgel lelepleződtek. A nemzetközi sajtó már azt is nyilvánvalóvá tette, hogy valamennyiüket háborús bűnösnek

tekintik, és nem kerülhetik el a felelősségre vonást. Mégis rendíthetetlenül folytatták gyilkosságaikat.

Amikor az auschwitz-birkenauai cigány áldozatokra emlékezünk, a Dachauban, Buchenwaldban, Ravensbrückben, Treblinkában, Mauthausenben, Bergen-Belsenben és más náci táborokban elpusztult, elpusztított romákra – köztük a Magyarországról elhurcoltakra – is vissza kell gondolnunk.

Nem szabad megfedkezni arról sem, hogy nemcsak a németek hoztak létre és „üzemeltettek” gyűjtő-, kényszermunka-, illetve megsemmisítő táborokat. A horvát usztasa rezsim például huszonkét koncentrációs táborot tartott fenn, melyben zsidókat, és szerbek mellett cigányokat is nyomorgattak, öltek. Ezek közül a leghírhedtebb Jasenovacban működött. (Ez volt a holokauszt idején a harmadik legnagyobb haláltábor.) Itt százezer embert, köztük rengeteg romát végeztek ki állatias kegyetlenséggel. (A hagyományos kivégzések mellett az agyonverés, a vízbe fojtás, a torok elvágása, de élve eltemetés és a halálra erőszakolás is bevett eszközük volt). Az usztasák uralmuk három és fél éve alatt huszonhét-huszonnyolc ezer horvát és bosnyák cigányt öltek meg.

Arra a sok tízezer cigány sorsára is emlékeztetni kell, akiket nem koncentrációs táborokban fosztottak meg az életüktől.

A Wehrmacht keleti frontján kiadott – az elfogott szovjet politikai biztosok és kommunista pártvezetők azonnali kivégzésére szolgáló – parancsot, az ún. komiszárrendeletet hamar kiegészítették a hadművelleti területen elfogott zsidók és cigányok megsemmisítésének utasításával is. Az SS Einsatzgruppe alakulatok egyes fennmaradt jelentéseiből kiderül, ennek megfelelően nagy buzgalommal – és büszkén számon tartva – pusztították a kezükre jutott romákat is. Zsidók százezrei mellett több ezer ellenségnek, kémnek vagy „aszociális elem”-nek minősített cigányt lőttek agyon.

Romániában az Antonescu-rezsim több mint harmincezer cigányt szállított, az akkor román megszállás alatt álló Besszarábiába, valamint a Dnyeszteren túli területre. Az elhurcoltak fele gyerek volt. A deportált romákat szűken mért napi élelemért dolgoztatták, ami nem volt elég a családok ellátására. A hivatalos adatok szerint tizenháromezeren haltak meg a deportálás idején, nagyrészt az éhezés, a hajléktalanság (a rettenetes fagyok) és a betegségek következtében, de lőttek le szökni próbálkozókat, s kivégzések is voltak.

Szerbiában a tizenötezer zsidó mellett mintegy tizenkétezer romát lőtték agyon, vagy gázosítottak el, de sajnos máshonnan is lehetne sorolni hasonló példákat.

Az cigányoktól való szabadulás igényének árnyékában a Magyarországhoz visszacsatolt, ill. magyar haderő által elfoglalt területeken minden alkalmat kihasználtak a roma népesség csökkentésére. 1941 augusztusában Kozma Miklós, Kárpátalja kormány-

zói biztosa utasítására a magyar polgári és katonai hatóságok segítségével a magyar állampolgárságot hivatalos iratokkal bizonyítani nem tudó több mint húszezer zsidó és roma embert gyűjtöttek össze magyarországi táborokban, majd Kőrösmezőre, a határváros gyűjtőtáborába szállították őket. (Ezek az emberek részben a németek megszállta lengyel és orosz-ukrán területekről, életüket mentve menekültek ide, másrészt olyan Kárpátalján élt személyek voltak, azokban az évtizedekben költöztek oda, amikor az csehszlovák közigazgatás alatt állt, így korábbi jogokra hivatkozva magyar állampolgársághoz nem juthattak. Az augusztus 27-28-án a Kőrösmezőn összegyűjtött zsidó és roma foglyokat – köztük nőket, kisgyermeket – a német és magyar csapatok által megszállt ukrainai Kamenyec-Podolszkij német hadművelési területére toloncolták át. Hogy cigányok is voltak közöttük, Kozma egy saját kezűleg aláírt levele is bizonyítja. „A jövő héten a nem magyar állampolgár, idemenekült galíciánereket, az exponált ukrán agitátorokat s a cigányokat át fogom tenni a határon. A részleteket Barthával, Szombathelyivel és a debreceni hadtestparancsnokkal megbeszéltem – tájékoztatta előzetesen Bárdossy László miniszterelnököt, aki ezek szerint tudomással volt róla, s nem állította le az akciót. Az „áttetteket” a német rendőrzászlóalj és SS-alakulat tagjai legéppuskázták, azon kevesek nagy részével pedig, akiknek sikerült túlélniük, vagy szökésükkel elkerülniük az esetet, a sebesülések, betegségek, Einsatzgruppe-egységek vagy az ukrán fasiszták végeztek.

1942. január 12-15. között magyar katonai és csendőri alakulatok, az egy évvel korábban Magyarországhoz visszacsatolt Bácskában, a Sajkásvidéken rejtőzködő partizánok felkutatására és letartóztatására indítottak razziát, ami megtorló akcióvá szélesedett. Szerbeket, zsidókat és cigányokat is kivégeztek. Az év január 20-23-án Újvidéken kis híján négyezer szerbet, zsidót és cigányt végeztek ki: lőttek agyon a nyílt utcán, vagy géppuskáztak a jeges Dunába. A kivégzések Mozsoron, Csurgón, Óbecsén, Szőregen és Zsablyán is szedtek áldozatokat. Január 25-éig folytak a „kisebb tisztogatások”. A vérengzés 3808 áldozata közül 2578 szerb, 1068 zsidó, 31 ruszin, 21 magyar 15 orosz, 64 pedig cigány volt.

A Belügyminisztérium Közbiztonsági osztálya 1943-ban arra adott utasítást, hogy a partizánok elől a független horvát állam és Szerbia felől Magyarországra menekülő polgári lakosság nagy tömegeiből a határon ki kell szűrni, és fel kell tartóztatni a gyanús elemeket, az idegen nemzetiségűeket, a zsidókat és a cigányokat. Nekik nem adtunk menedéket. Az 1944. május 22-én az Ó-Szerbiában, Zimonyban élő csaknem hatszáz magyar hazatelepítése ügyében született belügyminisztériumi átiratban a Külügyminisztériumot arra figyelmeztették, hogy hazatérési igazolványt nem lehet kiállítani a zsidóknak, cigányoknak és idegen nemzetiségűek-

nek. Egyértelműen magyar kormányzati döntésként határozták el, hogy a magyar ajkú és identitású cigányokat már nem tekintik magyaroknak. Ezzel tehát kiszolgáltatottá tették őket a magyarellenes bosszúnak. Egy szeptember 4-i bizalmas belügyminiszteri rendelet értelmében a határon ki kellett szűrni, vissza kellett fordítani a Szlovákia felől menekültek között fellelhető cigányokat is. Pár nappal később a Belügyminisztérium valamennyi határunkon átszárgott, ide menekülő cigány visszatoloncolását is elrendelte.

A német megszálló csapatokkal Adolf Eichmann SS-Obersturmbannführer is Magyarországra érkezett, hogy irányítsa a zsidók deportálását. Május 15. és július 9. között a holokauszt történetének legnagyobb ilyen akciója keretében, kevesebb, mint két hónap alatt mintegy 430 ezer embert deportáltak. Eichmannék a cigányság eltávolításával egyáltalán nem foglalkoztak. Maradt azonban fényképfelvétel, amelyet a magyar zsidók egyik csoportjának Auschwitzba érkezésekor készítettek egy eltévesztetlen roma rasszjegyeket mutató idős férfiről, akire a zsidótörvények által előírt, felsőruházatra varrt Dávid-csillag helyét egy biztosítótűn fityegő volt tűzve. Visszaemlékezések szólnak arról, hogy a munkácsi gettóból, ahova cigányokat is kényszerítettek, a zsidókkal együtt vagoniroztak be cigányokat is. Szájhagyomány szerint más helységekből is igyekeztek megszabadulni ily módon a csendőrök a romáktól, s néhányat minden transzporthoz hozzácsaptak. Ezen állítások feltárását közvetlenül a háború után elmulasztották, s ma már remény sincs a tételes bizonyításra vagy cáfolatra. Annyi azonban így is feltehető, hogy az auschwitz-birkenau magyar-cigány nevek, nem csak burgenlandi romákat takarnak.

1944 júliusában az országmozgósítási kormánybiztos rendeletben utasította a helyhatóságokat, hogy a községükben található tizenhat évesnél idősebb cigány férfiakat és nőket honvédelmi munkajeggyel vegyék igénybe mindama gazdaságok részére, amelyekben a munkaerő hiányzik, vagy nem elegendő. A honvédelmi munkajeggyel „igénybe vett” cigány családokat elsősorban aratásra, betakarításra igényelték ki. Sok helyen ekkor munkatáborokat létesítettek (pl. a nagykanizsai és kaposvári járásban), és csendőrileg összeszedték, azokba vitték a romákat.

1944. augusztus 4-én Győr német városparancsnoka a rendőrségtől bekérte a város területén élő cigányok névsorát, s megindult a cigányoknak a helyi zsidógettóba gyűjtése.

A magyarországi cigány hadkötelesek – ellentétben a zsidókkal, akiket munkaszolgálatos alakulatokba vonultattak be – a magyar királyi honvédség teljes jogú katonái voltak. 1944-ben azonban a Honvédelmi Minisztérium szeptember 20-i határidővel elrendelte cigány munkásszázadok (munkaszolgálatos alakulatok) felállítását. 1892-1926 között szüle-

tett, azaz 18-52 éves munkaképes kóbor, illetve letelepedett, de foglalkozás nélküli cigány férfiakkal akarták feltölteni azokat, összesen tíz-tizenkétezer létszámot remélve. A rendőrség és csendőrség feladatául szabták meg az illetők összefogdosását, ideiglenes őrizetét és átadását a honvédség erre kijelölt parancsnokságainak.

A rendkívül hiányos adatok ellenére, joggal feltelezhető, hogy mindössze néhány ilyen fegyvertelen „lapátos” cigány századot sikerült felállítani, melyeket később erődítési munkákra vetettek be, akár harci körülmények között is. A 39. bevonulási központ által felállított 1039/1. cigány munkásszázad 1944. október közepén mindössze három nap alatt ötvennyolc eltűntet és halottat jelentett. (Kistelek-ről, Horgosról és Kiskunmajsáról származó cigány férfiak voltak.) Ismereteink szerint máig nem folyt kutatás arról, hogy a háború idején mekkora volt a roma származásúak aránya a katonaszökevények között, meghaladta-e a nem romákét, de a dezertálásért kivégzettek körében éppúgy található jellegzetes cigány vezetéknevek, mint a hősi halottak és kitüntetett honvéd személyek és a hadifogságot elszervezettek között.

Azt, hogy a munkaszolgálatos cigány alakulatokban kínlódókat nem tekintették igazi honvédnek sem, arra a hangonyi cigány asszonyok helyi körjegyzői hivatalban tett panaszja világít rá. (Szeptemberben cigány munkásszázadba elvitt, és azóta honvédelmi munkát végző férjeik után nem folyósítottak számukra hadisegélyt.)

1944. október 5-én éjszaka a csendőrök Nagyszalontán kézigránátokat dobtak a cigánytelepre, majd géppisztolyokból tüzet nyitottak. Az áldozatok számáról nem maradtak fenn pontos adatok. Az elmenekülteket később elfogták. Másnap az itt és Kötegyánon elfogott cigányokat Dobozra vitték. Doboz község határában a csendőrök 20 cigányt és 2 nem cigányt – köztük gyermekeket és terhes asszonyokat – végeztek ki. (Némelyeket az exhumálás tanúsága szerint még élve temettek el.) 1944. október 15-én a Horthy által bejelentett fegyverszünetkérés, az előkészítetlen „kiugrási kísérlet” felkészülten érte a németeket, így azonmód a saját bábjukat, Szálasit, és vele a totális nyilas diktatúrát szabadíthatták az országra.

A déli hadműveleti terület kormánybiztosa Pécssett már másnap kiadta rendeletét, mely szerint azt követően a cigányok csak kivételes engedély birtokában hagyhatták el az napi tartózkodási helyüket.

November 2. és 4. között a még Szálasiek kezén levő Dunántúlon és a Duna-Tisza köze felső kétharmadán a csendőrség „országos razzsiát” szervezett romák összeszedésére és „németországi munkára történő átadására”. November 2-án a Budapest környéki településeken kezdődött meg az akció. Rákospalotán, Csepelen, Pesterzsébeten, Soroksáron, Kispesten, Pestlőrincen, Nagytétényben, Budakalá-

szon, Újpesten családotól, gyermekestől összeterele-
ték a romákat, s előbb a helyi csendőrsre, majd on-
nan az óbudai téglagyárba hajtották őket. November
3-án, 4-én a cigány családok összeszedése és inter-
nálása a Felvidéken, valamint Zala, Veszprém, Vas,
Baranya, Somogy, Tolna, Komárom, Győr és Sopron
vármegyék cigánytelepein folytatódott. A családok
többségét először a Komáromi Magyar Királyi Ka-
tonai Internáló Táborba (a komáromi Csillagerődbe)
szállították, ahol szelektáltak. A munkaképtelenek
közül sokakat elengedtek, a többieket Németország-
ba, többnyire Dachaubá deportálták. Onnan pár nap
múlva a nőket és gyakran a tizenhárom-tizennégy
éves lányokat és gyermekeket is tovább küldték a
ravensbrücki koncentrációs táborba, ahol sokukat
sterilizálták. (A dachau SS-lágerrendszer 20 075 ma-
gyar foglyából 1126 volt magyar cigány. A cigányok
együttes létszáma 1340 főt tett ki.)

A Zala és Vas megyei cigányok számára felállított
körmentdi gettóból három hét múlva szintén német
munkatáborba vitték a romákat. A buchenwaldi
koncentrációs táborban 1944 novemberében ma-
gyar cigányként regisztráltak 153 foglyot. (Közülük
18-an már decemberben meghaltak.) A Zala várme-
gyéből hatóságilag összegyűjtött, és a nagykanizsai
kávéggyárból a Magyarországhoz visszacsatolt Csák-
tornya térségébe munkára hurcolt cigányok közül
többen az ismétlődő légitámadások áldozatai lettek.

A nyilasok a hónap utolsó hetében a Budapest felé
közeledő front hadműveleti területén: a fővárosban
és környékén – állítólag a honvédelmi miniszter és
a németek kérésére – újabb nagy razziát tartottak a
kommunista és baloldali-gyanús elemek kézre keríté-
sére, melynek során sok cigányt is őrizetbe vettek,
majd a német lágerek felé induló transzportokba
tettek.

November 30-án újabb tömeggyilkosság történt
idehaza is. A Tolna megyei Lengyel mellett. A Meké-
nyes és Lengyel közötti völgykatlanban meghúzódo
cigánytelepen a csendőrök géppisztolyból tüzet nyi-
tottak egy cigány család tagjaira, majd a menekülők
közé kézigránátokat dobtak. Akciójuk után tizenhat
(más forrás szerint: tizennégy) roma halott maradt
hátra. A legfiatalabb áldozat két, a legidősebb hat-
vankilenc éves volt.

1944 telén Szabadbattyánban is kivégeztek, és jel-
telen tömegsírba temettek harminc helyi romát. A
sírjuk megkeresésére, feltárására és újratemetésük-
re 1991-ben indult kísérlet eredménytelenül zárult.
Maga a bűneset is feldolgozatlan maradt.

December 23-án ismét kegyetlen tömeges cigány-
gyilkosságra került sor az akkori Magyarországon.
Az elkövetők ez alkalommal a német hadsereg tagjai
voltak. Az első bécsi döntéssel a Magyar Királyság-
hoz visszacsatolt felvidéki Szalattnyán a megszálló
németek a falubeli cigány lakosságot – 56 személyt,
köztük időseket és gyerekeket is – egy házba gyűj-
tötték össze, majd a rákövetkező napon rájuk gyűj-

tották az épületet. Aki megpróbált kimenekülni, azt
lelőtték. Az ugyancsak felvidéki Nyárasd és Vásárút
települések határában kivégzett hatvan roma halála
a magyar nyilasok lelkén szárad.

A hónap folyamán a Fejér megyei Szolgaegyháza
községben egy ismeretlen alakulathoz tartozó kato-
nai csoport tagjai lőttek agyon egy cigány családot
és huszonzét rokonát. Az eset teljességében máig
feltáratlan.

1945. január 23-án a Veszprém megyei Lajoskomá-
romban magyar tábori csendőrök kivégezték a tele-
pülés összes otthon tartózkodó cigány lakosát. Két
család 16 tagját gyilkolták le, köztük egy 11 hónapos
és egy ötéves gyermeket is. E hónap végén vagy febr-
ruár elején az időlegesen visszafoglalt Székesfehé-
várról Várpalotára hurcoltak a nyilasok 118 cigányt,
akiket az Inota felé eső Grábler-tónál lemészároltak.

Budapest eleste (felszabadulása) után a nyilas Bel-
ügyminisztérium polgári kiűritésről szóló rendelete
a cigányok és családtagjaik őrizetbe vételét és inter-
nálását is előírta. Február 7-én a Szombathelyen szé-
kelő Magyar királyi Honvédelmi Kerület Területén
Működő Kormánybiztos szintén olyan értelemben
utasítja Vas vármegye alispánját, hogy a hadműve-
leti és a közvetlenül mögötte húzódo területekről az
ott lakó vagy átvonuló cigányokat ki kell telepíteni.
A végrehajtás során a „legradikálisabb eszközök is
igénybe vehetők” – írja az utasításra. A közeledő
front miatt sokakat megöltek, néhányan hazakerül-
tek, a többieket a kőszegi internálótáborba, onnan
pedig a Vas megyei romákkal együtt németországi
koncentrációs táborokba vitték.

Február 20-án a Kőszegen ülésező nyilas kor-
mány „a cigánykérdés legradikálisabb legszigorúbb
végmegoldásáról” döntött, mely szerint a községek-
ben élő valamennyi cigányt gyűjtőtáborba kellett
volna szállítani. Három nappal később Vajna Gábor
nyilas belügyminiszter Kőszegen kijelentette: „a zsi-
dó- és cigánykérdés maradéktalan, ha kell drákói
rendezését megkezdttem, amit e két nemzetidegen
faj magatartása tett szükségessé.” Erre azonban már
nem maradt idejük. Március legvégén a kormány és
maga Szálasi is elmenekült Magyarországról, mely-
ből április 12-13-ára az utolsó német és a németek
oldalán küzdő magyar egységet is kiszorította a
szovjet hadsereg. Magyarországon véget értek a
hadműveletek, az ország egész területén hatályukat
vesztették a nyilas uralom alatt hozott törvények és
egyéb jogszabályok.

1945 áprilisára az amerikai, szovjet, brit és kana-
dai alakulatok valamennyi koncentrációs tábor bor-
zalmakat túlélt rabját felszabadították, május 8-án
pedig a világháború európai befejeződésével együtt
a roma vészidőszak is véget ért.

*A Cigány Világszövetség 1972-es párizsi kongresszu-
sának határozata alapján augusztus 2. lett a roma holo-
kausz nemzetközi emléknapja.*

Hegedűs Sándor

Források:

- ACHIM, Viorel: Cigányok a román történelemben – Osiris, Bp., 2001.
- ACKOVIĆ, Dragoljub: Roma holocaust. A jasenovaci haláltábor – Amaro Drom, 1996/5., 28-29.
- CHROSTOWSKI, Waldemar: A cigányok holocaustja, Phralipe, 1992/ 5., 3-5.
- FINGS, Karola: Szintik és romák a nemzetiszocialista koncentrációs táborokban – in.: K. Fings – H. Heuss – F. Sparing: Szintik és romák a náci rendszer idején. A „fajlemélettől” a lágerekig, Pont, Bp., 2001., 65-100.
- HEUSS, Herbert: A szinti- és romaüldözés politikája Németországban (1870-1945) – in.: K. Fings – H. Heuss – F. Sparing: Szintik és romák a náci rendszer idején. A „fajlemélettől” a lágerekig, Pont, Bp., 2001., 13-34.
- KARSAI László: A cigánykérdés Magyarországon 1919-1945. Út a cigány Holocausthoz – Cserépfalvi Bp., 1992.
- KARSAI László: A magyarországi cigányüldözések – História, 1992/9., 26-27.
- KENRICK, Donald – PUXON, Grattan: Cigányok a horogkereszt alatt – Pont Kiadó, Budapest, 2001.
- MÁRFFY Attila (szerk.): A lágerek népe. Névtelen romák holocaustja – Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2014.
- MILTON, Sybil: Náci politika a romák és a szintik ellen 1933-1945. – Cigányfűró, 1994/1., 12-15.
- N.N.: Újratemetnék halottaikat – Fejér Megyei Hírlap, 2000. március 8., 1.
- PÓCZIK Szilveszter: Egy kisebbség végzete. Cigánysors és cigány Holocaust Németországban, Valóság, 1996/6., 73-102.
- PURCSI BARNA Gyula: A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”. Tanulmányok a XX. századi „cigánykérdés” történetéből. Debrecen, Csokonai, 2004.
- REYNIERS, Alain: A cigányok kiirtása a II. világháború során – Cigányfűró, 1996/4., 3-6.
- SZITA Szabolcs (szerk.): Tények, adatok a cigányok háborús üldöztetésének (1939-1945) tanintézeti feldolgozásához Magyar Auschwitz Alapítvány - Holocaust Dokumentációs Központ... Bp., 2000.
- WIESENTHAL, Simon: A cigányok kiirtása – in.: Simon Wiesenthal: A gyilkosok közöttünk járnak, Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1970., 278-282.

Olvassa a BARÁTSÁG-ot!

Fizessen elő most 2019-re!

Éves előfizetési díj: 3000 Ft (1800 Ft + 1200 Ft postaköltség), **félévre: 1500 Ft**

A folyóirat előfizethető átutalással:

az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége főszámlája,
Barátság folyóirat alszámláján, OTP Bank: 11743057-26413457

e-mail címek: baratsag@upcmail.hu, eva.mayer@nemzetisegek.hu

honlapunk: <http://nemzetisegek.hu>

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!

Hattinger-Klebaskó Gábor vers- és prózamondó verseny Komlósán

2019. április 15-én, első alkalommal került megrendezésre a „Hattinger-Klebaskó Gábor vers- és prózamondó verseny” a Komlósai Ruszin Nemzetiségi Általános Iskolában, melyen az iskola hat tanulója vett részt dícséretes produkciókkal. A versenyt az iskola igazgatója, Pauleczki Imre Zsoltné nyitotta meg, aki a szívén viseli az oktatást, a gyerekek felkészítését. Az Igazgató Asszony ismertette Komlóska szülötte, Hattinger-Klebaskó Gábor író és költő életrajzát.

A versenyt alapos felkészülés előzte meg, Barnáné-Zajakovszki Mária ruszin tanárnő vezetésével, így biztos szövegtudással, jó kiejtéssel érkeztek a gyerekek, ruszin nemzetiségi öltözetben.

A zsűri elnöke Popovics László, a Komlósai Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat elnöke volt. A zsűri további tagjai: Köteles Lukácsné, Koritár Lászlóné, Puhnyák Gáborné voltak, akik a helyi népdalkör tagjai, illetve a cikk írója dr. Popovics Szilárd.

A versenyt a gyermekek részéről nagy izgalom előzte meg. Első körben közösen elszavalták a ruszin szózatot magyarul. Ezután a versenyzők elszavalták ruszinul a szózatot és további 2 szakasz következett nagyrészt Hattinger-Klebaskó Gábor műveiből. A gyermekek a szövegeket hibátlanul mondták el, tökéletes szövegértésről tettek tanúbizonyságot.

A zsűri elnöke megköszönte a versenyzőknek, hogy sok szép verset és prózát tanultak meg, így méltóan emlékezve meg Hattinger-Klebaskó Gábor személyéről és munkásságáról, akire mindnyájan büszkék vagyunk.

Dicséretes, hogy a ruszin nyelv és hagyományok felé érdeklődéssel fordulnak a gyerekek, ezáltal elősegítik ennek fennmaradását és átörökítését az utánuk következő nemzedéknek. A zsűri tagjai reményüket fejezték ki, hogy a tanulók továbbra is ilyen nagy érdeklődéssel tanulják majd a ruszin nyelvet és ápolják majd a ruszin kultúrát.

A következő eredmények születtek:

1. helyezett: Haluska Boglárka

2. helyezett: Varga Dóra

3. helyezett: Soltész Regina

Különdíjban részesült: Varga Viktor, Marsalkó Annamária és Haluska Ibolya.

A gyermekek értékes könyvjutalomban részesültek. Végezetül a zsűri tagjai megköszönték mindazoknak a munkáját, akik a gyerekek felkészítésében és a szervezésben részt vettek, szívet melengető délelőtt volt, örülünk, hogy részesei lehettünk.

dr. Popovics Szilárd

„Nem akartam elhinni, hogy annyit érek...”

Sztojka Edina, a hétköznapi roma hős

A romák és nem romák közös hőse most kis időre Sztojka Edina. Ő nyerte az ötödik alkalommal átadott Aranypánt-díjat azzal, hogy munkájában, a hospice ellátásban kiemelkedően helytáll. Meg azzal, hogy nem tartja magát hősnek.

Fotó: Déri Miklós/Roma Sajtóközpont

Hétköznapi roma hős – így szól a kiírás. Mit is jelent ez? A Roma Sajtóközpont, az Aranypánt-díj létrehozója szerint valami olyasmit, hogy valaki elismerést vív ki a szakmájában, és feddhetetlen életet él – nem annak ellenére, hanem azzal együtt, hogy roma identitású.

Minden évben közel félszáz cigány embert jelölnek a díjra – péktől a neurobiológuson át az építész-mérnökig. Idén már csaknem harmincezren szavaztak. Ennyien már biztosan tudtak maguknak hőst, példaértékű életutat választani roma sorsok közül.

Harminc évvel ezelőtt még nem volt Aranypánt-díj. Egy Békés megyei kislány akkoriban indult először iskolába. Nem volt könnyű szülei válása után. A városi iskolában ő volt az egyetlen roma tanuló. És ezt a tényt nagyon hamar magáévá tette, hamarabb, mint az írást, számolást.

Egyedül tőle kérdezték meg, amikor édesanyja rövid frizurát vágott neki, hogy: „Csak nem bogárka ment bele?”, és barátnőjének szülei csak tőle tiltották el a lányukat, úgyhogy titokban játszottak együtt.

Úgy éreztem, nem tartozom sehová – emlékszik erre az időre.

Aztán valami fontos dolog történt: kórházba került. És furcsa módon nagyon jól érezte magát. Ott valamiért nem kezelték „másnak”, vele is ugyanúgy foglalkoztak, játszottak a nővérek, mint bárkivel. Onnantól kezdve nővér akart lenni. Jól tanult, sokat olvasott, és jelentkezett az egészségügyi szakkozépbé.

Nem akartam elhinni, hogy annyit érek, amennyit sokan mondanak – magyarázza.

Innen más irányt vehetett volna az élete, mert hogy tizenhat évesen szerelmes és várandós lett, abbahagyta az iskolát. Nemsokára már csak Márkó, a fia maradt neki: egyedülálló anyaként nevelte tovább. A papírja nem lett meg, ápolói állásra hiába vágyott, a kisfiát viszont el kellett tartani. Maradt a zöldségfeldolgozó gyár, meg a napszám a dinya-földön – mint sokaknak arrafelé. Vetett, szedte, árulta a dinnyét, pakolta a húsz kilókat. De valami nem hagyta nyugodni. A hivatása. Ami még nem is létezett, de ő már annak érezte. Úgyhogy egyszerűen bekopogott a Békés Megyei Központi Kórház gyulai hospice osztályára. A főnővér, Pákai Tímea megláthatott benne valamit, mert felvette gazdasági nővérek, ahol szakirányú végzettség nélkül is dolgozhatott. Ő azonban ápolni akart. Úgyhogy az ötéves kisfiú mellett belevágott egy ápolónői asszisztensi képzésbe, majd később, mikor fia már az általános iskolába járt, az érettségét is elkezdte, levelezőn. Délután elhozta Márkót az iskolából, és mentek az iskolába. A kisfiú ott ült vele a padban.

Végre azt csinálhatta, amit szeretett volna, és a munka a haldoklókkal pont olyan volt, mint képzelte. Adhatott olyanoknak, akiknek nagyon nagy szükségük volt rá, olyasmit, amit más nem tudott úgy megadni. Nemcsak a betegeknek, a hozzátartozóiknak is. Közben ő is kapott tőlük: itt, a távozók közt már senkinek nem számított, hogy milyen bőrszíne van annak, aki a kezüket fogja és kicseréli az ágytálat.

Nővérke, maga a lelkével ápol – mondta neki egyszer egyikük.

Edina most már tartozott valahová: ápoló volt. De ő diplomás ápoló akart lenni. Mint a főnővér. Ez a nagy akarás számíthatott valamit, mert felvették a Szent István Egyetemre. Közben sokat jelentett, hogy műszak után továbbra is lehetett járni a dinya-földre meg a zöldségfeldolgozóba: kellett a pénz a tanulásra és az albérletekre.

– Egyszer, beszélgetés közben említettem a gyárban, hogy a kórházban is dolgozom – meséli egy interjúban Krug Emíliának. – Kérdezték, takarítok? Igen, feleltem. Nem akartam, hogy kevesebbnek érezzék magukat.”

Most, mikor hívom Edinát, már friss Arany-pánt-díjas. *Immár nincs egyedül, és nem albérlésben él, hanem saját lakásban* – büszkén meséli. A kis Márkóból meg rendőr lett – a másik büszkesége. Edinát maga a főnövér jelölte a díjra, és most mindenhová hívják, mindenki gratulál neki. Volt nagy ünneplés Budapesten, aztán kapott egy szabadnapot, de másnap már felvette a műszakot.

– *Nem is tudnék nem menni* – mondja –, *sokat köszönhetek a kórháznak meg a főnövérnek; nélkülik nem jutottam volna el ideig. Ők akkor is pozitívan álltak hozzám, amikor alkalmi munkákból éltem, és nem volt végzettségem. Ha a romákban valaki elindítja ezt... lehetőséget ad nekik... egy külső segítség... akkor nagyon jól járható út ez. De nekem is akarnom kellett: a romákon is, a magyarokon is múlik. De az biztos, hogy célok nélkül senki nem fogja sokra vinni, ha roma, ha nem roma.*

Kérdezem – félkomolyan csak –, hogy hősnek érzi-e magát, ha már így hívják a díját.

– *Nem, dehogyan* – mondja. – *Hős az, aki olyan dolgot tesz, ami nem hétköznapi. Amit én teszek, az egyszerűen segítségnyújtás, betegápolás. Nem hőstett, hanem a hivatásom... Nem baj, ha mesélek róla még egy kicsit? Mennyi időnk van?*

Biztosítom róla Edinát, hogy van időnk bőven, és ő ki is használja. Csak mondja, mondja. Hogy ő egyfajta hídfő a beteg és a hozzátartozó között. Mert sok a kommunikációs gát, amikor valaki elmenőben van – mondjuk ki! – haldoklik. „

– *Őket is ápoljuk, és a hozzátartozókat is* – mondja Edina. Fontos, hogy a beteg nyugodtan tudjon megpihenni, de „siker” az is, ha a szerettei a normál gyógyászdión, az egy éven belül el tudják engedni őt.

– *Sokan visszajárnak, és látom, amikor sikerül nekik. Mindig rossz, amikor valaki elmegy, de könnyebb, ha tudom, hogy én mindent megtettem. Ebben például az én kultúráim is tud nyújtani valamit a magyaroknak, mert nálunk a gyász másként zajlik, adunk időt neki, és nem tabutéma. A gyerekek is ott vannak a temetéseken.*

Hogy bírod ezt lelkileg? – kérdezik gyakran Edinától, azt mondja, az igazi teher azokon van, akik a családtagjukat éppen elvesztik, őket csodálja. De vajon ő maga mit kap ettől a munkától?

– *Nagyon sok útravalót* – mondja. – *Az, hogy fiatal anyaként egy olyan osztályra kerülhettem, ahol az élet vége van, sok mindenre tanított. Hogy minőségében éljem a mindennapjaimat. Örülni a családnak, annak, hogy süt a nap... Mikor egy anya elveszíti a gyermekét, annál nagyobb csapás nincsen. Látom, hogy mindent megtenne, az utolsó kívánságait próbálja teljesíteni, egy kanál üres levest még belédiktálni... Én meg hazamegyek, és a fiam arra kér, hogy készítsék palacsintát. Nem kérdés, hogy az éjszakai ügyelet után is kisütök neki száz darabot is akár. De közben ott van az eszemben a másik anya, ezt nem lehet letenni, ezzel együtt élek.*

Edina a munkája mellett is árul még dinnyét olykor. Kérdezem, muszáj-e. Kéri, ne így írjam, hogy muszáj, mert ő nem ezért megy. Hanem mert nem akarja cserbenhagyni azokat, akik annak idején, amikor a tanuláshoz pénzre volt szüksége, segítettek neki.

– *Nem mondhatok nekik nemet.*

Kérdezem, melyik a nehezebb munka, a dinnyeföld vagy a végstádiumú betegek gondozása.

– *A napszám* – mondja. – *Az ápolás, ha az ember szeretettel csinálja, nem nehéz.*

Abban maradunk, hogy jó-jó, nem hős, de vajon mit gondol, példa lehet-e másoknak. És hogy kell-e feddhetetlennek lenni ehhez (mert ez a szó szintén szerepel a kiírásban).

– *Azoknak az embereknek – romáknak is és nem romáknak – szívesen lennék példa, akik azt gondolják, hogy nem tudják elérni a céljukat, és megragadnak félúton. Én is maradhattam volna segédápoló, de így közelebb tudtam kerülni a betegekhez. Szóval saját magam miatt tettem ezt, de látod, bárholnan el lehet indulni. Mondhatják, hogy rossz volt a gyerekenek, hogy jönnie kellett velem az iskolába, de én úgy fogom fel, hogy mintát adtam neki, hogy tanuljon. A romák is kell, hogy példát adjanak a gyerekeiknek... Nem tudom, mi az, hogy feddhetetlen... Egy normális értékrenddel élő ember vagyok, nem teszek olyat, amivel más megbántaná vagy megkárosítaná. Amit tudok, megteszek mint dolgozó ember és mint anya.*

Utóbbi olyan jól sikerült, hogy a ma huszonegy éves Márkó jóval kevesebb hátrányát érzi a származásának, mint ő annak idején.

– *Becsületre neveltem. Meg kell mutatnod, hogy meg tudod csinálni! Ezt mondtam neki. És rendőr lett belőle: itt, Magyarországon ő az igazságszolgáltatást tudja képviselni. Sikerült megvédenem attól, amitől engem valamiért nem védett meg senki. Én meg neki köszönhetem, hogy kitartottam, mindig a fiam volt a hajtóerő, az, hogy már érte is felelek.*

Gyerekkorában nagyon akart bizonyítani Edina. Vajon harminchét évesen úgy érzi, sikerült?

– *Valójában mindig önmagunknak bizonyítunk. Van egy felem, ami célba ért. Hogy a gyerekeimet fel tudtam nevelni, iskoláztatni, hogy magam is főiskolát végeztem, és most díjat is kaptam, az egy visszaigazolás. De azért nem dőlök hátra. Tudod, az ember nem tehet arról, hogy romának születik, nem lehet megváltoztatni. De így legalább tehetek az előítéletek ellen. Persze én nem tudom a romákat megvédeni, csak magamat. És talán ha nem romának születek, nem lett volna ennyi kitartás bennem. Vagy ha nem fiatalon szülök. Tudom, meg fogom kapni, hogy mi nek szültem tizenévesen, de ennek is megvolt az oka. Én is szerettem volna valakihez tartozni.*

Kempf Zita
Roma Sajtópont

Filmünnep a Művész Moziban!

Megható, humoros, történelmi dokumentarista alkotások voltak láthatóak április 26-án a budapesti Művész Moziban, a Magyarországi Német Ifjúsági Filmünnepen. A versenyprogramban az idén tizenhárom, a kísérőprogramban pedig három film szerepelt.

A Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ és Könyvtár által szervezett versenyre középiskolások nevezhetik legfeljebb tíz perc hosszúságú, német nyelvű, a magyarországi németsegről forgatott filmjeiket. Ez évben dr. Antala Zsuzsanna, az MTVA szlovák magazinja, a Domovina szerkesztő-rendezője, Katja Dorrmann, a budapesti Német Nagykövetség kultúrreferense és Schuth János, a Neue Zeitung főszerkesztője kapott meghívást a szakmai bíráló bizottságba. Feladatuk korántsem volt könnyű. A díjak odaítélésekor kiemelt figyelmet fordítottak az ötletekre, azok filmes megvalósítására, a néprajzi elemekre és a nyelvhasználatra. Mindhárman elismeréssel nyilatkoztak a filmek sokszínűségéről és egyetértettek abban, hogy a fiatal filmesek elérték: ne csak szakmai értékelőként, hanem mozinézőként is hagyják magukat elvarázsolni. Így aztán egyszer sírtak, másszor önfeledten nevettek.

Az első díjat végül a bajai Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának *Zeitreiser* csapatának ítelték. A diákok a *Die Entscheidung* (A döntés) című filmjükben párhuzamokat vontak a bácskai németység II. világháborút követő sorsa és a jelenkori németység mindennapjait érintő fontos kihívások között. A második díjat egy hartai csapat, a *Jugendliche aus Hartau* vihette haza. *Eine wahre Geschichte* (Egy igaz történet) című alkotásuk egy hartai család szomorú történetét dolgozza fel. A harmadik díjat a *vlogSchwabs* csapat nyerte el a bajai Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjából.

Ők arra keresték a választ, van-e jelentősége annak, hogy valaki egyszer egy német nemzetiségi iskolába járt. Az igazán humoros alkotás egy ötvenéves osztálytalálkozóról szól.

Az *Abgedreht!* már tizenharmadik alkalommal került megrendezésre. Mára nemcsak a magyarországi német, hanem valamennyi nemzetiségi rendezvény között is különleges és egyedülálló művészeti projektté nőtte ki magát. Arról, hogy lesz-e folytatás, *Ambach Mónika*, a Zentrum igazgatója úgy nyilatkozott, hogy ameddig a fiatal filmesek változatlan lelkesedéssel és energiával forgatják filmjeiket, addig a Zentrum lehetőséget biztosít azok bemutatására.

A 2019-es Abgedreht! díjazottjai

Első díj:

Die Entscheidung

Zeitreiser (Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja, Baja)

A csapat tagjai: *Pocsai Dóra Léna, Elekes Fanni, Sárosi Eszter, Tremml-Kurcz Ágost Máté, Kolar Dominik*

Segítő tanár: *Manz Alfréd*

Második díj:

Eine wahre Geschichte

Jugendliche aus Hartau (Szent István Gimnázium, Kalocsa és Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja, Baja)

A csapat tagjai: *Nagy Kata, Gál Viktória, Gál Zsófia, Nagy György, Barth Botond*

Segítő: *Csordás Krisztina*

Harmadik díj:

#vloggedreht

vlogSchwabs (Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja, Baja)

A csapat tagjai: *Verebélyi Liza, Kerényi Gergő, Fodor Kinga, Égi Blanka, Polgár Petra*

Segítő tanár: *Révainé Schön Teréz*

Animációs különdíj:

Johanns Weg 3(4) (Friedrich Schiller Gimnázium, Pilisvörösvár)

Bogár-Szabó András

Segítő: *Bogár-Szabó Ádám*

A zsűri különdíja:

Die wahren schwäbischen Geisterjäger - Verona, der Spuk der Ordnung

JägerGeister (Német Nemzetiségi Gimnázium és Kollégium, Budapest)

A csapat tagjai: *Gerber Gréta, Kiss Máté Márk, Krompaszky Bianka Olga, Majer Martin Mór, Surányi Melinda, Örkényi Fanni Mária*

Segítő tanár: *Örkényi Fanni Mária*

A Magyarországi Német Fiatalok Közösségének különdíja:

Ein altes Gewerbe lebt wieder auf

Die Unfassbaren (Koch Valéria Iskolaközpont, Pécs)

A csapat tagjai: *Block Noel, Holczer Miklós, Tóth Botond, Kürti Ádám, Bíró Levente*

Segítő tanár: *Bozzai Zsuzsanna*

Az Egyesület a Magyarországi Német Gyermekekért különdíja:

Du, du...

Mia san MKKG: (Mohácsi Kisfaludy Károly Gimnázium)

A csapat tagjai: *Horváth Adrienn, Jónás Vivien, Dombai Dániel, Grób Benjámín, Hahner Máté*

Segítő tanár: *Grób Józsefné Hárigh Gabriella*

Nujja Huemid

Dreherek (Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja, Baja)

A csapat tagjai: *Balaskó Noémi, Sándorfi Eszter, Hársch Márton, Rágyanszki Bence, Fehér Zsóka*

Segítő tanár: *Csorbai Péter*

Plovdiv és Matera

Európa Kulturális Fővárosai 2019-ben

2019. január 1-jétől egy éven át a bulgáriai **Plovdiv** és az olaszországi **Matera** osztozik az Európa Kulturális Fővárosa címen. Két, adottságaikban, múltjukban, jelenükben és lehetőségeikben is rendkívül különböző város nagyon is más, mégis hasonló programokkal készült a címmel járó programsorozatra.

Plovdiv az első bolgár város, amely elnyerte az Európa Kulturális Fővárosa címet. A város az Együtt mottó jegyében dolgozta ki programját, amelynek keretében több mint 300 projekt valósul meg 2019 folyamán. Nemcsak a településen, hanem Dél-Közép-Bulgáriában, illetve, a fővárosban, Szófiában, valamint Várna és Veliko Tarnovo városában is. A projektek Plovdiv jellegzetességeivel, történelmével és kulturális örökségével kapcsolatos témákra, valamint a város előtt álló kihívásokra hívják fel a figyelmet. A látogatókat számtalan program várja, így például kiállítások,

ahol megismerkedhetnek a cirill ábécével, valamint olyan színházi előadások, melyeket a szervezők nyugat-balkáni színházi társulatokkal, valamint a roma és a török közösségekkel közösen állítanak színpadra. Plovdiv a maga 350 ezer lakosával Bulgária második legnagyobb városa, az ország középső részén helyezkedik el, a Marica folyó két partján, régi magyar neve Filippopolis vagy Filipápolis volt, és mindig is Észak-Trákia kulturális, kereskedelmi és közlekedési központjaként tartották számon.

A város sokáig nem számított népszerű úticélnak, pedig gyönyörű helyen fekszik, és hihetetlen történelemmel rendelkezik. Plovdiv ősi város, az újkőkor óta lakott hely, a trákok Emolpias néven emeltek itt erődítményt, amit i. e. 342-ben Makedóniai Fülöp, Nagy Sándor apja foglalt el, s nevezett el akkori szókás szerint önmagáról Philippopolisznak, amely névalakból ered a régies magyar elnevezése is. A rómaiak Trimontiumnak, azaz a Három domb városának nevezték – Plovdivot a trákok annak idején öt dombra építették, kettőt a századok során elvitt a talajerózió és a bányászat. A szlávok már a hatodik

században megjelentek a térségben, de az első dunai bolgár birodalom része csupán 815-ben lett, miközben jártak erre kelták, gótok, hunok. A Bizánci Birodalom 970-ben kebelezte be, az Oszmán Birodalom pedig 1362-ben foglalta el, s neve ekkortól ugyan Filibe lett, de mindvégig a bolgár kultúra fellegvára maradt. 1878-ban a plovdivi csata után az autonóm Kelet-Rumélia fővárosa lett, majd 1885-ben vált az egyesült Bulgária részévé.

Az olasz Matera programja – mely a Nyitott jövő mottót viseli – a társadalmi és kulturális befogadást és az együttműködésen alapuló innovációt állítja a középpontba. A program fénypontjai közé tartozik az Ars Excavandi kiállítás, mely kortárs szemmel vizsgálja a földalatti építészet történetét és kultúráját, A reneszánsz újraolvasása című kiállítás, mely Basilicata és Apulia régió művészeti múltjába kalauzolja az érdeklődőket, valamint A prímszámok költészete című tárlat, amely bemutatja, milyen fontos szerepet játszott a matematika a művészek munkásságában a különböző korokban – az apropót pedig a régióban élt ókori matematikus, *Pitagorasz* szolgáltatja. Matera lesz a helyszíne a Parasztebecsület című *Mascagni*-opera első szabadtéri előadásának is, és 2019 folyamán a város 27 olyan projektet is megvalósít, melyeket helyi alkotóközösségekkel és európai partnereikkel közösen dolgozott ki.

Matera jóval kisebb, mint Plovdiv, alig hatvanezer lelket számlál, múltja is kevésbé impozáns, sőt, nem is olyan rég még Olaszország szegényeként emlegették. A régió nagy részén a Déli-Appenninek hegyvonulatai húzódnak és dombok magasodnak, s ezek meghatározzák Matera arculatát is. A város legfőbb nevezetessége a mára a világörökségi helyszínek között számon tartott tufakövezetbe vájt barlanglakásai (Sassi di Matera), amelyekben már az őskor óta emberek éltek. Egészen az 1950-es évekig lakták ezeket – áram és víz nélkül, állataikkal egy fedél alatt, meglehetősen rossz körülmények között. A több ezer barlanglakásból az olasz állam végül modernebb városnegyedekbe költöztette a helyieket, a barlan-

gokat pedig korszerűsítette – ami leginkább állagmegóvást jelentett. A nyolcvanas években komplett program futott a megóvásukra, ma szabadtéri múzeumként sokuk látogatható. Nem véletlen, hogy az Európa Kulturális Fővárosa cím odaítélésekor Matera esetében nem elsősorban a múlt eredményeire, hanem a város adottságaira és a jövő lehetőségeire helyezték a hangsúlyt.

Az Európa Kulturális Fővárosa kezdeményezés 1985-ben indult útjára, és napjainkra az egyik legnagyobb szabású és legismertebb európai kulturális projektté nőtte ki magát. A címet azok a városok nyerhetik el, amelyek olyan, erőteljes európai dimenzióval rendelkező kulturális programot állítanak össze, amely elősegíti a város lakosainak tevékeny részvételét, és hozzájárul a város és a környező régió hosszú távú fejlődéséhez. A „verseny” a címért legalább hat évvel korábban indul el, hogy a pályázó városoknak elég ideje legyen a felkészülésre és a megfelelő szervezetek bevonására. A címen 2020-ban Rijeka (Horvátország) és Galway (Írország), 2021-ben Elefszína (Görögország), Temesvár (Románia) és Újvidék (a címre uniós tagjelölt országként pályázó Szerbia második legnagyobb városa), míg 2022-ben Esch (Luxemburg) és Kaunas (Litvánia) osztozik majd. A pályázatokat elbíráló független testület 2018. december 14-én kiadott ajánlásában azt indítványozta, hogy 2023-ban Veszprém legyen Európa Kulturális Fővárosa.

Vízer Balázs

Mediterrán ínyencségek Pünkösdfürdőn

Lefti néni, a görög származású magyartanár óbudai tavernája

Lefti néni tizenhat éve, tizenhat négyzetméteren nyitotta meg gyrosos üzletét a Pünkösdfürdői stranddal szemben. A kis bodega mára hamisítatlan tavernává nőtte ki magát, ahova nemcsak a kerületből, de szinte az ország minden tájékáról elzarándokolnak a görög ízek kedvelői.

Az óbudai Gyradiko Étteremben folyamatos a sürgés-forgás. A kis konyhában összehangoltan serénykednek a szakácsok. Miközben a húst szeletelik, a zöldségeket vagdalmázzák, a hátuk mögött ott áll Lefti néni, a hely tulajdonosa, a valódi görög ízek megálmodója és őrzője. Az asszony a görög polgárháború idején, 1948-ban, háromévesen, menekültként érkezett Magyarországra. Felcseperedvén magyar-orosz szakos tanárnőként szerzett diplomát, és azután – bár főzni mindig szeretett – évtizedekig távol tartotta magát a vendéglátástól.

A Gyradikót tizenhat évvel ezelőtt a fia álmodta és nyitotta meg, amit az édesanyja eleinte nem nézett jó szemmel. Kis idő eltelte után a fiú megkérte az anyját, segítsen neki tatzikit készíteni. Az első látogatás után Lefti néni a kis görög büfé konyhájában ragadt. A vállalkozás olyan sikeresen működött, hogy tizenhárom éve taverna épült a bódé helyére, és aki egyszer megfordult benne, azóta is visszalátogat. Ezen a helyen valóban minden görög, hiszen a tulajdonosok nemcsak a fűszereket és a pitát, de még a székeket, az asztalterítőt és a képeket is Görögországból hozták.

– Három éves voltam, amikor Magyarország befogadott minket. Görög kolóniában éltünk, otthon csak a saját nyelvünket beszéltük, a saját ételünket ettük – emlékszik vissza Lefti néni. – Engem mégis magyar iskolába jártattak, mert a szüleim arra törekedtek, hogy megismerjem választott hazánk nyelvét és szokásait. Édesanyámtól nem volt idegen a menekültlét, hiszen örömeny származású volt. A családja Törökországból vándorolt át Görögországba 1922-ben. Vékony, rossz evő kislány voltam, ezért

Szász Marcell felvételei

anyukám befizetett egy magyar házfelügyelő nénihez ebédelni. Az az asszony olyan ízesen és szeretettel főzött, hogy minden ételét szívesen ettem. Amint nagyobb, tizenkét éves lettem, édesanyám leírta nekem a hazai recepteket, és otthon sorban elkészítettem azokat. Itt a Gyradikóban is sok ételt édesanyám eredeti receptjei alapján készítünk el – magyarázza mediterrán temperamentummal az asszony. – Az ételünknek az az egyik titka, hogy ugyanazt a fogást mindig ugyanolyan minőségben kínáljuk – folytatja a nevezetes békásmegyeri taverna úrnője. – Olyan ízvilágot teremtettünk, ami egyedi, és amire minden vendégünk sokáig emlékezni fog. Ha visszatérnek hozzánk, természetesen újra és újra megkóstolhatják ezeket az ízeket.

Miközben Lefti néni magyaráz, a szomszédos asztalnál egy fiatalember bólogat. Előtte egy hatalmas gyros tál. Minden falatot megízlel, szép komótosan fogyasztja el az ebédjét. Gábor Székesfehérvárról jár a Gyradikóba, ő maga is vendéglátással foglalkozik. Mint mondja, itt a tavernában mindig finomat eszik, de közben el is les egy-két fontos apróságot a jó vendéglátás fortélyai közül. – Ez a hely egyike a keveseknek, ahova folyamatosan visszajárok – szögezi le Gábor. – Gyerekkorom legszebb nyarait Görögországban töltöttem a szüleimmel. Sajnos manapság nem járok arrafelé, de ha beülök ide, az ízek és a hangulat, ha csak fél órára is, de felidézik a gyerekkori vakációkat.

Lefti néninek láthatóan jólesik a dicséret, ám egyáltalán nem lepődik meg rajta. Mint mondja, van olyan törzsvendégük, aki tinédzserként kezdett el hozzájuk járni, majd elhozta ide a barátnőit, aztán az egyik barátnőből feleség lett, és ma már a gyermekeikkel ebédelnek náluk hétfévente.

Márton a nagymamáját hozta el a Gyradikóba. – Amióta megkóstoltam itt a gyrost, máshol nem eszem meg – harap nagyot a pitába a fiatalember.

– Gondoltam, jó ízlésre nevelem a nagyit is, ezért tértünk be ide – mosolyog. – Kiváló a fűszerezés, sertéshúst adnak, ami nagyon finom, és ilyen jó tza-zikrit sem ettem még másutt – állítja Márton.

A taverna tulajdonosai nemcsak a fűszereket és az alapanyagokat, hanem a munkatársakat is alaposan megválogatják. Mindazok, akik a konyhán dolgoznak, szinte családtagnak számítanak. Lefti néni szigorú rendet vár el, ám mindig akad egy-két jó szava is a szakácsokhoz. Évente egyszer saját otthonában vendégeli meg őket. Ezen alkalmakkor szigorúan magyar ételeket főz nekik. Az ünnepi menüsor

csülkös pacalból, túrós csuszából, rántott csirkéből, orosz hússalátából és gesztenyeroládból áll. – Az utolsó morzsáig el szokott fogyni minden – mondja Tatai Zsuzsanna, aki tizenhat évvel ezelőtt diákként kezdett el dolgozni a Gyradikóban, aztán egy kis kitérő után újra visszatért a csapathoz. Visszahúzza a szíve, mondja, mert ezen a helyen mindent megkap, ami ahhoz kell, hogy a munkaidő ne váljon robottá, hogy kenyérkereső foglalkozása közben is jól érezze magát.

Csupor Réka
(Óbudai Anziks)

Gratulálunk!

Szlovéniai elismerés a Mukics családnak

Borut Pahor, a Szlovén Köztársaság elnöke 2019. április 11-én Ljubljánában Szlovén Köztársasági Érdeméremmel tüntette ki Mukics Ferencet, Mukics Dusánt és Mukicsné Kozár Máriát. Az elismerést a magyarországi szlovének kulturális örökségével kapcsolatos kutatásaiért, alkotó tevékenységükért, valamint a szlovén nyelv és kultúra megőrzése érdekében végzett munkásságukért kapták. Az érmet és az oklevelet a Muraszombati Muravidéki Múzeum és a Magyarországi Szlovének Szövetsége felterjesztése alapján ítélték oda a Mukics családnak.

Az elhangzott méltatás kiemelte a Mukics család sokéves kitaró, a magyarországi szlovének kultúrájának és kulturális örökségének kutatásával szakmai téren és a közéletben is betöltött fontos szerepét, miként azt is, hogy mindhárman Ljubljánában végeztek egyetemi tanulmányaikat.

Mukicsné Kozár Mária néprajzkutató és szlavista kutatómunkáját a szombathelyi Savaria Múzeumban kezdte. Az 1980-as években a szentgotthárdi Pável Ágoston Múzeumban megrendezte a Szentgotthárd környéki szlovének című állandó kiállítást. Azóta is a magyarországi szlovének néprajzkutató-

jaként dolgozik. Több mint kétszáz tanulmánya és hat könyve jelent meg a magyarországi szlovének kulturális örökségéről.

Mukics Ferenc szlovéntanár és újságíró szakon végzett Ljubljánában. Jelenleg a Szentgotthárdi Szlovén Rádió ügyvezető-főszerkesztője. Regényeket, szótárakat és tankönyveket is írt. Közel száz cikke, nyolc önálló kötete jelent meg. A Szombathelyi Nefejejcsek népdalkör vezetője, és harmonikásaként archaikus magyarországi szlovén népdalokat ad elő.

Mukics Dusán szüleitől örökölte a szlovén nyelv szeretetét. Ljubljánában szlovén-történelem szakon és mérnök-informatikusként diplomázott. A Magyar Televízió szlovén magazinjának (Slovenski utrinki) szerkesztő-riportere. Riportjait magyarországi szlovén nyelvjárásban és irodalmi szlovén nyelven készíti.

Mindhárman oszlopos tagjai a Rába-vidéki szlovének kulturális életének, együtt pedig egy erős építményt alkotnak. Munkásságukkal és életmódjukkal, a szlovén kultúrához, kulturális örökséghez és az együttéléshez való viszonyukkal otthon teremtettek a szlovén szavaknak, daloknak, elbeszéléseknek, az emlékezéseknek és öntudatnak.

A magas állami kitüntetéssel a Szlovén Köztársaság köszönetet mond a Mukics családnak a magyarországi szlovének kulturális örökségének megőrzése érdekében kifejtett önzetlen küldetéséért.

A Mukics család és Borut Pahorf
(Silva Eöry felvétele)

Doncsev Toso elbeszélései

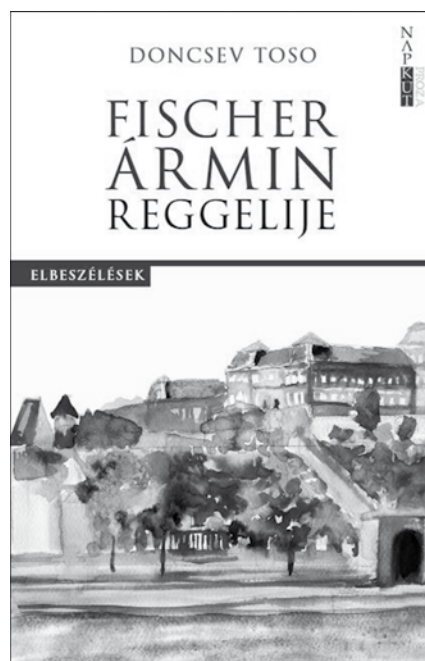
Egy pesti (b)polgár portréja

Az üzlethez három dolog kell: eladó, vevő és áru. A legtöbben azt hiszik, hogy ebben az ügyletben a legfontosabb az értékesítendő portéka, pedig nem így van. Te, az árus vagy a legfontosabb szereplő, te vagy az elsődleges, a legértékesebb árucikk, mert minden jó kereskedő legeslegeslegelőször önmagát adja el, a vevők benned megtestesülő bizalmát bocsátod áruba. A nagybani piac is eszerint működik, de egy családi vállalkozásra százszorosan igaz, amit mondok. Az ár csak figyelemfelkeltő jelzés, az ár-érték viszonyra a garanciát az eladó szolgáltatja. Kitől szeretünk vásárolni? Aki rokonszenves, aki elnyeri a bizalmunkat. Ilyennek kell lenned. Vagyis olyan férfinak, akit az emberek szívesen fogadnának barátjukul. Kezdjük a kinézeteddel: előny, ha jóvágású legény vagy, ha netán nem, ellensúlyozd ki a hátrányod humorral, tréfával, mosollyal, lekötelező udvarias-sággal, kiváló modorral. Az a mondás járja, hogy a szem a lélek tükré, én pedig azt állítom, hogy az arc az ember legjobb névjegye. Rövidre nyírt haj, frissen borotvált arc, a tekintély kedvéért, vékony, stuccolt bajusz. A másnapos szakálltól ápolatlan, fáradt, beteges lesz a küllemed. A csavargók, a bűnözők meg a betegek azok, akik nem törődnek a külsejükkel. Egy üzletembernek erőt, energiát, egészséget, tisztaságot, derűt és magabiztosságot kell sugároznia és fél centis szakállal ez nehezen sikerül.

Apám egész életében, több mint ötven éven át minden reggel, vasárnap és ünnepnapokon is borotválkozott, amikor a férfiak többsége elblicceli a szórtelenítést. Élete alkonyán súlyos betegen kórházban fekvé is hajnalban felkelt és rendbe szedte az arcvonásait, ahogy megszokta. Először friss hideg vízzel megpaskolta a bőrét, aztán ecsettel és rúdborotva szappannal dús habot képzett a borotválandó részen, utána – kellő dőlésszögbe igazítva önborotva-készülékét – a szőrszálak irányában kétszer végighúzta a pengét a serkenő szakállon, a végén pedig egyszer kontrázott. A fölösleges habot kezével letörölte, aztán nedves timsóval végigsiklott a tükörsima felületen, kölnit permetezett az arcára, a nyakára és végül leheletnyi krémet masszírozott be a pórusokba mind a tíz ujjhegyével. Frissítésként ismét megpaskolta a bőrét, és máris elkészült a hatperces procedúrával. Öregkorában is ruganyos, ránctalan és jó szagú maradt az arca. Szép nők is szívesen cuppantottak csókot rája, kellemes volt az érintése még az íze is.

A kereskedő legfontosabb tulajdonsága az üzleti szellem, az üzleti érzék. Ez velünk született hajlam, tehetség. Olyan, mint a muzikalitás. Zenét is lehet tanulni, de akinek nincs hozzá érzéke, műkedvelő marad egész életében. Anyádnak sem volt születésénél fogva tehetsége a kereskedéshez, de évek alatt beletanult. Ugyan nem kiváló, de jó üzletasszony lett belőle. De miért is? Mert tanulni akart, mert szerette csinálni, és mert tanult tőlem, megfogadta a tanácsaimat. Minden szakmával így van ez, de a kereskedelemmel hatványozottan.

Mindegy, hogy milyen foglalkozást űzol, üzleti érzék nélkül el vagy veszve. Ha nincs benned kereskedői véna, képtelen vagy hasznosítani a tudásod, mások fölözik le az általad megtermelt hasznot. Szóval, szeretni, mi több, élvezni kell az üzletelést, azaz az adásvételt, az alkudozást. Csak abban érhetsz el kiemelkedő eredményt, amit kedvelsz, csak az a jó üzletember, aki szereti a hivatását, a nagybetűs üzletet. Az igazi üzletember a szarból is aranyat csinál, a kutyaütő markában az arany gyorsan szarrá válik és elpárolog, még a szag is elillan. Ahhoz kell a tehetség, hogy meglásd az üzletet, miben van – és mennyi – haszon, mi rejt kockázatot, hogyan kerülheted el a kárt, vagy miképp csökkentheted. Ehhez sok gyakorlat és tapasztalat kell, kockázaton és kudarcokon át vezet az út a sikerhez és a pénzhez.

A címlapon Doncsev Angéla akvarellje

A bolgárok és az antiszemitizmus

Történelmi tény, hogy a bolgárok túlnyomó többsége a vészkorszak idején kiállt a zsidóság mellett, és ennek eredményeképp egyetlen bolgár állampolgárságú zsidót sem hurcoltak el a náci haláltáborokba. Egyöntetű volt a bolgár ortodox egyház álláspontja, Dimitar *Pesev* parlamenti alelnök és 42 képviselőtársa politikai szolidaritása, *III. Borisz* cár és a cárné rokonszenv nyilvánítása, írók, művészek, közéleti személyiségek egyértelmű kiállása a bulgáriai zsidók védelmében. Ami a bolgár történeket különlegessé, európai vonatkozásban is egyedivé teszi, hogy szinte a társadalom egésze rokonszenvezett zsidó honfitársaikkal. E kivételes jelenség kielégítő magyarázatát a háború után Hannah *Arendt* és mások sem találták. A Bolgár Kommunista Párt öntömjénező dicsőimuszai sem voltak válaszok a hétköznapi antiszemitizmus hiányára, miként a bolgár néplélek idegenek iránti általános türelme sem szolgál magyarázatul. Nem beszélve az állítás megalapozatlanságáról.

Megítélésem szerint a rejtély kulcsa a bolgár történelem sajátosságai folytán kialakult bolgár néplélekben, a bolgár nép által erénynek tartott személyes tulajdonságokban rejlik. Apám zsidók iránti viszonya kulcs lehet a kérdés megfejtéséhez. Természetesen, mint minden fiú elfogult vagyok apám iránt. Különleges személyiség volt, a bolgár kereskedők átlagából kirítt, mert nem a piacon, hanem a belvárosban, később Budán árusított, magyar úri környezetben. Szélesebb társadalmi tapasztalatokra tett szert így, jobban szembesült a nagybetűs magyar történelemmel és a hétköznapi társadalmi valósággal is. Tapasztalata hamar meggyőződésévé vált: a magyarokból hiányzik az üzleti érzék, a vállalkozói szellem, akiben leledzett ilyesmi, elment Amerikába szerencsét próbálni. A bolgárok közül Magyarországon csak az tudott gyökeret verni, aki ügyesebbnek, élelmesebbnek bizonyult a környezeténél. Apám üzleti érzék szerint rangsorolta a népeket. Az élre – nemzeti elfogultságból – a bolgárokat tette, második helyre az örményeket, harmadiknak a zsidókat és végül utolsónak a görögöket. Nehéz lenne objektív rangsort megállapítani ebben az ötös fogatban, de az biztos, hogyha a világhírű multimilliárdos üzletemberek származását vizsgáljuk, a bolgárokat nem jegyzik ezen a tőzsdén. Apám ennek ellenére elégedett, sőt mi több, büszke volt nemzeti hovatarozására, nem cserélt volna senki fiával.

Farkasüvöltés – kutyavonítás

Dumm-dumm-dumm. Dübögnek a dobok. Dumm-dumm-dumm – dübögnek a dobok. Forró az éjszaka, a vaksötét ég óriási, kormos kemenceként ontja a hőséget. Távolról a temető felől jön a tompa hang, mintha a messzi Afrikából szólna, mintha a varázslók a szellemeket hívnák. Nekik üzenik, hogy egy újabb lélek indul a túlvilág felé. Vége a dobszólónak, percnyi süket csend, aztán rázendít a klarinét, harmonikaszó kíséri, szinte látom a körtáncot a keresztek között, gaddulka cifrázza a dallamot, sír a vonó és a húr. Ünnepe van a faluvégi cigánysoron. Nagy a zsvaj, lárma, a temetőőr legkisebbik lánya lagziját ülik.

Nagybátyám a tornácon a konyhából kihozott priccsen fekszik kiterítve. Házilag szőtt fehér lening és nadrág fedi testét. Szeme lehunyva, hosszú, hátrafésült, hullámos haja izzadtságtól csatakos. Nehezen lélegzik, halkán hörög, akár horkolásnak is hihetné az ember. Nagynénem nedves törülközővel törli verejtékező arcát és homlokát. A beteg szeme csukva, pillája meg-megrebben a cirógatástól. Nagynénem könnyei némán csorognak, az orra hegyéről a földre és a fekhelyre csöppennek. Huszonnegyedik órája virraszt. Az inga elüti az éjfélét. A hálószoba kitért ablakán át hallom a hangját, számolom zengő kondulásait. Új nap kezdődik, a haldokló számára az utolsó. Kettőkor egész testében összerándul, felhördül, szeme kitárul, hosszát sóhajt és kileheli lelkét. Nagynénem felsikolt, két kézzel rázza, szorítja, öleli élettelen férjét, a hátrahanyatló fejet, a lelógó vállakat, csókokkal halmazza el a homlokát, az arcát, a nyakát, a kezét, aztán a halott horpadt mellére borul és üvöltve zokog. Lassan elcsendesül, mert nem akarja felébreszteni a kimerült gyerekeket. Tudja, hogy bevégeztetett, már nincs remény, némán fekszik imádott ura kihűlő tetemén. A falu végén hosszú, cikornyás, kesergő dallammal szól a klarinét, mintha az elhunytak játszana.

„Sztójánom, drága fiam, Sztójánom, édes gyermekem. Miért hagytál el minket, miért hagytad itt két kicsiny fiadat, fiatal nejedet? Uram irgalmazz, Uram, kegyelmezz! Sztójánom, édes gyermekem! Miért hagytál el minket? Miért hagytál el minket? Uram irgalmazz! Uram kegyelmezz!”

Dana anyó, nagyanyám nővére könnytelenül siratja unokaöccsét. Ő segítette világra, ő temeti. Rég elföldelték már az apját, az anyját, a hűgát, a sógorát, a férjét, s most Sztójánt, a kedvenc unokaöccsét búcsúztatja. Szelíden, de határozottan lefejt a halott testéről a félájult asszonyt. Ráparancsol: öltözzön át, öltözzön feketébe, kössön kendőt. Nincs vesztegetni való idő, sok a te-

endő, júliusban hamar hasad a hajnal. Dana anyó átveszi a ház irányítását. Neki nem kell gyászruhát öltenie, már öt éve agyonmosott, kifakult fekete ruhát, fekete főkötőt visel. Vízet melegít, bort is tölt a mosdó táliba. A nyirkos testet szivaccsal tisztogatja, az újszülöttet is ő fürösztötte meg először, miután világra jött, ő paskolta meg a hátát, hogy teli torokból kiáltson, így jelezze: Megjöttem! Itt vagyok! Fél évszázada már ennek. Sok is és mily kevés, ha az élet hirtelen félbeszakad. Most a néma testet mosdatja, az elernyedtt állat fehér kendővel köti fel, a fehér anyag nagybátyám fülét is betakarja. Azt hihetné az ember, hogy a fogát fájlalva szenderedett el és csöndben, mélyen alszik. Dana anyó fehér, frissen vasalt inget húz rá, sötét öltönybe öltözteti, az új, fényes cipőn csillog a gyertyák fénye, a széles damaszt párnán szétterülő fűrtjei mellett terpeszkedik karimás kalapja. Dana anyó siratja a holtat, imádkozik, és közben fáradhatatlanul intézkedik. Unokafivérem elvágja a bégető bárány torkát, megnyúzza, kibebezi, feldarabolja, az anyja keze alá dolgozik, élesíti a tüzet. Kondérban készül a halotti tor sűrű leveze, a kurbán csorba. Dana anyó kenyeret, kalácsot dagaszt, főzi az áldozati búzát és közben énekel. Koporsóba teszik a halottat, kihűlő kezeit a mellén összekulcsolják. Sápadt arca már sima, nyugodt, szinte ráncatlan, komolyságot és megbékélést sugároz.

Vénasszonyok jönnek talpig feketében, hosszúra nyúlt orruk, mint a károgó varjak csőre. Ők a ravatal baljós díszai. Szorosan egymás mellett ülnek a padon, kánonban kántálnak. Búcsúztatják a rokont, a szomszédot, a földit, regélik életét. Pótnagyanyánk viszi a primet, előénekel, a többiek a szöveget ismétlik és vetik a keresztet. Nagynéném tőlünk függetlenül jajong, sikoltva hajtogatja: Miért hagytál el engem, miért hagytad el két kicsiny gyermeked? Ó, én édes, férjem, szerelmetes párom, drága, jó Sztojánom! A kórus halkán, mormolva felel: Uram irgalmazz! Uram kegyelmezz!

Reggel hétkor kupaktanácsot tart a községi triumvirátus: a párttitkár, a tanácselnök és a téeszelnök. Egyhangú szavazással ünnepi társadalmi temetés mellett döntenek. Nagybátyám megérdemli, hisz háborús hős volt, minden rábízott fiút hazahozott a frontról, utászként hidakat épített, nem pedig robbantgatott, köztiszteletben álló, elvhú elvtárs, a fogyasztási szövetkezet megbecsült vezetője. Gyors telefonok: a döntést a járási hazafias front és pártbizottság is jóváhagyja. Munkára fel! Berendelik az egy szem teherautósofórt, csutakolja le a rozszant Csepelt, nézze át a motort meg a karburátort, nehogy szégyenszemre menetközben lefulladjon a rozsdás tragacs. Behívatták Haszánt, a temetőőrt, az örömapát, azon nyomban ássa ki a díszsírhelyet. Haszán még félig részeg, szakad róla a víz, a halántékán csorog az izzadság, s most lagzi közben nem akar földet lapátolni, egyébként is száraz, köves, kötött a talaj a temetőben, most meg a nagy melegtől olyan, mint a háromnapos beton. Alkudozik, esküdözik, csúri-csavarja a dolgot, de dupla fizetségért mégis vállalja, fiaival kiásatja a gödröt, talán a násznépből is besegítenek. Délután kettőre minden rendben lesz – ígéri. Azért a körmére kell nézni – szól a tanácsitkárnak az elnök. Haszánnal citáltatják be a négytagú zenekart. A községi vezetők azonnali hatállyal betiltják a zenélést, amíg el nem hantolják a falu közös halottját. Pontosabban most majd gyászzenét fog szolgáltatni a banda, a munkás gyászindulót, az Internacionálét és a himnuszt kell játszaniuk. Erősen szabódnak a füstösök, keresik a kifogásokat, nyomós érveket sorolnak: lakodalomban senki sem szokta húzatni a himnuszt, ezeket csak a katonazenekarok meg a rezesbandák tudják, meg hát nincs hozzá megfelelő hangszerük. Színészkednek, alakoskodnak, próbálnak kibújni a kötelező társadalmi munka alól, de a drabális, vasakarátú párttitkár tapodtat sem enged. Háromszor elharsogja nekik a szöveget, szinte beleremeg az ablaküveg, a másik kettő is vigyázzállásban üvöltve énekel, ahogy csak a torkukon kifér. Haragszanak a hazudozó cigányokra, a legszívesebben bevernék a randa, mocskos képüket, de most szükség van rájuk. Aztán harmadszorra mindent hibátlanul lekövet a zenekar. Értik ők a csíziót, rájöttek, hogy ezúttal ingyen kell muzsikálniuk. Most már mehetnek pihenni, aludni, délutánig hasat süttetni.

Dumm, dumm, dumm – pufognak a kétfenekű dobok. Már két zenekar húzza méltóságtelesen a gyászindulót, a lagziba jöttek ők is, így estig sem állnak tétlenül. Két barna siheder csattogtatja az iskolából szerzett cintányérokot, a klarinétos vezeti a menetet.

„S ím, eljött az új élet és új világ
És most már valóság, mi volt régi vágy.
Hát hirdesse hálánk az emlékteket,
Kik értünk feláldoztátok drága éltetek.”

A pártbizottság tagjai egyszerre, katonásan lépnek és közben danolják a refrént. Fekete füstöt ereget a kiszolgált dízelmotor, három zászló leng a kocsin – középen gyászlobogó, jobbról a nemzeti trikolor, balról a kommunista és munkásmozgalom véráztatta zászlaja. A teherautó platóját bíborvörös drapéria borítja, a barna deszkakoporsóban ütemesen rázkódik a halott. A

gyászoló gyülekezet utolsó útjára kíséri a gidres-gödrös főutcán. A rekkenő hőségben a porták előtt fedetlen fővel állnak a férfiak, az asszonyok imára kulcsolt kézzel könnyeznek. A párttitkár jelenlétében senki sem vet keresztet. Többen a menethez csatlakoznak, a templomtoronyból nézve mintha óriási hangyaboly haladna a díszter irányába, a tanácsháza felé. Az atya nem kondítja meg a lélekharangot, megtiltották neki, az oltár előtt egyedül fohászkodik a megboldogult lelki üdvéért. Tizenöt éve kitagadta a lányát, mert az apai akarat ellenére Sztoját, a falu első legényét, az istentagadót választotta. A templom hűvös homályában talán most már bánja akkori kegyetlen döntését.

Hárman állnak a nyitott sírnál, a csillagos fejfánál, méltatják Sztojan Szabev érdemeit, meg a pártét és a kormányét, a községi pártbizottság előremutató javaslatait. Zöld potrohú döglegyek lepik el nagybátyám viaszsárga arcát. Nagynéném a második szónok szavainál elájul. Vízet kerítenek, felocsolják, a harmadik szónoklat elmarad. A zenekar eljátssza az internacionálét meg a himnuszt. A koporsót leeresztik a földbe, a fedelén sortúzként dörögnek a kőkemény göröngyök. A tömeg lassan szétszéled. Félmeztelen, szurtos purdék raja kinyújtott kézzel a temető kitért kapujánál. Várják a főtt búzát, a kalácsot és a bonbonokat. A kis muszlimok hányják a keresztet: Isten nyugosztalja, legyen neki könnyű a föld, Isten bocsássa meg vétkeiket – hajtogatják, és két marokkal tömik a szájukba a cukrozott, pergő búzaszemeket. Szerecsen szemük boldogan csillog, őszinte szívvel örülnek az édességnek.

Otthon csendben körülüljük az asztalt, kanalazzuk a sűrű báránylevest. Az asszonyok szipognak, a férfiak szeme a méregerős zöldpaprikától lábad könnybe. Testes vörösbort kortyolunk. Apránként kiürül a ház. Eltávoznak a közeli rokonok is. Csak néhányan maradunk az özvegyvel meg az árvákkal. Leszáll az este, az égen csillagok égnek, világlik a holdkaréj. A cigánysoron újra rázendítenek, húzzák a talpalávalót, már harmadik napja harsog a harmonika, mulatnak, búcsúztatják a leányt, viszik a menyasszonyt. Dumm, dumm, dumm – dübögnek a dobok. Dumm, dumm, dumm – dübögnek a dobok. Hátramegyek a kertbe, a kukoricásba, zizegnek a hegyes, harsányzöld levelek. Leguggolok, a forró téglakerítésnek feszítem a hátam, a csillagfényes égre emelem a szemem, hátraszegem a fejem, és ahogy a vadászat előtt a farkasok vagy a holdat ugató kutyák vonyítanak, hosszan elnyújtva üvöltök: Ú-ú-ú-ú. A falubeli ebek panaszosan, kitértően kontráznak, már nem hallom a zenét.

A pej csikó halála

Az első csapást még sikerült kikerülnie, a balta foka csak súrolta a sörényét. Másodjára az asszony a kantárszárat baljával megragadva, a csikó fejét a föld felé húzta, miközben jobbával teljes erőből a marra sújtott. Aztán záporoztak az ütések a pejkó hátára, vékonyára, farára, lábára. Már csak piros barna, fényes bőre, a szíjak és a szerszám tartotta össze a testét, szomorú fekete szeme szinte sajnálkozva tekintett a tébolyultan hadakozó házmesternére.

A hintaló darabokra aprítva, kis halomban hevert a világítóudvar közepén. Amikor a fejsze utoljára szikrázott a kövezeten, az éléből letört egy darab és a falnak csapódott. Az omló vakolaton üreg támadt, fehér homok pergett le a földre. A sovány asszony kifújta magából a dühöt, kézfejjével megtörölte izzadó homlokát, hátrasimította hosszú, őszes haját, aztán ölébe nyalábolta a szálkásra hasadt diribdarab fákat, és a gőztől nyirkos mosókonyhába sietett. A vízforraló üst alatt már lobogott a tűz. Hamarjában fanyar füst ölelte körbe a kondért, a lószőr csak kisvártatva kapott lángra, majd a vörösén izzó hasábok gyorsan elemésztették a csikó földi maradványait. Délre a pislákoló zsarátnok alól már csupán a jobb kengyel széle csillámlott ki, a többi befedte a vastag, szürke hamu.

Somfai Feri bácsi, a házmester az előző napon, szombat reggel jött meg az orosz hadifogságból, négy évvel a háború befejezése után. Estére minket meg Horváthékat az első emeletről vendégségbe hívtak. A meghitt házi ünnepségre Sarolta néni kakaót főzött, a fehér vászon abroszon poharak és üvegtányérok csillogtak, a piros barnára sült, foszlós, fonott kalács és a forró tej illata lágyan és langyosan lengte be a lakást. A csészében a puha, fehér tészta szivacsoként szívta magába a habosan párolgó, édes italt, amely úgy omlott el a számban, mint a sűrű, frissen fejt, meleg tej. A kakaót meg a mazsolát apám vitte ajándékba, ráadásul még egy üveg bort is, amiből mi, gyerekek nem ihattunk és Somfai bácsi is – a beteg veséje miatt – csak nagyon keveset.

A vacsora után a két Somfai lánnyal hármásban bújócskáztunk. A házmesteri lakásból nyílt az a tágas műhely, ahol elrejtőztem. Régi, poros, dohos ruhák lógtak a mennyezetig érő szekrényben. Befúrtam magam a kopott kabátok közé és akkor hirtelenében hozzáértem a csikóhoz. Először nem tudtam, hogy mit is találtam a sötétben, óvatosan végigtapogattam, végigsimítottam. Sprőd szőre az érintéstől halkan sercegett, a zabla és a kengyel hűvös villanása telje-

sen elbűvölt. Kantárszáránál fogva akár egy igazi lovat vezettem ki rejtekéből, kecses fejével barátságosan, és szelíden bólogatott, a félhomályban szinte életre kelt. Vártam, hogy mindjárt felnyerít, mert végre valahára ő is kiszabadult a hosszúra nyúlt rabságból. Elfúló lélegzettel ajtóstul rontottam be a szobába. A csillár fényében felragyogtak és nevetve csilingeltek a nikkelezett lószerszámok és a nyakában lógó réz csengettyű. Gyönyörű volt, szebb, mint egy eleven, ma született csikó. Nyergébe pattantam, átötlettem és arcomat éberem figyelő fülei közé, lobogó, loboncos sörényébe tettem.

– Tatikám, ilyen lovat szeretnék, semmi más nem kérek, csak ilyen lovat vegyél nekem karácsonyra! – rikkantottam és vadul sarkantyúztam a pejket.

Megmámorosodtam a boldogságtól. Képzletben harci kürtöt fújva, kivont karddal vágattam a végtelen csatamezőn. Ekkor Sarolta néni felugrott a fotelból, karvaly körmeivel nyakon ragadott és leráncigált a lóról, a lábam a kengyelben maradt, így a szőnyegen engem is maga után vonszolt, amikor a hintalovat zablájánál fogva az ajtó felé cibálta. Sírva fakadtam, nem annyira a fájdalomtól, mint inkább attól, hogy egy pillanat alatt durván véget vetettek hirtelen jött, határtalan örömömnek. Szüleim megdöbbenek, Horváthék is elképedtek, nem tudták mire vélni ezt az indokolatlan erőszakot.

– Somfainé, ne haragudjék, mi rosszat tett a fiam? – állította meg apám a küszöbön az indulatos asszonyt.

Anyám rögtön felkapott a földről, a karjába zárt és csókkal törölte le arcomról a kicsordult könnyecseppet.

– Ezen nem lehet, ezen nem szabad senkinek sem ülni! – rikoltozta Somfainé.

– De, miért? – tudakolta tati.

– Azért, mert ez a Jancsikáé.

– De, miért? – ismételte meg a kérdést a csont és bőr Somfai bácsi tágra meredt, mélyen ülő, lilakarikás szemekkel. – Hiszen kinőtt már a hintalovaglásból ez a nagy lakli – mondta kedvesen az apa és magához ölelte nyakigláb fiát. – Ugye, igazam van?

– Igen, papa – válaszolta öntudatosan és határozottan Jancsika, aki azért nem bújócskázott velem meg két húgával, mert szerinte az csak olyan kis pisiseknek való játék, amilyenek még mi voltunk.

– Akkor is ez a Jancsikáé, és senki másé – suttozta Somfainé, aztán lerogyott a bejárat melletti székre és zokogni kezdett. Kezébe temette az arcát, csapzott, mákos haja a mellére lógott. Közben egyre azt hajtogatta:

– Senkinek sem adom oda, ezt már senki sem veheti el tőlünk.

Weiszék január 21-én, vasárnap délelőtt tízkor merészkedtek elő a romos alagsorban levő rejtek-helyükről. A többi lakó már három napja feljött a légópincéből rögtön azután, ahogy az oroszok bevették Pestet. Budán tovább folytatódott az öldöklő ostrom, és a védők a várból még lőtték a Duna túlsópartján lévő ellenséges állásokat is, tüzeltek minden gyanús, mozgó célpontra, de most mintha mégis rövid pihenőt tartottak volna a harcoló felek.

A házaspár fiukat átölelve, egymáshoz simulva ácsorogott az udvar közepén. Mindhárman hunyorogva, csodálkozva meredtek az égből kimetszett négyzetes, kék darabra. Arcuk beesett és sápadt volt, szinte lisztfehér, sovány testükön lógott az elnyűtt ruha.

– Nicsak, hazajöttek a Weiszék – kurjantotta el magát a harmadikról a köszvényes Kovács úr, aki mellényben könyökölt a körfolyosó rozsdás korlátján és az arcát melengette a januári napban. – Gyere csak ki, szívecsém, nézd meg te is őket, nem hiszek a szememnek! – szolt be az ajtón a feleségének. Meglepődött, mert úgy hallotta, hogy Németországba hurcolták őket, és már a halálhíriüket keltették.

Ajtók, ablakok csapódtak a kurjantást követően, lassan benépesültek a gangok, ahogy a színházban a gongütések előtt a zsöllyék meg a páholyok és a nyikorgó székek fönnyeltek a kakasülön. Lenn, a színpadon pedig összekapaszkodva, dermedten álltak a főszereplők.

Hirtelen a kapubejáró alól megjelent Somfainé, és odament a három megkerült lakóhoz, behívta magukhoz őket, azonban Weiszné előbb az emeletre akart felmenni, hogy megszemlélje szétlőtt lakásukat. A földszint egyszeriben kiürült és elcsendesedett, mert Somfainé meg a vicéék is gyerekestül kísérték fel a főlépcsőn a lassan ocsúdó családot, hogy ők is saját szemükkal győződjenek meg a pusztításról és a romokról, amit eddig rajtuk kívül már mindenki látott. A bámészkodók kinn maradtak a körfolyosókon, mintha még vártak volna valamire, valamilyen újabb eseményre, mert amilyen hihetetlen volt Weiszék váratlan megérkezése, olyan hamar el is tűntek a vizsla tekintetek elől. A férfiak vasárnap délelőtt lévén dologtalanul tébláboltak, az asszonyok meg, mivel a levest már feltették főni, ráérősen és hangosan álmélkodtak. A vedlett vakolatnak vagy a ritkás rácsozatnak dőlve valójában szünet nélkül és felszabadultan fecsegték.

A belövésektől tarkított szobákban jószerivel semmi sem maradt a csupasz, kormos falakon kívül, mert a lakók mindent széthordtak. Sötét szemüregékként tátogtak a betört ablakok, a bejárati ajtó kifordult a keretéből, repedten csüngött a zsanérokra, csak a hideg huzat lengette kitaróan. A parkettát szilánkosra szabdalták a gránátok, a fa mindenütt égésnyomoktól feketélt, egyedül a koszlott konyhakredencben árválkodott néhány piros pöttyös, csorba bögre.

– Azt ugye maga is belátja, Somfainé, hogy a csupasz földön nem éjszakázhatunk – jelentette ki látszólag nyugodtan, ám hanglejtésében kissé harapósan a madárcsontú Weiszné, amikor a földszintre visszatérve beléptek a házmesteri lakás ajtaján. – És három hónap után nem kívánok többé a családommal a sötét, penészes pincében kemény priccse szorongani, amikor a saját, epedás heverőnkön is alhatunk – ezt már épesen tette hozzá.

– De hiszen, mind a két rekamiét nekem ígérte, nagyságos asszony, ahogy az ebédlőasztalt a székekkel meg a pohárszéket is – értetlenkedett Somfainé.

– Persze, ha elhurcoltak volna minket és nem éltük volna túl az ostromot, akkor mindenünk a maguké lett volna. De, szerencsére, megmenekültünk – válaszolta kimérten Weiszné.

– Ha magukat megtalálták volna a hátsó szuterénben, akkor minket is felkoncoltak volna – vágott vissza Somfainé. – Az életünket kockáztattam, hogy megmentsem a magukét, ne higgye, hogy ezt némi használt bútorral és ruhával meg lehet fizetni. A gyerekeim szájától vontam meg a falatot, hogy maguknak, meg a maga Péterkéjének legyen mit ennie. Ki főzött, ki mosott magukra három hónapon át, ki vitte ki éjjelente a szaros küblit, és ki hozott maguknak meleg ételt úgy, hogy senki se szerezzen róla tudomást? Én, én és én. És most ez a hála, ez a köszönet? Ami pénzt kaptam, mind élelemre, szappanra, petróleumra meg orvosságra költöttem. Vagy a számlákat és a visszajáró aprót is követeli? Tessék, vigyen ki mindent, minden a magáé! Én a sajátomat a Kertészéknek adtam, mert nekik is kiegészett a lakásuk. De nem fogom visszakérni tőlük, majd elalszunk a földön vagy felhozzuk a pincéből a priccseket, nekünk az is megteszi.

Somfainé az utóbbi mondatokat már magából kikelve, keserű dühvel üvöltötte. A nyitott ajtón át a harsány kiabálás az udvarra is kihallatszott. Közben megragadta az ágyakat és egymás után kivonszolta őket a küszöbön keresztül, aztán a faragott pohárszéket poharastul, porcelán tányérostul a kinti kövezetre zúdította. A húzkodástól kicsúsztak a fiókok és iszonyú csörömpöléssel estek le a síkos, sötétsárga keramikakockákra. Somfainé felkapta a legnagyobb konyhakést és tajtékozva a rekamiéknak esett, felhasította a bútorszövetet és átvágta a belső, tartó hevedereket, szállt az afrik és néhány kiszabadult rugó kíváncsian kukucskált ki a patinás pamlagból, ahogy a kandi tekintetek kémlelnek ki a félig nyílt ablakrésen át, titkon, nehogy véletlenül belekeveredjenek az idegen ramazuriba.

– Tessék, talán egy kis fémes csiklandozástól eszükbe jut majd az a bökös, kényelmetlen fekhely, amelyet saját kezemmel eszkábáltam, meg az a temérdek fogadkozás és ígélet, amit akkor tettek.

A házmesterné izzadtan, kezében a késsel a földszinten egybegyűlt lakók által képzett eleven kör közepén állt, szemben vele az eldőlt almárium mögött cövekelt le a Weisz házaspár. Somfainé kifulladt a kaszabolástól, halkán lihegett. Elnémult az udvar, az emberek mindezt döbbsen bámulták, még a túlpartról sem hallatszott a puszkák ropogása. Hirtelen a házmesterlakás felől gyereksírás törte meg a röpke, riadt csendet. A tömeg szétvált és akkor látszott, hogy Jancsi és Peti huzakodik a hintalovon. Somfainé eldobta a kést, odaszaladt a gyerekekhez és felkapta Jancsikát meg a játék lovat.

Olyan szorosan, olyan szenvedéllyel ölelte magához kicsi fiát és a pej csikót, mint aki élete árán sem válna meg tőlük.

Kivágták a körtefát

Amikor a nyaralásból hazaértünk, rögtön észrevettem, hogy a szomszéd kivágta a körtefáját. Annak idején a kerítésünkhöz túl közel telepítette a gyümölcsfáit, nem tartotta be a kötelező távolságot, minden talpalatnyi helyet ki akart használni, ezért amikor permetezett, a kocsinkkal félre kellett állnunk. Olykor megkínált a pincéjében lefőzött illatos, kisüsti pálinkájával. Nem tudtam hát mire vélni a dolgot, a fa egészségesnek tűnt és bőven termett. Másnap kiderült, hogy amíg üdültünk a bolgár tengerparton, vagyis nyomban az elutazásunk utáni éjjel a szomszédunkat álmában érte a halál. Félrecsúszott az oxigénmaszk, amellyel az utóbbi időben aludt. Állítólag régóta és sokat nyavalygott, fájtak az ízületei, magas volt a vérnyomása és prosztatabántalmakkal is küszködött, pedig sohasem látszott betegnek. Tavasszal, amikor mindenki más még pulóvert húzott az inge fölé, ő félmeztelen szorgoskodott a telkén a tőkék között. Minden nap sétáltatta a kutyáját, ilyenkor üdvözöltük egymást, gyakran szót is váltottunk, közben

folyton mosolygott és soha sem panaszkodott. A szomszédasszony által felfogadott kertészek mindent kiirtottak. Igaz, előtte az özvegy feljánlotta, hogy leszüretelhetjük a duzzadt fürtű otellót, csak aztán vágták ki tövestől a szőlőt. A bejárat mellett őrt álló óriási vörös fenyőt a tönkjénél fűrészelték el. Kidobták a madáretetőket is, hiszen nem volt már mire felakasztani. A szerszámait, a ruháit, a cipőit, minden személyes holmiját elvitték a vidéki rokonok, őt magát a hamvasztás után az Isten háta mögötti falujában a szülei sírjába temették. Semmi sem maradt utána, amit negyven év alatt saját keze munkájával teremtett, csak a családi ház, arra pedig az asszony kiírta, hogy eladó. Szerencsére, állandó társát, egyedüli hú barátját, az elaggott, de még játékos fekete mudit nem kellett állatorvossal elaltatni, mert két hónappal a gazdája elhunyt előtt békésen kimúlt. Úgy hírlík, hogy a kutyák az emberekkel ellentétben megérik, mikor jön el a vég.

Apám fehér felhőket álmodott

Azon az éjjel, amikor nagymama meghalt, a hálószoa ajtaja fölött függő olajfestmény leesett. Apám felébredt a zajra, felvette a képet és a fotelba helyezte, miután megvizsgálta, hogy nem sérült-e meg a keret. A tájkép már hét éve ott lógott a falon, sértetlenül vészelt át a háborút, nem sínylette meg a gyakori bombázásokat, még csak meg sem mozdult a jókora szögön. Most meg úgy ért földet, mintha egy láthatatlan kéz dobta volna le a szőnyegre. Apám fáradt volt, így hamarosan visszaaludt. Álmában a szülői házban járt. Nagymama az emeleti tornácon kinyújtott karral várta.

– Gyere, fiam, hadd öleljelek át! – szólította kedvesen és halkán.

Tati felfelé indult a nyikorgó fagrádicson. Eszébe jutott, hogy már tíz éve megígérte, hogy kijavítja a korhadt deszkákat. Ment fölfelé, egyre feljebb, de a lépcső nem ért véget, nőttön-nőtt, nyúlt az ég felé, akár egy tűzoltólétra és nagymama alakja elveszett az ezüstfehér felhők között. Aztán besötétedett, a nappalból hirtelen koromfekete éjszaka lett és tati azon kapta magát, hogy egy koporsóban szorong, kiáltani akart, nehogy a sírgödörbe tegyék, de nem jött ki hang a torlán, aztán csak azt sóhajtott:

– Mama! Mama!

Erre fölébredt. Anyám is felriadt a tompa hangra, felgyújtotta az éjjeli lámpát és akkor vette észre, hogy apám a ruhásszekrényben áll és a bútor hátlapján dörömböl. Reggel Zsuzska, a cseléd lány tejforralás közben megjegyezte, hogy az álmoskönyvek szerint, ha a kép leesik a falról, az nagyon rosszat jelent, közeli rokon halálát. Náluk nem volt kép a házban, még egy olajnyomat sem, csak egyetlen, fekete feszület sötétlett a szülei ágya fölött, az esett le akkor éjjel az anyja mellére, amikor a fivére a szomszéd faluban kilehelte a lelkét. Apám különös álma ráadásul súlyosbította a baljós sejtést.

Aznap délután hozta a táviratot a postás nagymama hirtelen haláláról: „Anyád tegnap este a sikeres operáció után elhunyt.” Tati a franciaágy végében levő rekamiéra dőlt. A bolgár szőttessel borított díszpárnát tette a fejére és hason fekvé zokogott. Nem vacsorázott, nem szólt hozzá, még csak meg se csókolta a nővéremet meg engem villanyoltás előtt, ahogy máskor szokta. Megrettentem attól, hogy ez a nagy ember, az én erős apám miért sír úgy, mint egy gyerek, mint ahogy mi rívunk, ha fájdalom ér. Mi lesz ezután velünk? Anyám könnyes szemmel vigasztalt bennünket és megígérte, hogy ő sohasem fog meghalni, nem fog bánatot okozni nekünk.

Tati attól kezdve negyven napig nem borotválkozott, negyven napig fekete inget viselt, aztán lenyíratta a szakállát és már csak a templomban gyújtott gyertyát nagymama emlékére, nem hullajtott több könnyet, nagyapát sem siratta el így évek múltán.

Akkoriban a kiscesti halászcserda szomszédságában lakott egy híres jósnő. Nem tenyérből, nem is kártyából hámozta ki a jövődőt, hanem a megidézett halottak révén. Alacsony, bögyös-faros asszonyka volt, aki valahonnan Vas megyéből jött fel a fővárosba és a férje halála után ébredt rá különös tudományára, amikor álmában megjelent az ura és hegyről-végre elmondta neki, miképp esett el a fronton és hol alussza örök álmát. Aztán az anyjáról meg az apjáról is látomások kísértették és megértette, hogy képes a holtak megidezésére. A falubeli tisztelendő atya ki akarta közösiíteni a katolikus egyház kebeléből, mert azt mondta, hogy vajakos asszony és az ördöggel cimborál. Ezért költözött fel Pestre a sógornőjéhez, a férje hűgához, aki szintúgy megözvegyült a háború alatt. Hamar elterjedt a híre, nemcsak a környéken, hanem szerte a fővárosban, még Újpestről és Óbudáról is jártak hozzá a népek, sőt az ország túlsó csücskéből, Szabolcsból is keresték. Minden nap hosszú sorok álltak a kicsiny, földszintes ház kerítése mellett és esőben, sárban, hóban-fagyban, rekkenő hőségben, tűző napon sem tágítottak az emberek, mert jobban bíztak benne, mint a Vöröskeresztben, hiszen ő az eltűntekről na-

gyobb biztonsággal adott hírt. Valójában csak a holtak szellemét tudta megidézni, és ha ez nem sikerült, akkor még remélhettek a rokonok. Megnövekedett hát a közeli csárda forgalma, sok sör meg bor gördült le a bánatos vagy a boldog torkokon.

Apám elhatározta, hogy felkeresi a halottlátót. Az volt a bökkenő, hogy a munkája miatt nem várakozhatott ott naphosszat, anyámat sem küldhette saját maga helyett, mert neki aligha jelent volna meg az anyósa, mivel, mondhatni, a menyé miatt sorvadt el. Élete végéig sem tudott beletörődni, hogy apám nem a kommandált falubeli lányt, de még csak nem is egy másik bolgár menyecskét vett el, hanem egy magyar néemberrel kötötte össze az életét.

Szerencsére, apámék egyik vevője ajánlkozott jó pénzért bér-sorbaállónak. Akkorra már egész üzlet kerekedett ebből, sokan csak azért állongtak napestig, hogy egy napszám áráért eladják az éjjel, vagy hajnalban kiharcolt helyüket. Apám egyheti fizetésnek megfelelő összeget penggett ki, hogy péntek délután bejuthasson a halottlátóhoz. A szobában homály uralkodott és erős levendula illat terjengett, egyetlen fehér gyertya világította meg a fekete selyemruhába öltözött asszony teliholdhoz hasonlító, lárvaszerű arcát. Apám kiejtéséből rögtön megállapíthatta, hogy nem magyar, de, hál' istennek, könnyített a helyzeten, hogy a kérdéses hozzátartozó, vagyis nagyanyánk, nemrég hunyt el, mert régi halottak és külföldiek megidézéséért mindig felárt kért a jósnő. A pénzügyek rendezése után csendre intette apámat, együtt elmondták a Miatyánkot, apám bolgárul, ő meg magyarul. Aztán némán várakoztak. Néhány perc múltán közölte, hogy a szellem megérkezett és vérző sebet mutat a bordája alatt a jobb oldalán. Apám meglepődött, mert ő ugyan semmit sem látott, de hát ez az asszony honnan tudhatta, hogy nagymama az epekő műtéte után exitált. Kisvártatva azt panasolta a halottlátó, hogy a megjelent öregasszony valamilyen érthetetlen nyelven beszél, amit ő nem ért, mintha az orosz katonák hanglejtésére hasonlított volna, ahogy a kísértet elnyújtott hangon énekelt. Apám fülelt, de semmit sem hallott, se dalt, se szavakat. Akkor arra kérte az özvegyet, hogy próbálja elismételni azt, amit nagymama szüntelenül hajtogat, de erre csak összefüggéstelen gagyogás volt a válasz. Aztán azt jelentette ki a médium, hogy a szellem egy üzlethelyiségbe lépett be és egy zöld árukiadó pult előtt állt meg és szótlanul valami nagy-nagy fehérségre mutat. Nyilván, már nagymama is megértette, hogy a nyelvi nehézségek miatt ezzel a magyar nővel nem tud zöldágra vergődni, ezért csak mutogatott, meg az arckifejezésével jutatta a másik tudtára, hogy apámék üzletében van. Apám is rájött erre, meg arra, hogy az a nagy kerek fehérség gondot fog okozni. Ekkor apám fennhangon bolgárul kezdett el beszélni és a bekövetkezendő baj felől érdeklődött, a jósnő szerint nagymama ingatta a fejét, de egyéb taglejtéséből mintha igenlést következtetett volna ki a túlvilággal érintkező tolmács, aki nem tudhatta, hogy a bolgárok a magyaroktól eltérő fejmozdulattal fejezik ki az állítást meg a tagadást. Apám késő estére ért haza, részletesen beszámolt anyámnak a félig-meddig kudarcos látomásról. Szüleim egész éjjel azon törték a fejüket, hogy nagymama milyen veszedelemre akarta felhívni tati figyelmét. A fehérség, a fakó lepel egyáltalán nem illett a képbe. Ha csak arra nem gondolt nagyanyám, hogy otthon miért kifakult abroszokkal és nem fekete kendővel takarták le a tükröket. Anyám úgy vélte, hogy az anyósa ezért neheztelhet rá.

Másnap ellenőrök szállták meg szüleim boltját. Látszott, hogy mindenképp büntetni akarnak, a kákán is csomót kerestek, végül csak egyetlen kifogást találtak: azt, hogy anyám nem húzta vissza rögvest az alumínium bődönre a nyílást borító szitaszerű fátlylat, miután az egyik vevőnek tejfölt mért. Tatinak annyit kellett fizetnie büntetésképp, mint amennyit a soron kívüli bejutásra, a szellemidézésre meg a jóslatra áldozott.

Még annak a hónapnak a végén a szomszédok üzérkedésért feljelentették a halottlátót, pedig nem foglalkozott ő semmiféle hiánycikk adásvételével, csak a fölös baromfit, a tojásokat meg a csuprokban tárolt virágmézet próbálta meg értékesíteni, mindazt, amit a szegény falusi kofáktól pénz helyett kapott a szeánsz díjának fejében. A szerencsétlen asszonyt mégis letartóztatták és a kistarcsai internálótáborba vitték.

Négy évvel később, 1952. november 5-én apám megint nagyanyával álmodott. Hatalmas hó esett a házakra, mindent beborított a vakítón fénylő, tejszínű, égi dunyha. A nagy hideg miatt az éhes farkasok lejöttek a hegyekből és a kertek alján vonítottak rémesen. Apám felszerszámozta a lovakat, a heti vásárba akart indulni, vitte volna a vég vászszakat. A kétcsovű vadászpuskát, meg a bundát a bakra helyezte. Nagyanya a kerék küllőibe kapaszkodva húzta vissza a szekeret:

– Ne menj, fiam, minden a toportyánok martaléka lesz! Az arca elsápadt és a haja hirtelen megőszült, csak a szembogara feketéllett vészjóslón. Apám felébredt, kinézett az ablakon és látta, hogy a koromsötét éjszakában csillogó hópelyhek szállingóznak.

Aznap este szüleim üzletét államosították. Mindenüket elvették, kíméletlenül elrabolták munkájuk gyümölcsét. Apámék a boltból csak egy veknit vihettek haza vacsorára, meg a leltározók kegyéből emlékül a kenyérvágó kést.

Nyilas Misi és a történelem

Bán Béla négy élete

CMóricz Zsigmond Légy jó mindhalálig című regényének főhősét idéző parasztfiúként lett debreceni kollégista, később harminc évig szerkesztette a Magyar Rádió műsorait, majd trafikos, később kocsmáros volt Óbudán. Hetvenéves kora óta könyveket ír szülőfalujáról, feleségéről, a paraszti munkákról. Idén jelent meg első regénye.

– *Mióta óbudai?*

– Régóta. 1958 júniusában végeztem az egyetemen, a feleségem akkor még elsőéves jogász volt. Ő az egyik diákszállóban lakott, én a másikban. Az én szállóm igazgatója azt mondta, hogy fél évig türelemmel lesz, addig szerezzek magamnak valami lehetőséget. 1958. szeptember végén kaptam egy hírvést, hogy menjek be a Fővárosi Tanácshoz. Kezembe nyomtak két címet. Az egyik a IX. kerületben, a Balázs Béla utcában volt, arra azt mondtuk, hogy ide nem jövünk. A másik egy óbudai cím. Emlékszem, ahogy megindultunk a feleségemmel a 33-as villamossal. Elértük a Dagály fürdőt, és onnantól valahogy megváltozott a villamos hangulata. Elkezdtek beszélgetni az emberek, mert aki tovább ment, az már Óbudához kötődött. A régi Óbudáról beszélnek, akkor ugye még nem volt panel, csak a kicsi házak. A Duna fölött döcögünk, amikor megkérdezték, hogy a fiatal pár hova megy. Mint vidéken. Egy fitaleMBER segített, elmagyarázta, hol kell leszállni a Raktár utcához, a „városi házakhoz”. Ott volt az első lakásunk, ahol tíz évig éltünk.

– *Az a kerület egy viszonylag modern városrésznek számított.*

– Igen, a kis házakhoz képest nagyon modern volt, azzal együtt, hogy kilopták belőle a fürdőszobát, viszont volt belső vécé. Máig megvan az akkori fürdőszobám: ott van Pomázon, a kerítés falának támasztva a hatalmas lavór.

– *Min főztek?*

– Gáztűzhelyen, olyan jó tűzhelyem nem is lesz több, mint amilyen ott volt. Járt hozzá egy gumicső, a végén valami szeleppel. Amikor megkopasztottuk a csirkét, utána leperzseltük, szép tiszta lett, és adott egy jó kis pörccs ízt neki. Tíz szép évet töltötünk ott. Közben jött a két gyerek, és az egy szoba, félkomfort kevésnek bizonyult. Akkor kezdődött a panelprogram, az óbudaiakat Újpalotára vagy Kelenföldre vitték. Mi Kelenföldön kaptunk egy negyvennyolc négyzetméteres, kétszobás kis panelt, ott laktunk öt évig, két gyerekkel az sem volt túl tágas. Szerencsénkre 1973-ban elcserélhettük egy háromszobás lakótelepi lakásra, újra itt Óbudán.

Antal István felvételei

– *Ezek szerint „mindössze” hatvan éve él a kerületben. Hol született?*

– Nem egészen hatvanat, mert időközben kiköltöztem Pomázra. Születni Szamoskéren születtem, egy kis faluban, szegény vidéki család gyerekeként. Az első tanult foglalkozásom a paraszti munka volt. Tizenegy évesen kerültem a debreceni kollégium gimnáziumába, ami akkor még nyolcosztályos volt. Beíratott az édesapám, és utána hazament. Attól fogva már én gondoskodtam magamról, nem volt szülői támasz. De korán értem, korán kezdtem.

– *Úgy képzeljük el, mint Nyilas Misit?*

– Pont olyan szegény parasztfiú voltam én is, amikor oda kerültem.

– *Ez mikor történt?*

– 1945-ben.

– *Mennyire sérült meg a kollégium a világháborúban?*

– Debrecen központja szinte érintetlen maradt, igaz, a kollégium melletti Péterfia utcai épület használhatatlan volt. Katonai kórház működött benne és iszonyú kosz, vér volt mindenhol. Közösén takarítottuk ki a tanárokkal. Majdnem fél évbe telt. Karácsony után, amikor a tanév második felére visszamentünk, már elfoglalhattuk a helyünket a Péterfia utcai gimnáziumban. Addig a kollégium termeiben tanultunk.

– *A tanári kar hogyan vészelte át a világhégést?*

– A korosabb tanároknak nem kellett egyenruhát húzniuk, a fiatalabbak egy része viszont akkor még katona volt. A későbbi osztályfőnökömet, Nagy Géza bácsit az első évben nem is ismertem, utána ért csak haza. Az igazgatónk Magyarai Kálmán volt, a híres debreceni Magyarai cigány család egyik tagja.

Jellemző egyébként a kollégium egész szellemére, hogy ott csakugyan nem számított, ha valaki cigány, zsidó, református vagy katolikus, pedig egyházi iskola volt.

– *A fordulat éve hogyan érintette a református iskolát?*

– Úgy, hogy megmaradt. Ez volt az egyetlen gimnázium, ami megmaradt a református egyház kezelésében, tehát gyakorlatilag egy kis sziget lettünk. Annyi büntetésünk volt, hogy nem mehettünk például Sztálinvárost építeni. Ezzel szemben mentünk Hortobágyra gyapotot szedni, ahonnan van is egy érdekes emlék. Jött egy felnőtt csoport, s ők utcai ruhában szedték a gyapotot. Nem tudtunk mi még akkor a kitelepítésekről. Amikor mellénk értek, valaki mondott egy szombathelyi címet. Én megjegyeztem, mert azt kérte, hogy csak annyit írjunk: itt vagyunk a Hortobágyon.

– *Hány éves volt akkor?*

– Akkor már tizenöt. Értettem, hogy miről van szó. Ettől eltekintve érdekes módon mi akkor ki voltunk rekesztve a politikából. Védett burok volt a kollégium és nagyon-nagyon jó iskola.

– *Kellett azért orosz himnuszt énekelni, ott is volt úttörőmozgalom?*

– Ugyanúgy megvolt a reggeli Szabad Nép félóra, ezeket a rituálékat meg kellett csinálni ahhoz, hogy nyugton hagyjanak bennünket. Mert ott is akadt olyan személy, aki tartotta a kapcsolatot a megfelelő szervekkel. Volt úttörő-, meg ifjúsági (DISZ) szervezet is, és annak tagja volt az egész osztály.

– *Ez egy fura, tudathasadásos állapot lehetett egy egyházi iskolában. Hogyan dolgozták fel a tanárok, és hogyan kezelték a gyerekek?*

– Odakacsintás volt, állandóan kacsingattunk. Senki nem beszélt, még a vallástanárunk sem a rendszer ellen, de érzékeltették a távolságot minden pillanatban. Mi gyerekek meg el voltunk foglalva a saját dolgainkkal. Én különösen azzal, hogy megpróbáljam utolérni a többieket. Szegényparaszti családból érkezvén, otthon jóformán könyvet sem vettem a kezembe, ráadásul lassú gondolkodású voltam. Nehezen tanultam, és mindig féltem, hogy elküldenek. Szociálisan viszont nagyon érzékeny voltam, azaz kiderült rólam, hogy mindenhol keresem az igazságot. Második gimnazista koromban beválasztottak az iskola szociális bizottságába, a végén elnöke is lettem. Ez azt jelentette, hogy ha segélyezésre került a sor, akkor mi döntöttünk, ki kapjon, mert nagyon sok volt a szegény ember – köztük a szegénnyé lett falusi pap gyereke –, akiktől elvették a földjeiket.

– *Tandíj volt?*

– Csak az ellátásunkat meg a kollégiumi díjat kellett fizetni, de az első években nem pénzben, hanem élelmiszerben. Osztálytársam volt Móricz Zsigmond utolsó szerelmének, Csibének a fia, akivel ma

is tartjuk a kapcsolatot. Budapesti volt, neki pénzt küldött az anyja, és reggel ki kellett mennie a piacra megvenni az élelmet, mert az étkezést vezető csak ennivalót fogadott el. Ami engem illet, később már nem is fizettek utánam, mert megkerestem legációban.

– *Hogyan?*

– Elvben másodikos gimnazista korunktól mehettünk legációba, mert sok volt a falu és kevés a teológus. Annak előtte csak a teológushallgatók mehettek. Én valahogy mindig belefutottam szabálytalan dolgokba, tehát már elsős gimnazistaként belesöp-pentem ebbe is. Az egyik fiú, aki szintén parasztyerek volt, két évvel idősebb nálam, megkérdezte, nem írnék-e a falum lelkipásztorának, hogy van itt egy barátom, aki már szabályosan mehetne. Írtam is, de nem válaszolt. Viszont amikor hazamentem húsvét előtt, nagycsütörtökön, megkérdezte, hogy hány prédikációt tanultam. Mondtam, egyet se. Hogyan? – lepődött meg. Azt válaszoltam, hogy nem tetszett válaszolni, nem is én jelentkeztem, hanem a Szászi Feri jött volna. – Pedig én kihirdettelek, hogy te leszel a legátus – közölte a tiszteletes. – Itt van egy prédikáció, ezt úgy tekintjük, hogy csak egy prédikációd lesz, az ünnep második napján, délelőtt, a nagy istentiszteleten. Azzal töltöttem a nagypénteket, nagyszombatot, hogy tanultam a prédikációt. Remegve fölbotorkáltam a szószékre, és onnan, mint akit bekapcsoltak, minden ment egyenesen. Ez volt az én első legációs munkám.

– *A legáció egyik eleme az adománygyűjtés?*

– A legátusok papi szolgálatot láttak el a jeles ünnepek – karácsony, húsvét, pünkösd – két napján. Az első nap délelőttjén úrvacsoraosztás volt, azt a legátus nem végezhetette. Aznap délután, valamint másnap délelőtt és délután is a legátus prédikált (húsvétkor nagypénteken is). Juttatása ezért a perselypénz, valamint az egyháztagek adománya volt. Ennek húsz százalékát le kellett adnia a kollégiumban, a többi az övé maradt. Volt, ahol el kellett menni minden házhoz, és úgy gyűjteni össze az adományt. Ezzel nem is volt gond, hiszen mindig elkísért valaki, a harangozó vagy az egyházi, inkább az volt a nehéz, hogy mindenhol kínáltak süteménnyel, borral. Volt egy Gebe nevű község, azóta Nyírkáta lett, ahol az egyik háznál föl volt halmozva kétforintosokban húsz forint, és ahogy visszautasítottam a süteményt vagy a bort, eltűnt két forint. Így csökkent az adományom. Volt, hogy becsíptem rendesen.

– *A továbbtanulást hogyan befolyásolta az, hogy egyházi iskolában érettségiztek?*

– A legnagyobb megdöbbenésünkre eszméletlenül jó lett az osztályban a felvételi eredményünk. Akkoriban az illető főiskola vagy egyetem vezetőjének a beállítottságán múltott, hogyan kezeli az egyházi középiskolásokat. Nekem az egyik jelentkezési helyem Sopron volt, erdőmérnöki szak. Megmond-

ták előre, hogy oda senkit nem vesznek fel tőlünk. Ugyanez volt az állatorvosin. Az egyik srác, aki végül mégis elvégezte, ötször jelentkezett, és akkorra többet tudott a tanárainál az állatgyógyászatról, mert felcserként dolgozott állatorvos mellett. Negyvenen voltunk, harmincheten jelentkezünk továbbtanulásra. Nem mindenkit elsőre, de mind a harminchetünket fölvettek, diplomát szereztünk. Az is igaz, hogy szerencsés időben felvételiztünk, 1953-ban, a Nagy Imre-beszédet követően. Három szakot kellett beírni. Elsőnek beírtam a néprajz szakot az ELTE-n, másodiknak az erdészetet Sopronban, harmadiknak Debrecenben egy tanári szakot.

– *Föl se merült, hogy teológus vagy pap legyen?*

– Azt anyám akarta. Én nem, de ennek külön története van. Anyám sírt is, amikor megjött a felvételi papírom. Arattunk, kint voltunk a legelő mellett, ő hozta az ebédet és a lezárt borítékot. Fölbontottam, fölugrottam, és ordítottam egy nagyot, hogy hurra, fölvettek. Újságíró szakra, az ELTE-re.

– *Ahová nem is jelentkezett.*

– Akkor indult el Magyarországon az egyetemi szintű újságíróképzés, az ELTE-n alakult meg a tanszék. Nagyon későn döntöttek, nem is volt meghirdetve, ezért átirányították azokat a felvételizőket, akik helyhiány miatt nem jutottak be a választott szakjukra. A néprajz szakra erős túljelentkezés volt, engem megfelelőnek tartottak, így kerültem az újságíró szakra.

– *Egyetemistaként élte át ötvenhatot.*

– Igen. Volt egy tanszéki lapunk „A Toll”. Októberben épp engem bíztak meg a következő szám szerkesztésével, aminek 23-án már lapzártája lett volna, de visszatartottuk, hogy még beleférjen a felvonulásról szóló beszámoló. Én írtam, végigkísértem a felvonulást a Bem szobortól az Országházig, aztán visszamentem megírni a cikket. Olyan tíz-tizenketten maradtunk bent a tanszéken. Hajnali 6 óra körül megjelent három ÁVH-s tiszt, levittek minket az egyetem pincéjébe, sorba állítottak, mert arra voltak kíváncsiak, hogy miért vagyunk ott. Akkor előadtuk, hogy lapot szerkesztünk, volt ott régebbi lapszám is, megmutattuk, hogy mit. Egy darabig még kérdegettek külön-külön mindenkit, hogy összecsengenek-e a beszámolók, bár egymást hallottuk, úgy válaszoltunk. Fal mellé állítottak, megfordítottak, és egyszer csak azt mondták, na, menjenek. Elzavartak, hogy menjünk haza a kollégiumba. Ami utána történt, az lényegtelen, mert amit én csináltam, azt szinte mindenki megtette. Volt, akinek szerencséje volt, mint nekem, és nem lett következménye, mást ugyanezért lecsuktak.

– *Sokan el is mentek. Nem gondolkozott rajta?*

– Egyáltalán nem. Máig nem tudok egyetlen idegen nyelvet sem. Hiába akartam, egyszerűen szűk az agyam a nyelvek megtanulásához.

– *Hogyan indult a szakmai pályafutása?*

– Nehezen. Úgy volt, hogy a Szabad Földhöz megyek szakmai gyakorlatra, de nem fogadtak. Utána is oda jelentkeztem, de volt ott egy főszerkesztő, aki azt mondta, hogy elege van a diplomás újságírókból. Úgy alakult, hogy lett két hely a Rádióban. Behívtak. Hárs István fősztályvezető hallgatott meg, aki később legendás elnöke lett a Magyar Rádióknak, mindenki szerette. Így kerültem a Falurádióhoz, és ott voltam csaknem húsz évig.

– *Mi volt a feladata?*

– Majdnem egy évig jártam vidékre valaki mellett, ócska, rossz interjúkat készítettem. Egy idő után aztán belerázódtam, vállaltam külön műsort is, az jó lett, a Falurádió kis riportjai is elkezdtek csordogálni. Lassan érő ember vagyok. Ami igazán érdekelt, az a szerkesztés. Volt egy szerkesztő, aki állandóan vidékre járt, ezért összerakta a műsort, és rám bízta, hogy majd játsszam át. A végén belenyúltam abba is, amit megcsinált. 1961-ben ez a rovatvezető helyettes bevonult a pártfőiskolára, az akkori rovatvezetőnk, aki szintén nagyon fiatalnak számított, azt mondta, hogy akkor én szerkesztem a Falurádiót. Ezt csináltam több mint tizenöt évig. Utána, 1977-ben olvasószerkesztő lettem. A rádióban úgy nevezték, hogy szuperlektor.

– *Mennyire nyúlt bele a szövegekbe?*

– Alig. Ha mégis, akkor azért, mert nagyon jól tudtuk, hogy ha az úgy hangozna el, akkor kirúgnak, és a szerző sem jelenhet meg többet.

– *Akkoriban mindenki hallgatta a rádiót, és ami ott elhangzott, annak nagyon nagy súlya volt.*

– Mi a Falurádióban rendszeresen elmentünk a falig, mert tudtuk, hogy a főnökség a mi műsoridőnkben még alszik. Márpedig az a hatalom természetrajza, hogy amit nem hall, az nincs. Falurádiós nagyon ritkán kapott országos kitüntetést. Nem tudom, hogy örüljek-e vagy ne, de nem rendelkezem munkaéremrenddel, mert rólunk megfeledkeztek, de olykor ez nagyon jó volt. Az ember megtapasztalta, hogy hol, mikor és meddig mehet el, és ezt kellett tartani.

– *Hány évig rádiózott összesen?*

– Összesen harminckét évig voltam a Magyar Rádiónál. A Falurádiónál 1977-ig dolgoztam, utána lettem olvasószerkesztő a politikai adások főszerkesztőségén, és a szakrovatok műsorainak a felügyelője. Kilencvenben hagytam ott a céget kordedvezményes nyugdíjjal.

– *Miért fejezte be?*

– Nagyon átalakult a rádiózás, engem meg áthelyeztek a vidéki stúdiók főszerkesztőségére. KNAF-nak, Körzeti és Nemzeti Adások Főszerkesztőségének hívták. Az akkori munkámnak nem volt semmiféle jelentősége, és azt is tudtam, hogy ha meg-

próbálnék valamit dolgozni, azzal a vidéki stúdiókra raknék külön terhet. Ők ütköztek nap, mint nap a helyi hatalmasságokkal, ők tudták, hogy mi történik, mi Pestről nem tudtuk. Bementem unatkozni reggel, és amikor lehetett, hazamentem. Igaz, hogy közben életben kellett tartani a trafikot.

– Azt az egykori trafikot a Harrer Pál utcában, amit ma is Bán kocsmaként ismernek?

– Azt. A feleségem indította 1982-ben, és én vittem tovább, amikor 1985-ben egyedül maradtam a két nagy gyerekemmel. Az egyik akkor kezdte az egyetemet, a másik még gimnazista volt.

– Hogyan lett a jogász feleség trafikos?

– Igazából utálta a jogot, újságíró szeretett volna lenni, de neki valahogy nem jött össze. A SZÖVKÖNYV-nél, a Szövetkezeti Könyvterjesztő Vállalatnál helyezkedett el, ami később egyesült a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalattal. Ott dolgozott számviteli, majd jogi osztályvezetőként, amit utált. Elhatározta, hogy addig piszkálja az urát, amíg nem szerez neki valamilyen üzlethelységet. Akkor adták át, 1982-ben a kerületnek azt a részét. Mindenkit elköltöztettek, a régi épületeket felújították. Aki vállalta, visszajött, de volt, aki maradt az új helyén. Az a trafikos például, aki addig azon a helyen volt, kapott egy másikat a Vörösvári úton. Sokkal jobban menő helyen, eszébe se volt visszatérni. Itt állt teljesen készen felújítva az épület, csak ki kellett volna takarítani, de nem volt trafikos. A feleségem kapott az alkalmon, és belevágott. Nagyon jól indult a bolt, egy év múlva valóságos intézménnyé fejlődött. A legjobb könyvesbolt lett a kerületben, ahol mellesleg cigi is lehetett kapni. Ennek az volt a titka, hogy a nyomdák először a Művelt Népeknek adták a frissen megjelent könyveket, és csak utána az ÁKV-nak, amelyik Budapestet látta el könyvvel. A régi ismeretségeire való tekintettel a feleségem a többi boltnál egy héttel korábban kapta meg a várható sikerkönyveket. Még a Flórián Áruház könyvesboltjának dolgozói is hozzánk küldték a türelmetlen vevőket. Nagyon jól ment, sok jó ismerőst szerezve nekünk. Sajnos a betegsége miatt 1984 nyaratól már nem tudta működtetni. Nagyobbik fiunkat, Bélát Szegedre vették föl levelezőre. Feleségem végrendelete az volt, hogy ne adja el a trafikot, tartsa addig, amíg érdemes, próbálja meg levelezőn elvégezni az egyetemet úgy, hogy közben üzemelteti. Meg is próbálta a haverjaival, aminek köszönhetően a trafik egy idő után azt hiszem, hogy a környék egyik legjobban menő borfogyasztó helye lett. Gyöngyike a Polgár utcai borozóban el is nevezett a fiamról egy fröccsfajtát: egy Béla azt jelenti, hogy 9 deci bor és 1 deci szóda. (Krúdy fröccs – a szerk.) Esténként nagy élet volt. 1989-ben azonban összeomlott a könyvpiac. A trafikból sörözőt csináltunk, 1990-ben sikerült nyugdíjba mennem a Rádióból, de előtte már a sok év alatt összegyűlt annyi szabadságom, hogy amikor nyílt a bolt, beálltam a pult mögé, és kocsmáros lettem.

Szerencsés helyzetben voltam, mert a trafiknak már kialakult a törzsgárdája. Volt, aki a cigarettáért jött, mások a könyvekért, olyan is akadt, aki csak beszélgetni nézett be. Egy részük továbbra is jött, immár nem könyvért vagy cigarettáért, hanem sörért, meg a társaságért, már ismerősként. Ha bejött egy új ember, meglepetten tapasztalta, hogy itt beszélgetnek egymással az emberek.

– Ekkoriban tett egy kis kitérőt a színpad felé.

– Igen, Harsányi Mária – Pihe –, a Társaskör mostani igazgatója rávett, hogy egy Krúdy-esten bújjak az író kocsmárosának bőrébe. Nem volt nehéz, mert akkor már valóságos kocsmáros voltam.

– Ha már Krúdynál tartunk, még nem esett szó a negyedik szakmájáról: sorra írja a könyveket.

– Tizenöt éve, 2003-ban fáradtam el, nem egészen hetven évesen. Csakugyan fáradt voltam, nem fizikailag, szellemileg. Béla fiam azt mondta, ő csinálja tovább a kocsmát. Meg is próbálta, de most már szerencsére inkább jogász. Én meg elvonultam pomázi magányomba, és megevett a fene, hogy nincs mit csinálnom. Elkezdtem a szülőfalumról gondolkodni, és nekifogtam leírni, hogy kik laktak az utcámban 1945-ben Szamoskéren.

– Merre fekszik Szamoskér?

– Mátészalka és Fehérgyarmat között, a Szamos partján, a főúttól hét kilométerre. Aranyos kis település, a lakossága a legnépesebb idejében is alig érte el az ezer főt, mindenkit ismertem a faluban. Vettem hát a bátorságot – később segítséget is kértem hozzá –, és megírtam egy kis dolgozatot, harmincvalahány oldalon, hogy Szamoskér anno. Béla fiam ki is nyomatta, beköttette nekem, ez volt a karácsonyi ajándékom. Ő ezt számítja első könyvemnek, én nem tekintem annak. Utána rájöttem, hogy érdekes lenne utánajárni, mi történt azokkal az emberekkel, akik akkor éltek, hogy néz ki ma a falu. Hozzákezdtem a nagy munkához, ami millió telefonnal járt, mentem házról házra, és kiderítettem, ki tanult, ki nem, hova került dolgozni, ki él még egyáltalán? Ebből lett egy nagyon nagy könyv, 600 oldalas A4-es formátumban.

„Az enyéimmel”

– Szociográfiai jellegű?

– Mindennek a keveréke, a szociográfának, tájleírásnak, faluleírásnak és családtörténetnek. Amikor kialakult a szöveg, véletlenül találkoztam egy könyvcsinálóval, aki azt mondta, hogy segít nekem megformálni könyvvé, de végül is nem segített. Nem számított arra, hogy ez ekkora, és átadta valakinek, aki azóta is a műszaki szerkesztőm. Összespóroltam egy kis pénzt – bár nagyon sokba került, tizenkétezer forint egy példány –, és húsz példányban megjelentettem Szamoskéri harangszó címmel. Azóta is terjed a könyv, mert valaki lemásoltatta és csináltatja, de nem érdekel, mert a lényeg az, hogy jusson el a falu volt és mai lakóihoz. Ezzel kezdődött az én írói pályafutásom, illetve inkább az írási tevékenységem, hogy pontos legyek. Utána rábeszéltek a gyerekek, hogy írjam meg a feleségem történetét. Szlovákiából menekültek át az anyjával, majd a mamát lecsukták feketézésért. Itt úgy hívják, hogy csempészás. Beadták a feleségemet állami gondozásba, s az a kislány, aki állami gondozott lett, úgy tudta fenntartani magát, úgy tudta elvégezni a középiskolát, hogy nem kellett állami gondozottak közé bevonulnia, hanem végig, még nyáron is ott maradhatott a kollégiumban. Utána járt az agyam, és azt mondtam, hogy meg kellene írni, hogy milyen volt a paraszti munka, amikor két kézzel végez-

tük. Ezért mondom, hogy nálam számított az, hogy parasztnak születtem, és megtanultam a paraszti munkákat. Ezt egyéni történetek formájában írtam meg, az aratástól kezdve a kenyérsütésen át, végig a kendermunkákig.

– Újra előbukkant a diákkori vonzalom a néprajz iránt?

– Igen, én nagyon szerettem a néprajzot. Volt Debrecenben egy kitűnő néprajzos, Béres András, és hozzá jártunk a Déri Múzeumba. Segítettünk neki rendezni a tárgyakat a múzeum pincéjében. Ha már itt tartunk, arra gondoltam, hogy talán érdekes lenne megmutatni egy kicsit belső oldalról a falurádiós tevékenységemet, erről is írok. Közben szerelmes lettem egy történetbe, amivel még a Szamoskéri anyaggyűjtés közben találkoztam; a falu egykori papja a főszereplő, aki 1884-től 1913-ig szolgált ott, és esperessé nevezték ki. Reformátusoknál az esperes az egyház megyei vezetője, és ő is egy kis falusi parasztyerekként kezdte. Végül azonban nem foglalta el az esperesi széket, mert öngyilkos lett. Én már akkor elhatároztam, hogy ezt a történetet meg kell írni. Az esperes lett a címe. Parasztból rádiós, kocsmárosból író ember lettem, dolgozom, amíg tudok. Dióhéjban ez az eddigi életem.

Vig György
(Óbudai Anziks)

Nyári versek

Takáts Gyula

Június

Cirreg, cirpel az esti bogár
és önti illatát a hársfa.
Sárga asztal az érett határ.
Fénylik a búzák kalásza.
Cigányom most az esti bogár.
Mézes-boros kancsóm a hársfa.
Kortyolom daluk és mézük
s míg pillog a villám rózsaszín szárnya,
suttog a fűrjes búzák kalásza.

Kassák Lajos

Július

Tűznyár örült lobogás
porba hullt az érett málna
lehullt csókod nyomán is
rablók szedték le a rózsát.

Aki szép és fiatal
irigylem őt már bevallom
a te szépséged kedves
törvetés és halál nekem.

Halld szenvedésem hangját
lásd meg két törődött kezem
ha én nézlek a mélyből
elmos a fény láthatatlan.

Ami múlt hát semmi lett
tévelygek egy sáros úton
hogyan daloljak rólad
azt sem tudom hogy ki voltál.

Radnóti Miklós

Naptár

Augusztus

A harsány napsütésben
oly csapzott már a rét
és sárgáll már a lomb közt
a szép aranyranét.
Mókus sivít már és a büszke
vadgesztenyén is szúr a túske.

Minden múlt a múltam

#huszadikszázad#privátfoto#fortepan

A címadó idézetet *Rakovszky Zsuzsa* Fortepan című verseskötetéből kölcsönözték a Magyar Nemzeti Galéria kiállításának rendezői (*Virágvölgyi István, Tamási Miklós és Madár Mária*). Válogatásuk mintegy 350 fotót mutat be az 1890-es évektől az 1990-esekig, részben időrendben, részben tematikus csoportosításban. Tizenhat történet is kikerekedik önálló installációkban az Osztrák-Magyar Monarchia alkonyán divatba jött sztereo kép-párokából, egy első világháborús hadifogoly szibériai hétköznapjaiból, egy képzőművésznek a vidéki élet idilljéről lencsevégre kapott zsánerjeleneteiből, illetve *Konok Tamás* festőművész haditudósító édesapjának a második világégés frontjairól és a hátszág nyomoráról rögzített képriportjaiból, valamint a holokauszt hazai vonatkozásait a rommá lőtt Budapestet láttató felvételekből. A fényképek megidéznek a hidegháborús évek honvédelmi sportjait, az 1956-os forradalmat, ahonnan aztán eljutunk *Szalay Zoltán* ingázó munkásokról készült 1964-es, betiltott sorozatáig és a hetvenes-nyolcvanas évek lázadó ifjúságának különféle mozgalmaiig. Nemcsak a Ceaușescu-diktatúra országos nyomorának és faluromboló politikájának erdélyi vonatkozásaival szembesülhetünk a kiállításon, hanem „a szocialista tábor legvidámabb barakkjának” tartott hazánk úgynevezett gulyáskommunizmusával is (például a Gorenje-hűtőgépes autókaravánokkal). A kétdimenziós fotók hatását háromdimenziós, korabeli tárgyak teszik teljesebbé, így az 1910-es évekből származó sztereo üvegdia *Dübendorf* repterének léggömbversenyéről. Mellette az *Ernemann Werke Ag. Dresden* sztereo dianézó készüléke, *Mikus Sándor* 1956-ban ledöntött *Sztálin-szobrának* bronz balfüle (a mellékelt képen a talapzaton megmaradt csonka lábbelik láthatók a „Csizma-tér” krétafirkával). A régi húszforintos bankjegyen szereplő férfiakhoz modellt állt öttusázó világbajnokunk kalandos élettörténete is megismerhető, és még hosszasan sorolhatnánk a ritkaságokat.

A váci Forte-gyár az 1910-es évektől 2007-ig létezett, legnépszerűbb terméke a különböző fényérzékenységű Fortepan márkanévű kazettás és tekercsnegatív volt. Az 1980-as években két középiskolai osztálytárs – *Tamási Miklós* és *Szepessy Ákos* – kezdte gyűjteni a lomtanításakor kidobált vagy ócskapiacra került amatőr fotókat és negatívokat. A száztízezer-nél is több fényképből ötezer digitalizált változattal indították el 2010-ben internetes oldalukat (www.forte-pan.hu – a szerk.).

A Fortepan-gyűjteményhez azóta hatszáz főnyi adományozói kör csatlakozott, akiknek képeivel folyamatosan bővül az archívum. Az önkéntesek együttműködésén alapuló képegyüttes bárki számára elérhető, mindenféle korlátozás nélkül, ingyenesen felhasználható. Az alkalmi klikkelők váratlan felfedezésekre bukkanhatnak magánéleti vonatkozásairól is, nyilvánossá tett adatközléseik pedig hasznosan kiegészítik a képek háttér-információit. A mostani tárlathoz magyar és angol, gazdagon illusztrált tárlatkísérő kiadvány is készült.

A bemutató egyik legrégebbi képe „a boldog békeidőkből” *Klősz György* 1890-es felvétele alapján készült másolat a pesti Kígyó térről (ma *Ferenciek tere*), szemben a „*Kir. Udvari Gyógyszertár*” homlokzatával, balra „*Holzer Simon* női felöltők áruháza” belógó bádoggal. Amennyire közismert a magyar fővárost négy évtizeden át fotózó mester sok száz városképe, annál kevesebben tudják, hogy az eredetileg a *Johann Justus Georg Kloess* nevet viselő fotográfus *Darmstadt*-ban született 1844-ben. Kezdetben patikárius volt, de miután Bécsben fotózni tanult, iparendélyt szerzett. A kiegyezéskor Pesten telepedett le, itt is nősült, és felesége miatt magyarosított nevén nyitott műtermet.

Lőw Miklós 1914-es fotóján első világháborús lövészárokokban fess magyar bakák néznek szembe az objektívvel. *Moravec János* 1916-ban egy rögtönzött katonatemetés szemtanúja volt a keleti fronton, amit géppével rögzített is. *Steiner Lóránt* 1918-ban az Osztrák-Magyar Monarchia *Tartalékkórházában*, a *Kolozsvári Zápolya* utcában örökített meg csonkolt lábú hadirokkantakat.

Két világégés közt röpke idillként *Háberl Aladár* zsánerjelenetén 1929-ben kislányok kötnek bokrétát a virágos réten. Trianonra az elégtétel vágya és a nacionalizmus lett a válasz, az első és második bécsi döntés pedig öröm volt egyeseknek, de üröm másoknak. A vegyes nemzetiségű országrészekről meglehetősen összetett „helyzetjelentéseket” kaphatunk. *Magyar Bálint* 1938-as fotóján a felvidéki *Rév-Komárom* főterén helyiek üdvözlik a visszacsatolt területekre bevonuló magyar csapatokat. Észak-Erdély 1940-es „hazatéréseivel” a mezőségi *Csepán* falujában (ma *Cepari*) a többségi szász parasztság náci módra, karlendítéssel fogadta a honvédeket az akkor még evangélikus templom előtt, ami a helyükre költözött románok számára azóta görögkeleti rítusúvá

Vajszada Károly: Dohányzó suhancok (1960)

Fülek (Filakovo), Várfelső u. (Ulica Podhradská) Csehszlovákia, Fortepan,
Zsanda Zsolt adománya

Miklós Lajos: Leventesapkás kisfiú (1940)

Budapest X. Vaspálya u.4. (Fortepan)

Ismeretlen fotós: Erdőszéli futballkapu függeszkedő családdal (1948)

Adományozó: Fortepan/Gyöngyi

vált. A közeli szász Beszterce (Bistrița) városának főutcáján még különösebb (ráadásul színes) kép rögzült az ismeretlen fotós gépe által. A felvételen egy nagyszakállú rabbi szónokol a horogkeresztes birodalmi, az olasz és a magyar lobogó előtt. A székelyföldi Kézdivásárhelyen (Târgu Secuiesc), a jelenleg is Gábor Áron téren a magyar nagyszonyi ruhába öltözött hölgyek koszorúja ünnepelte a visszacsatolást. Azonos időben, de a Felvidéken, Kecsőn (Kečovo) fotózta le *Lissák Tivadar* „A Magyar Turista Szövetség Domicá-hegyi Szállóját”, a bejárata fölötti antiszemita táblával: „Menedékházunkat kizárólag keresztények látogathatják!”. Az ún. „zsidótörvények” egyik korfestője *Hriczu Béla* 1944-es csoportképe a kassai Sibrik utcai kollégiumi udvaráról, a Magyar Királyi Állami Hunfalvy János Gimnázium VIII. osztályos diákjairól és tanári karáról, az izraelita vallású fiúk öltözetén a rájuk parancsolt Dávid-csillaggal. Szintén ez évi a magyar fővárosból *Agnes Hirschl* és *Carl Lutz* diplomata fotója a Svájci Követség Idegen Érdekek Képviselőtársaság Kivándorlási Osztálya meghozásáról. A Vadász utca 29-ben ugyanis védlevelet állítottak ki zsidóknak, akik így több mint kétezeren kaptak menedékjogot.

Változnak az idők és az emberek... Ugyanez a páros a személyi kultusz jellemző példájaként 1949-ben óriási Rákosi-portrét cipelő focicsapatot fotózott az ünnepi felvonuláson, a Teréz körút Podmaniczky utca sarkán. Egy névtelen amatőr-fotós a dísztribün kommunista politikusainak integetését dokumentálta. 1956-ból is több emlékezetes kép is látható a tárlaton. Az egyikén Köztársaság téri friss sírhantra helyez virágot egy nő, az Erkel Színház lépcsőjén karszalagos, sapkájukon Kossuth-címert viselő kiskatonák falatoznak kenyeret és kolbászt. 1958-ban *Bauer Sándor* lakodalmi menetet rögzített Hartán a helyi tűzoltószertár előtt. Az akkori Csehszlovákia déli felén *Vajszada Károly* 1959-es képén Fülek (Filakovo) főutcáján egy kisfiú kocsikeréknyi házikenyereket tol kézikocsiján, míg 1960-ban a losonci (Lučeneč) önkiszolgáló vegyesbolton kétnyelvű felirat: „Potraviny – Élelmiszerek” virít. *Erdei Katalin* lengyel „diplomata-boltban” luxuscikkeket valutáért vásárló magyar családot kapott le kutyástól (1968), *Urbán Tamás* pedig 1984-ben a Heim Pál Gyermekkórház baleseti ügyeletén várakozó roma családot. *Jávor István* a nyolcvanas évekből a romániai nyomorról készített groteszk dokumentációt. A „Producte zaharoase” (cukros termékek) feliratú bolt üres kirakatában tábla hirdeti: „Servim placinta” (palacsintával szolgálunk). A szegényes bolhapiacra vevők és árusok mind „egyen-napszemüveget” viselnek. A bős-nagymarosi vízlépcső vagy az erdélyi falurombolás elleni tömegtüntetések – melyeknek képei ugyancsak láthatók – már előrevetítették a rendszerváltás utáni szabad demonstrációk sorozatát...

A vetítésekkel kísért érdekes tárlat a Budavári Palota A-épületének összes termeiben és folyosóin augusztus 25-ig látogatható.

Wagner István

Egység és sokszínűség

Örmény Biblia és vallásos társadalom

Fenti címmel nyílt kiállítás március 25-én az Országos Széchényi Könyvtárban, a Budavári Palota F-épületében. Csaknem kétéves kutatómunka eredményeként ismerheti meg az OSZK közönsége annak a hányattatott sorsú közösségnek a történetét, amely a történelemben először vette fel a kereszténységet államvallásként – mondta el a tárlat megnyitóján *Tüske László* főigazgató.

Mint felidézte, néhány éve a *Távol Araráttól* címmel az örmény diaszpóra kulturális életét mutatta be kiállítás az OSZK-ban, majd az 1915-ös örmény népiertásra emlékeztető tárlattal a nemzeti könyvtár. *Tüske László* kiemelte: az ellenük irányuló népiertás több hullámát átvészelő örménység ámulatba ejtő kulturális emlékezte példaként áll a látogatók előtt.

Az első keresztény nép *Meszrop Mastoc* (Szent *Meszrop – a szerk.*) fordításában ismerte meg a Szentírást, amely mintegy ezer évig kéziratokban terjedt, míg a XVI. század elején ki nem nyomtatták. A nyomtatott Biblia elterjedésével az örmény diaszpóra közösségei mind nagyobb teljességben élhették meg kultúrájukat, hagyományaikat és hitüket – mondta el a főigazgató.

Mint közölte: az OSZK és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) Armenológiai Intézetének együttműködésében megvalósult kiállítás létrehozásához számos elhivatott magángyűjtő is hozzájárult.

Szuromi Szabolcs Anzelm, a PPKE rektora hozzátette, hogy a kiállítás egy olyan nemzetre emlékezik, amely a történelem során és mind a mai napig hihetetlen szenvedéseken ment és megy keresztül.

A látogató nemcsak gyönyörű kézírásos és nyomtatott Bibliákkal és ősi zsoltároskönyvekkel – például egy 807-es példánnyal –, hanem az örmény családok mindennapjaiban megélt kereszténység tárgyi emlékeivel is találkozhat – méltatta a tárlatot.

Christian Lübke, a lipcsei Kelet-európai Történeti és Kulturális Kutatóintézet (GWZO Leipzig) igazgatója arra emlékeztetett, hogy Közép-Európa és Magyarország történelme során menekülők számos hullámát fogadta be, amint erről már *Szent István* is szólt *Intelmeiben*. Ennek az etnikai és kulturális sokszínűségnek pedig távolsági kereskedőnépként az örménység is része lett.

Meline Pehlivanian, a Berlieni Állami Könyvtár Keleti Osztályának vezető helyettese hangsúlyozta, hogy a kereszténység az örmény kultúra központi eleme. Örményország már 301-ben felvette a kereszt-

ténységet mint államvallást, majd alig száz évvel később *Meszrop Mastoc* megalkotta az örmény ábécét, és lefordította az egész Bibliát. Ez a fordítás egyben az örmény írásbeliség első emléke is.

Az örmény nyelvű könyvnyomtatás 1512-ben kezdődött, de a katolikus egyház ellenállása miatt az első teljes örmény Bibliát csak 1666-ban, Amszterdamban nyomtatták ki – mondta el.

Az örményeket a világ első keresztény népeként tartják számon, akik a keresztény-muszlim érintkezési övezetben (a Perzsa, az Oszmán és az Orosz birodalmak területein) is évszázadokon keresztül megőrizték hitüket. Az államiság sokszor megélt teljes hiányában is hűek maradtak hozzá. Számos családi, vallásgyakorlathoz kötődő műkincs, valamint erdélyi örmények szertartási tárgyai is megtekinthetők. Szemlére bocsátottak olyan több mint százéves gyűjteményegyütteseket is, amelyek egy-egy oszmán-örmény család mikrotörténelmét hordozzák. A tárgyak, amelyek városról városra kísérték az örmény népiertást túlélő családokat, rávilágítanak az oszmán-örmény társadalom kulturális, nyelvi és vallási sokszínűségére.

Az örmények a Kárpát-medencéhez is szorosan kapcsolódnak. A XVII. században vándoroltak be nagyobb számban Erdélybe, ahol uniót kötöttek a katolikus egyházzal, majd viszonylag gyorsan integrálódtak a magyar társadalomba. A dualizmusban számos országgyűlési képviselőt, minisztert, sőt miniszterelnököt adtak Magyarországnak, a tizenhárom aradi vértanú közül pedig *Kiss Ernő* és *Lázár Vilmos* is erdélyi örmény származású volt.

Az első teljes örmény nyelvű Bibliát 1666-ban, Amszterdamban nyomtatták örmény kereskedők finanszírozásával, *Albrecht Dürer* művészetét közvetítő metszetekkel gazdagon illusztrálva. A Biblia kiadása az egységet jeleníti meg, a különböző területeken folytatott vallásgyakorlat viszont igencsak sokrétű. A felekezetszerveződésre a hagyományos örmény apostoli vallás mellett hatással volt a római katolikus egyház és a protestantizmus is.

A kiállítás az Országos Széchényi Könyvtár, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Armenológiai Intézete és a Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa együttműködésével valósult meg.

(MTI és OSZK alapján)

Identitáskeresők

Franciaországi magyar művészek kiállítása a Szöllősi-Nagy–Nemes Gyűjteményből

A rendszerváltást követően Szöllősi-Nagy András hidrológus az UNESCO párizsi központjában kapott munkát. Feleségével, Nemes Judit képzőművésszel az ott töltött két évtizedet a hetvenes évek Budapestjén még csak kis szerzeményekkel megindult képzőművészeti gyűjteményük szisztematikusan, nemzetközi ívű bővítésére is felhasználták. 2002-ben Angers-ban, egy évvel később a párizsi Magyar Intézetben, majd 2004-ben a szentendrei Művészet-Malomban katalógussal kísért kiállítás volt látható a kollekciónak, amely azóta is folyamatosan bővül.

Hazaköltözésüket követően rendszerezték az alkotásokat, és 2017-ben útnak indítottak egy kiállítási és katalógussorozatát a gyűjtemény egyes részlegeinek aprólékos bemutatására. Az első kötet – három helyszínen megrendezett tárlatokkal – a fotóművészeti anyagból válogatott, és máris számos francia-magyar vonatkozást tárt fel. A kiadvány borítójára Lucien Hervé (eredeti nevén Elkán László – a szerk.) azon felvétele került, amely egy másik magyar kivándorló, Breuer Marcell építész által tervezett UNESCO-székház építése során készült. A címlapfotó egy vödröt cipelő ottani munkás árnyékát örökítette meg.

Az emigrációban élő alkotók önmagukat és egymást is gyakran lefényképezték; így került a gyűjteménybe például Étienne Beöthy (Beöthy István) önarcképe, valamint Joseph K'dar (Kádár József) fotója Szenes Árpádról és Székely Péterről is. A fényképgyűjtemény képviseli a mai fiatal művésznemzedékből a már nem kivándorlóként, hanem tanulmányi és munkalehetőséget, illetve más életkörülményeket keresve Párizsba költözőket is, például Sarkanytu Illés vagy Miskolczy Emese művei révén.

A második kiadvány tavaly – két kiállítás kíséretében – a gyűjtemény geometrikus kompozícióiból szemezgetett. Az időbeli ív itt is több évtizedet fogott át, hiszen Beöthy felesége, Beöthy-Steiner Anna egy 1930-ban készült színtanulmánya és például Pán Márta 2001-es krómácel plasztikája között hét évtized telt el. Párizsban (is) élt, illetve máig ott élő és dolgozó magyar alkotók, például Konok Tamás vagy Anna Mark mellett ez a geometrikus válogatás döntően nemzetközi művészek munkásságára fókuszált, ennek kontextusában helyezve el a magyar alkotókat.

Ezért is esett a döntés a 2019 májusában megjelenő harmadik kiadvány és a kapcsolódó két kiállítás előkészítése során a gyűjteményben szereplő franciaországi magyar művészek és emigrációjuk történetének bemutatására. Így lett a kiadvány és a Bartók 32 Galériában valamint a Ráday utcai Biblia

Múzeumban megvalósuló kettős kiállítás címe a *Párizs – Paris* szójáték. A huszadik század során különböző indítékból több hullámban is érkeztek magyar művészek abba a francia fővárosba, amelyről (ezt jelöli a magyar írásmód) a hazai információk alapján volt egy elképzelésük, majd – a beilleszkedés egészen eltérő fokozatait élve – az ott töltött évtizedek megismertették őket a francia valósággal (erre utal a francia írásmód).

Időrend szerint ez a műtárgyanyag közel egy évszázadot fog át. Réth Alfréd 1911-ben az Atlanti-óceán partjának ismert városkájában, Honfleurben készült, a feszülő vitorlák látványából leszűrt félig absztrakt rajza vagy Rippl-Rónai József 1914-es párizsi utcai jelenete nyújtják a kiindulópontot, míg például Hetey Katalin kilencvenes évekbeli munkái már egyidejűleg a gyűjtő házaspár párizsi tartózkodásával. A művek többsége a huszadik század közepén született: Henri Nouveau (Neugeboren Henrik) és Tihanyi Lajos lírai, színekben gazdag alkotásai, Rozsda Endrének a biszkvit tégla festett sokalakos kompozíciója vagy éppen Étienne Hajdu (Hajdú István) növénymintás dombornyomata.

Míg a művek többsége nonfiguratív, a narratív-figuratív művek közül érdemes kiemelni a Schenk Adolf néven született és Kassák Lajossal gyalog Párizsba érkező Szittyá Emil ritkaságszámba menő, sűrűn festett alakok dinamikus mozgásától feszülő képét vagy Bálint Endre megrázó Halálallosát.

Bátor színhasználatával szembeszökő Fejtő Ferenc történész művészként méltatlanul kevésbé (el)ismert felesége, Fejtő Rózsi munkája mellett Szóbel Géza okker színfantáziája, illetve Martyn Ferenc vörös tónusokra épülő olajképe is.

Képersek révén megjelenik a párizsi Magyar Műhely is (Nagy Pál, Papp Tibor). Külön kisplasztikai részleg mutatja be a szobrászként viszonylagos ismertséget is szerzett Pátkai Ervin mellett a majdnem feledésbe merült Liphay Mátyás, Román Viktor vagy Kilár István művészetét is.

Az összességében Czóbel Bélától Victor Vasarelyig (Vásárhelyi Győzőig) ívelő anyag közel ötven franciaországi magyar művészt mutat be. Van, aki közülük csak rövid ideig tartózkodott Párizsban (Vajda Júlia), mások egész életüket emigrációban töltötték és csak az elmúlt egy-két évtizedben épültek be a magyar művészettörténeti tudatba (a francia közegben Sigismund Kolos-vary néven Kolozsváry Zsigmond).

Néhányan túlzás nélkül világhírűek lettek (Hantai Simon, Reigl Judit), és a franciák vagy a nagyvilág tulajdonképpen francia, esetleg újabban, a figyelem változása nyomán, magyar származású francia mű-

vésznek tartja őket. Ide tartozik a Gács Vera néven született, majd férje, a művész, esztéta és pszichológus *Molnár Ferenc* mellett a számítógépes művészet egyik egyetemes szinten is úttörőjévé váló, ma kilencvenöt évesen is aktív *Vera Molnar* is, akitől a gyűjteményben olyan átfogó anyag található, hogy nemcsak a mostani kiállításon szerepel, hanem a sorozat következő állomása, a Kiscelli Múzeum a negyedik katalógussal együtt, az ő munkásságát fogja bemutatni.

Az esztétikai szempont mellett a mostani két kiállítás és a katalógusban közölt két szöveg lényeges kérdése e művészek sorsa, identitása is. *Major Kamill* másfél méteres festménye (*Akkád írás*) fiktív íráskép, ami egy letűnt civilizáció iránti érdeklődésen túl az otthon, kultúrát, nyelvi közeget, otthonosság-érzést váltó művész érzékenységét, önazonosság keresését is jelzi.

Passuth Krisztinától, e művészek egyik legjobb ismerőjétől tudható, hogy *Schöffner Miklós* – aki mindmáig jobban ismert a *Nicolas Schöffner* néven – párizsi évtizedei alatt, bizonyára nem kis részben politikai okok miatt, nem volt hajlandó magyarul beszélni, s hosszú vívódás állhatott döntése mögött, hogy végül szülővárosának, Kalocsának egy, az életművét szélesre reprezentáló adományt juttatott.

Nemi, illetve társadalmi nemi identitását is megváltoztatta a *Prinner Anna* néven született, majd Franciaországban *Anton Prinner*ként élő *Monsieur-Madame*, ahogy *Pablo Picasso* nevezte.

A kommunista évtizedek alatt ez az emigráns művészeti közösség az ideológiai okok mellett művészeti korlátok miatt is csak nehezen integrálódhatott a magyarországi kiállítási és múzeumi életbe, hiszen progresszív munkásságukat csak lassan tudták elfogadtatni a szakemberek a hazai döntéshozókkal. A rendszerváltást követően mindkét akadály elhárult, és számos művészettörténész (*Cserba Júliától Sasvári Editen át Róka Enikőig*), illetve közgyűjtemény foglalkozik ma már visszatérően a francia-magyar alkotókkal.

Major Kamill: Akkád írás

(1984–94, falemez kollázs, 87x153 cm)

Roman Viktor: Cím nélkül

(bronz, 30x20x5 cm)

Mégsem véletlen, hogy a kánonba emelésükért műtárgypiaci szereplők – mint *Maklár Kálmán* galériás – mellett magángyűjtők, például a *Szöllősi-Nagy-Nemes házaspár* is oly sokat tesz. Párizsba kerülve *Nemes Juditék* a saját helyüket is keresték, és a kint élt vagy élő magyar alkotókkal történő megismerkedés, barátkozás, művészetük és életük dokumentumainak összegereblyézése a gyűjtő házaspár saját kérdéseire is nyújtott válaszokat. A hasonló élethelyzet miatt igyekeztek lépésenként megszerzett kis darabokból kirakni azt a korábban teljességében még senki által sem összeállított puzzle-t, amit *Lengyel-Braun Verától Frank Magdáig* (hogy két máig alig ismert nevet említsek) franciaországi magyar művészetnek nevezhetünk.

Természetes volt az is, hogy e folyamat eredményeképpen *Szöllősi-Nagyék* egy idő után túlléptek e francia-magyar közeg határain. Éppen a kint élő magyar művészekkel folytatott beszélgetések során érett meg felismerésük, hogy maguknak a művészeknek is belterjes lenne kizárólag egymás mellett gyűjtve, kiállítva, feldolgozva lenni, hiszen a művészet egyetemes, és ezek az alkotók nem kis részben éppen az egyetemes áramlatokhoz kívántak csatlakozni a francia főváros internacionális jellegét kihasználva. Így lett *Nemes Juditék* gyűjtése hamar nemzetközi, s ebben a nyitási folyamatban egy állomás, egy tanulási lépcsőfok, egyúttal a magyar vonatkozású kulturális örökség ápolásának egy fontos tette volt és maradt a franciaországi magyar közeg feltérképezése. Míg gyűjteményük nagy része ma már nemzetközi jellegű, a mostani kettős kiállítás a francia-magyar művészeti hidat rekonstruálja.

Ébli Gábor

Koch Valéria emlékest és kiállítás-sorozat 2018/19-ben

2018. február 28-án, Koch Valéria halálának 20. évfordulóján kiállítással egybekötött emlékestet tartottak Budapesten a Magyarországi Németek Házában. Ez volt az első állomása a költő életművét méltató rendezvény-sorozatnak.

Az ELTE Magyarországi Német Kutatóközpontja (dr. Erb Mária), a Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetsége (Schuth János) és a költő hagyatéka gondozói (Wolfart-Stang Mária és Erb Mária) együttműködésének eredménye a négy roll upból álló vándorkiállítás. (A roll up kifeszíthető háttérrel, melyet összecukásakor egy rugós szerkezet a talprészébe teker, így az egyben a falra felvitt képek, grafikák és szövegek biztonságos tárolását és szállítását is ellátó kazettaként szolgál – a szerk.) Koch Valéria sokoldalú munkásságát, érdeklődését, érzékeny és sziporkázó személyiségét fényképek, a művekből merített és a költőt méltató idézetek, valamint tárgyi emlékek segítségével tárták látogatók elé, s idézték fel az olvasókban.

Az emlékest gerincét mindenütt egy képes-hangos bemutató jelentette. Az életpálya fontos állomásait vetített képek, és kézirat-részletek segítségével jelenítették meg, amiket az ezekhez kapcsolódó élő költői szó teljesített ki. Hatásukat növelte, hogy a szövegek előadói a meglátogatott intézmények egykori és mai hallgatói, a Koch Valéria-díj kitüntetettjei és a kiállítás, illetve az emlékest moderátorai, Wolfart-Stang Mária, Erb Mária és Schuth János voltak. A felkeresett intézmények zenei közreműködést is biztosítottak. A prezentációkon részt vett Radóczy Károly, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata ifjúsági referense is, aki bemutatta a SVUNG csapattal Valeria Kochról készített rövidfilmet.

A Magyarországi Németek Házában (Budapest, február 28.), a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjában (Baja, március 28.), a Lenau Házban (Pécs, április 19.) és a Valeria Koch Iskolaközpontban (Pécs, április 20.) egyaránt rendkívül sikeresnek bizonyult – mindenütt teltházas volt – a rendezvény.

A megmutatkozott nagy érdeklődésre tekintettel ezért az eredetileg tervezett négy emlékestet összesen további három követte. A veszprémi Lovassy Gimnázium Német Tagozatán, szeptember 26-án, az ELTE Germanisztikai Intézete kulturális hete keretében, november 7-én, a pilisvörösvári Schiller

Gimnázium projektnapján pedig november 10-én időzött a helyi programokkal kísért tárlat. Baján és Pécsen a teljes gimnázium és a tanári kar részt vett az eseményen, Veszprémben és Pilisvörösváron pedig az érettségiző osztályok körében zajlott a sajátos megemlékezés. A gimnazisták a kiállított roll upok segítségével (amelyek igény szerint több hétig az intézményben maradtak) feldolgozták a prezentáción látottakat-hallottakat és elmélyültek Valeria Koch életművében. Erről tanúskodnak a Neue Zeitungban megjelent beszámolók (2018/10-11.; 2018/33-34. és 2018/47.), amelyek egy része bekerül a 2019-ben megjelenő Valeria Koch emlékkönyvbe.

Az emlékestre továbbra is igény van. A budapesti Német Nemzetiségi Gimnáziumban 2019. január 28-án, a soproni Berzsényi Evangélikus Líceumban pedig május 16-án volt a Koch-túra. Már a győri Audi Iskola és a budapesti Tamási Áron Gimnázium is jelezte az érdeklődését.

A fájdalmasan korán elhunyt Valeria Koch 2019-ben lenne 70 éves. Szülőfaluja, Szederkény, utcát nevezett el róla. A szekszárdi Német Színház Valerias verdichtete Welten / Valéria világa versekben címmel állított színpadra nagysikerű előadást. Ebből részleteket mutattak be a Magyarországi Német Önkormányzatok Napján Budapesten megtartott gálán, és a stuttgarti Magyar Házban az Elűzés Napja alkalmából szervezett megemlékezésen. Sopronban

április 16-án, majd 26-án a Koch Valéria Iskolaközpont projektnapján Wolfart Mária tartott előadást „Az otthon és a gyermekkor Valeria Koch költészetében” címmel. Ekkor avatták fel a „V. K. dolgozószobája” emléksarkot a gimnázium aulájában.

A Szekszárdi Német Színház a Koch Valéria Iskolaközpontban és a budapesti Magyarországi Németek Házában június 6-án-án adta elő az említett darabot. 2019 őszén könyv jelenik meg In memoriam Valeria Koch, die es hätte geben können címmel a VUdAK könyvek irodalom sorozatában. A 240 ol-

dalas, ötszáz példányban kiadni tervezett kötet a költőnő kiemelkedő teljesítménye előtti tisztelgés. Életútjáról, családi háttéréről, tanulmányairól, irodalmi, publicisztikai, műfordítói tevékenységéről, kitüntetéseiről és utóéletéről dr. Erb Mária, az ELTE docense és Wolfart Jánosné, egykori osztálytársa és legjobb barátja írtak. A kötetéről, irodalmi tevékenységéről szóló ismertető, az életében s halála után megjelent tanulmányok, dokumentumok melletti személyes emlékezések és fotók tovább gazdagítják majd az íróőről kialakult képet.

Koch Valéria versei Ember Mária fordításában

A gyermekkor üveggolyója

(Glaskugelkindheit)

Rég elgurult már
a gyermekkor üveggolyója
s benne egy kislány
szőke eszmélése

a tóban nyugszik
sok éve sápad
dobog még a magva
bár nem süti Nap

Rég eltörött már
a gyermekkor üveggolyója
s benne a kislány
kék szeme sötét ég

behavazva nyugszik
az öröklétben
elveszett ösvény
lelkek homokján

(1978)

Szomorú keringő

(Valse triste)

hát a szerelemnek is vége
színes virágágyások
szótalan hervadása

bármerre nézel csak
agyagot láthatsz
bármerre fülelsz csak
mák kotyog gubóban
ideje imádkoznod ma éjjel

vetkőzz le
húzódj be

az élet fut tovább

(1984)

Elégia

(Elegie)

Apám, mondd: szörnyű volt az út a túlsó partra?
Jött a Sötét Angyal, vajon, hogy átkísérjen,
vagy ezt is egyedül kellett már megtenned,
csak kórtermi csempék bámultak hidegen?

Apám, milyen sivár
ez a virágcsodákkal elborított sírod,
melynek alázattal adtad át a tested,
mert csődöt mondott itt a tudomány
s megmenteni még a szeretet sem tudott –

Meg-meglebben előttem kérő arcod.

Mondd, könnyebb ott neked most, bátor szenvedőnek?
Szárnyakat kapva jársz tisztáson, mezőkben
nyíló virágok közt, eltévedt agronómus?
Léted folyama
homokba fúl az úrben.
Felhő lettél, könnyek, ereszt csordulása.
Mindenben ott vagy
szerény darabja Te a mindenségnek –
elhangelve mássá.

(1981)

Levél a világ nagy öreg uraihoz

(Brief an die grossen alten Männer der Welt)

szeretnék még élni
gyerekeket szülni

májusban táncolni virágot locsolni
és nem szétesni szépen öregedni
magas kort megérni mint Önök

(1985)

Mit csinál ma Berényi Mária?

Interjú a Magyarországi Románok Kutatóintézetének igazgatójával

Dr. Berényi Mária neve összefonódik a Magyarországi Románok Kutatóintézetével: alapítója, igazgatója, lelke és hajtóereje a huszonhat éve sikeresen működő intézménynek. Szinte ugyanennyi idő köti őt a BARÁTSÁG folyóirathoz is: az első számtól kezdődően ad közre verseket és tanulmányokat lapunkban. Hatvanadik születésnapja alkalmából visszatekintünk szülőfalujára, pályájának indulására, negyedszázados kutatói munkásságára és eredményeire.

Méhkerék mintegy kétezer fős békési település, határátkelőhely Románia, Nagyszalonta felé. Bár az első írásos adatok már tanúskodnak egy XIV. századi faluról, a török időkben elnéptelenedett a hely, és csak a XVIII. század elején vált ismét lakottá. A terület birtokosa ekkor Esterházy Pál volt, aki Belényesről hozott románokkal népesítette be. A betelepülés folytatódott, s az itt gyökeret vert lakosság ortodox templomot épített. A tanítás a parókián folyt, mígnem a közösség a XIX. század elején elemi iskolát alapított. Ma az eredetileg kizárólag románok lakta helység – zömmel primórtermesztéssel foglalkozó – lakossága 78%-ban vallja magát a román nemzetiséghez tartozónak.

– Mit jelentett ez a gyakorlatban, a hatvanas években, milyen volt itt az élet gyerekkorában?

– Akkor is szinte kizárólag románok éltek Méhkeréken, egyetlen templom volt, az ortodox. Nagyanym nem is igen tudtak magyarul, mert szinte ki sem mozdultak a faluból. Legfeljebb a sarkadi piacra mentek el, és ott meg tudták ugyan értetni magukat, hogy mire van szükségük, de ezen kívül a nyelvjárást beszéltek. Piacra is ritkán kellett menniük, legfeljebb köcsögért, ruháért, hiszen otthon mindent megtermeltek. Nekik ennyi volt a világ, a sarkadi, a gyulai piac. A férfiak katonaként megjárták az első és második világháborút, de a nők nemigen mozdultak ki, nem volt miért, otthon nevelték a gyermekeket. Az én gyerekkoromban főleg a nagymamák neveltek minket, mert a fiatalabb nők elmentek dolgozni, tehát az én esetemben nem is román anyanyelvről, hanem nagyanyanyelvről beszélhetünk. Ez az anyanyelv pedig a nyelvjárás volt. A standard nyelvet az iskolában tanultuk, elsőként a nyelvjárást sajátítottuk el úgy, hogy nem is tudtuk, az nem az „igazi” román. A román rádiót alig értettük, anyám és nagyanyám kérdezte is, most ők beszélnek furcsán vagy mi? A hatvanas évekig román-magyar vegyes házasság elképzelhetetlen volt, a hetvenes évek elejétől azonban egy-egy sarkadi, gyulai magyar már beházasodott Méhkerékre.

– Milyen volt a kapcsolata ennek a kis szigetként élő csoportnak az anyaországgal?

– Az akkori politikai helyzet miatt semmilyen kapcsolatunk nem volt Romániával, noha csak néhány kilométer választott el bennünket tőle. Románia elfelejtett minket, azt sem tudta, hogy létezőnk, így a nyelvünket csak a helyi nyelvjárási formában őriztük meg. A trianoni határ családokat választott ketté, egyenes ági rokonok jöhettek látogatni egyszer egy évben, meghívó levéllel, de a mi családunknak nem volt határon túli tagja, így mi még rokonság révén sem tudtunk kapcsolatot tartani „odaáttal”. Anyaországnak a legkevésbé sem érezhettük, annyit tudtam róla, amennyit földrajz- vagy történelemórán bármely más országról tanultunk az iskolában. Nagy szó volt, ha a szomszédokhoz jöttek a rokonok, az szinte ünnepnapnak számított. Mivel nekik nem volt gyerekük, az egész utca gyerekregének hoztak ajándékot, tőlük kaptam én is halva cukorkát. Nem ettem meg rögtön ezt a ritka kincset, őriztettem, és olykor elővettem, megszagoltam. Ez az illat kötött Romániához, felidézte, hogy onnan kaptam, mondhatni ebben rejlett valami, ami az identitással kapcsolatos. Csak egyetemi hallgatóként, tizenkilenc éves koromban jutottam el először Romániába, egy háromhetes nyári egyetemi kurzuson vettem részt Kolozsváron.

– Miként lépett ki először ebből a védett, belső világból, és hogyan fogadták magyarországi román nemzetiségűként?

– Szüleim józan paraszti gondolkodású emberek voltak, én pedig gyenge fizikumú, ezért úgy gondolták, ha a méhkeréki általános iskola után a gyulai gimnáziumba megyek, érettségi után pedig a téesz irodájában dolgozhatok, az nem lesz túl megerőltető

számomra. A méhkeréki általános iskolából szinte mindenki Gyulán tanult tovább a román gimnáziumban vagy szakközépiskolában, de én már nyolcadikosként beköltöztem a kollégiumba. Itt is mi, méhkerékiek tanultunk, laktunk együtt, tehát nagy kilépésről nem volt szó, ám a gimnáziumi évek után jó tanulóként és a legfogékonyabb időszakomban Pestre jelentkeztem, jogra. Ez nagy meglepetést jelentett a környezetem számára, mert a szokásos továbbtanulási pálya az orvosi, pedagógusi volt a szegedi intézményekben. Aztán engem is meglepetésként érték a felvételiztető bizottság kérdései a kommunista Románia társadalmi szerkezetéről, Ceaușescuról, egyszóval olyasmiről, ami tananyagként nem szerepelt sehol, és az elzártágunk miatt nem is tudhattunk róla. Megértettem, hogy magyarországi románként nem akarnak az ELTE jogi karán látni, nincs nekem ott semmi keresnivalóm. Akkor egy évig otthon készültem fel, és másodjára román-népművelés szakra jelentkeztem, ahogy a felettem járók javasolták. Ez a történelemmel, irodalommal, filológiával is kapcsolatos szak valóban megfelelt az érdeklődési körömnek és habitusomnak, és úgy nézett ki, jól el tudok majd helyezkedni a művelődési házban, amikor visszamegyek Méhkerékre vagy Gyulára. Ebben a felkészülési évben forrott ki bennem, mi is az én utam. Akkor ismertem meg a román irodalmat, sokat olvastam.

– *Hogyan találta meg a helyét Pesten az egyetemi életben, és miképp alakult gondolkodása ekkor, a szülőföldjétől és a nyelvjárását beszélőktől is távol?*

– Az egyetemi tanulmányokat akkor mindenki egy nyírségi egyhetes almatáborral kezdte. A csoporttársaimmal történő beszélgetések során néhányan olyan kérdéseket szegeztek nekem, amik álmatlan éjszakákat okoztak. Kardos Tibor (később színházi ember, író) például megkérdezte, mitől vagyok én román. Magyarországi románként ekkor kellett saját magam számára is tisztáznom, hogy mit jelent nekem az, hogy nyelvjárásban beszélek. Standard irodalmi nyelvtudásomat Pesten a Gorkij Könyvtárban (ma Idegennyelvű Könyvtár) egy romániai hetilap olvasásával tökéletesítettem. Ott ismertem meg a kortárs román irodalmat, pusztán megérzéseimre hagyatkozva. Ez a saját környezetemtől való eltávolodás is szükséges volt ahhoz, hogy egyre világosabban lássam a magam és a magyarországi románság helyzetét. Nagyon nehézkesen lehetett hazautazni, legfeljebb kéthavonta volt erre lehetőség. Folyamatosan értek újabb és újabb élmények, amelyek az identitásom kialakulásában szerepet játszottak. Csoporttársaim a román szakon erdélyi magyarok voltak, az évfolyamon csak én voltam magyarországi román, a felettem járó évfolyamokon is csak egy-két hallgató képviselte a nemzetiséget. Ekkor már örültem, hogy nem vettem fel a jogi karra, de a tanári pályát sem éreztem a magaménak. Stilisztikatanárom, Szűcs Éva úgy gondolta, jó lenne, ha bekapcsolódnék a tudományos munkába ott az egyetemen, de a töb-

bi tanár és a tanszékvezető egyértelműen kifejezte, hogy magyarországi román nemzetiségiként nincs helyem ott. Szűcs Éva azonban kiállt mellettem, biztatott a doktori megírására, ám az ellenerőket is tapasztaltam. Késleltették, csúsztatták az időpontot, a román tanszékről inkább a népművelésre küldtek volna, és akkor még ideológia tárgy is volt... Végül nagyon elismert professzorokból álló bizottság (Tilkovszky Lóránt, Niederhauser Emil, Dolmányos István) előtt, 1986 januárjában, a diploma megszerzése után három évvel, megvédtem a doktorimat.

– *Hogyan alakult ezután az élete, milyen előzmények vezettek a kutatóintézet megalapításához?*

– Miután 1983-ban befejeztem az egyetemet, férjhez mentem, és a Lapkiadó Vállalat nemzetiségi olvasószolgálatánál helyezkedtem el. Itt ismerkedtem meg a különböző nemzetiségi lapoknál dolgozó kollégákkal, és itt volt lehetőségem a doktori munkám megírására. Az ASTRA története és hatása a magyarországi román kultúrára 1861-1918 között – ez volt a témája. Az ASTRA (Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – Erdélyi Egyesület a Román Irodalomért és a Román Nép Kultúrájáért – a szerk.) az EMKE-hez (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) hasonlóan mint a románok kulturális egyesülete működött a dualizmus korában. Nagyszébenben alakult 1861-ben, és nagy hatással volt olvasókörökre, lapokra. Az akkori viszonyokra jellemző, hogy szerettem volna egy nagyváradai nyilvános könyvtárban kutatómunkát végezni, de magyar állampolgárként oda nem mehettem be... Azért ledoktoráltam a román tanszéken. Magyarországi románként ez egyedülálló eredmény volt akkor. Maradtam a Lapkiadónál, aztán megszületett a fiam, aki most már a leideni egyetemen doktorált fizikus. A gyes ideje alatt gondolkodtam azon, hogy ha se Románia, se Magyarország, se a román kutatók, se a magyar akadémia nem foglalkozik a hazai románokkal, akkor ki teszi ezt meg, hiszen a háromszáz év óta fennmaradó népcsoportnak van történelme, kultúrája, vallása, nyelve. Ekkor már 1989-90-et írtunk, megszűnt a Lapkiadó, a román tanszékre nem mehettem, úgy látszik a sors akarta így, hogy ne kelljek ezekre a helyekre, hisz ebben a kényszerhelyzetben hívtuk létre a kutatóintézetet. Ekkor már világos volt a szüleim számára is, hogy nem költözöm haza, itt mentem férjhez. Ennyi tudományos tevékenység után az az elképzelés, hogy majd az ottani művelődési házban helyezkedem el, nem volt valós választási lehetőség. Látták, hogy a férjem révén megtaláltam a második otthonom. Megőriztem a gyökereimet, de a látóköröm már tágabb volt.

– *Mikor kezdett verseket írni, mi módon vált költővé a tudományos munka mellett? Hogyan működött a kutatóintézet?*

– Az egyetemen olyan értelmiségi körbe kerültem a Jelen-lét egyetemi lap szerzői körébe. Biztattak,

hogy anyanyelven is írjak, mert magyarul publikáltam már. Valahogy nem éreztem magaménak azt, hogy nyelvjárásban is verseljek, az irodalmi nyelven, amit Pesten tanultam, még kevésbé volt önbizalmam ehhez. Nagyon ösztönzött azonban az egyetemi és a kollégiumi közösség. Itt tanultam meg gépírni. Erika táskairógépen, kezdetleges módszerekkel sokszorosítottuk a tételeket és azt is, amit az Egyetemi Színpadon adtunk elő. Valósággal hőskornak nevezhetjük ezt ma már. Mindent a saját bőrömmön tapasztaltam meg. Nagy lökést jelentett, hogy befogadtak, és a hátrányaimat ledolgoztam, értékelték a szívósságomat. Ez később is szükséges volt, huszonöt éven keresztül, a kutatóintézet egyesületi formában való fenntartásához. A magyarországi nemzetiségeknek – a kilencvenes évek elején még kisebbségeknek nevezték őket –, akkor kellett végiggondolniuk, hogy legyen intézményrendszerük, hálózatuk, és megküzdeniük is a létrehozásukért. Mert csak intézményesített formában lehet hosszabb távon kutatást, oktatást végezni, több évre gondolkodni, ahogy az a többségi társadalomban is történik. 1992-ben jött létre a szlovák kutatóintézet, aztán a román, a horvát. A '93-as kisebbségi törvény után a kisebb létszámú nemzetiségek már önkormányzati formában, míg a nagyobbak egyetemi tanszékeken (például a németek) vagy egyesületi formában működtek. Később a horvátok és szlovákok is önkormányzati formára tértek át, a román maradt egyesületi fenntartású. Kollégáink tanszékekről, múzeumokból, külső munkatársként dolgoznak a kutatóintézetben. Kutató-igazgatóként csupán én vagyok főállású, könyvelőnk és a gyulai néprajzos kolléga másodállásban van nálunk. Három szekciónkat tiszteletdíjas szekcióvezetők vezetik. Pályázati pénzekből, az utóbbi időkben egyedi támogatásokból fedezzük a költségvetésünket már huszonhatodik éve. A nemzetiségi kutatóintézetek közül a románnak a tevékenységét tekinthetjük a leghasznosabbnak, mert 2013-ban létrehoztunk egy olyan honlapot, ahonnan az összes tudományos munkánk, kiadványunk szabadon letölthető, így mindenki számára elérhető, forrásanyagul használható a további tudományos munkákhoz. Ezzel gyakorlatilag egy virtuális könyvtárat hoztunk létre, melynek révén nagyon kinőtte magát a kutatóintézet. Idén rendezzük a 29. nemzetközi szimpóziumot, amit minden évben megtartottunk, és a rákövetkező esztendőben szerkesztett formában, kötetben is közreadtuk az ezeken elhangzottakat. Minden évben megjelentetünk további három kiadványt az egyes – néprajzi, nyelvészeti-irodalmi és történeti – szekcióink munkájáról. Ez is jelzi a folyamatosságot.

– *Hogyan változott a kapcsolata az évek során Romániával?*

– Az intézetet hamar elismerték Romániában. Csodájára járnak, hogy kicsisége ellenére milyen élénk tevékenységet folytat. A szakmai kapcsolatok hamar megkezdődtek, elsősorban erdélyi egyete-

mekkel, kolozsvári, nagyváradi, marosvásárhelyi, szebeni intézményekkel, de a bukaresti akadémiai intézettel is. A görögországi, franciaországi közösségek is elismerik munkásságunkat. Könyvcserre folyik, tudományos kapcsolatok épülnek, kölcsönösen konferenciákra hívjuk egymást. Mivel az intézet nem politizál, a szakmai kapcsolatoknak semmi sem vet gátat. Románia nagy elismerését fejezte ki kutatóintézetünknek, a magyarországi román közösségnek és egyben nekem is azzal, hogy 2011-ben az egyik legrangosabb állami kitüntetését adta át (a Kultúráért Érdemrend parancsnoki fokozatát). Az egyetemi szakmai elismerések mellett ez az állami kitüntetés az, amire a legbüszkébb lehetek. 2011 abból a szempontból is pályám csúcának mondható, hogy az akkori román nagykövet támogatásával az évben adtuk ki a *Mesélő házak* című háromnyelvű színes albumot, ami 2013-ban második kiadását is megérte. Mindenki nagyra értékelte ezt a könyvet, sok romániai turista is érdeklődött iránta, mert kultúrkinccset adtunk benne közre. A Román Akadémia megszervezte, hogy a könyvet ott is bemutathassam. Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy ott tartatok könyvbemutatót, ahol utoljára százegy évvel ezelőtt a nagy Alexandru Mocsonyi.

– *Milyen tervei vannak még, és mi lesz a kutatóintézet jövője? Tartja-e a kapcsolatot a fiatal értelmiséggel, akik átvehetnék majd a stafétabotot, és kaphatunk-e friss ver-seket?*

– Ma már nem tanulnak bölcsésznek a fiatalok, és ezt meg is kell, hogy értsük. Szüleikkel együtt gyakorlatiasan gondolkodnak, a tanulás kapcsán az elhelyezkedési lehetőségeket is figyelembe veszik. A román gimnáziumból nagyon kevesen jelentkeznek a szegedi román tanszékre, inkább romániai ösztöndíjjal Romániában tanulnak tovább, például orvosnak. Tény, hogy évtizedről évtizedre nagyon változik a társadalom, már alig van, aki idehaza románul beszél, és ha a szegedi egyetemen megszűnne a román tanszék, nem hiányozna, annyira kevesen tanulnak ott. Nagyon ritka az a család, ahol otthon még beszélnek a nyelvjárást, legfeljebb ha a nagymama őrzi. A Méhkeréki Általános Iskolában a gyerekek tanulnak románul, szívesen mennek a román gimnáziumba, és jó román nyelvtudással jobban el tudnak helyezkedni Románia hozzánk közeli térségében, mint itthon. A kutatóintézetünk egyszeri és megismételhetetlen munkát folytatott, ahogy én nem tudtam átvenni senkitől a stafétabotot, úgy átadni sem tudom senkinek. A mi nemzedékünk nagyon sok mindent feldolgozott: a most már huszonhat év alatt közel száz kiadványt adott ki vagy finanszírozott. Gondoljuk végig, ha nem lenne az intézet, mennyivel szegényebb lenne a magyarországi román közösség! Az utóbbi években is nagyon tudatosan folytatjuk a feldolgozást, egy kötetbe szerkesztve, a mai felhasználásnak minél inkább megfelelő módon. A feldolgozás és megőrzés révén a kiadványok forrást is jelentettek a gimnáziumok,

tanszékek számára, különösen, amíg nem voltak még tankönyvek. A digitalizálás révén Romániából és a világ más részéből is sokan nyúltak forrásként ehhez az ismerethalmazhoz doktori iskolák, kutatók. Utolsó fontos könyvem megírása után már nem tervezek más munkát, inkább kihasználom a mostani kommunikációs eszközöket, mert ezzel ma inkább el lehet érni az embereket, mint könyvekkel. A Facebookon például történelmet csinálók azzal, hogy ott is megosztok ismereteket. A további megosztásokból látom, hogy ez sikeres út. Könyvkiadás helyett ma már például több embert elérne az ismeretanyag, ha a legutóbbi évek posztolásait pdf-be szednék. Szerencsésnek mondhatom magam, mert minden munkámat érdeklődés kísérte, akár a Gozdu-könyveimre, akár a magyarországi román és macedoromán személyiségekről közölt könyveimre gondolok. Az intézet fennállásának huszonötödik évfordulójára összeállítottunk egy jubileumi kötetet, és ez megkoronázza a munkánkat. A mai világot elsősorban nem a tudomány, kultúra, filológia érdekli,

mert tragikusabb, égetőbb problémákkal szembesül ez az öreg kontinens. A mi korosztályunk célja az is volt, hogy megismerjük a gyökereinket. Ma, a globalizáció idején a szakmaiságot, jólétet, világlátást, megfelelést tartják szem előtt a fiatalok. Sajnos, ritkán kerülök személyes kapcsolatba például a gyulai gimnazistákkal, bár van egy-egy könyvbemutatóm, tananyag és érettségi tétel vagyok, a verseimet szavalják versenyeken, de már régóta nem írok újakat.

– Gratulálunk a nagyon gazdag életúthoz, a rengeteg tudományos publikációhoz, a verseskötetekhez, kitartó és fáradhatatlan munkásságához, amellyel a magyarországi román nemzetiség kultúráját szolgálta és ezer szálon kötődik a BARÁTSÁG folyóirat munkájához! Mindenkit arra buzdítunk, látogasson a Facebookon gyakran dr. Berényi Mária oldalára, mert biztosan talál valamilyen érdekességet, szellemi kincset nemcsak a maga számára... egy-egy megosztás révén bekapcsolódhat a továbbadásába is.

Balányi Klára

Berényi Mária versei

Szívem botlik sóhajtól fulladozva

Szemem látomásokba réved
Idegen vagyok önmagamnak
Az este rátelepszik kezem fejére
Szívem botlik sóhajtól fulladozva

Ketten vagyunk, én és a világ
Csak a dac tartja bennem a lelket
Letörölték arcomról a hovatarozást
Ismeretlen utak kresztáblái igazítanak a végtelenbe

Sorsom kispadján ülve

Természetes állapotom a kimerültség
s most sorsom kispadján ülve
azon töprengék,
hogy holnap ismét ballagok a rendelőbe,
számtalan kivizsgálásra
testemben a fájdalmak lüktető tébolya
botorkálok az aggodalmak
kerítéslécei mögött
szótlanság fojtogat, csend feszít
erőt vesz rajtam a rosszkedv
óránként fél centit apad a remény
kitágult pupillák tükrében
megnézem magam
elfogadom az elfogadhatatlant

Reggel

álmosan csörög a vekker
az asztalon ronggyá olvasott
verseskötet és szemüveg
a párnán arcom lenyomata
méreg-keserű gondolatok
kavarognak koponyámban
szememben melankólia
rak fészket
fülembé zárok
minden sóhajt
fáradt pillantásom előtt
fénylő képek elsuhanak

Negyvenen túl

Az ember így negyvenen túl már belátja
erénye talán nincs is, csupán hibája

S egyedül van, mint egy sarki jéghegy
többé nem lesz szállása új szenvedélynek

Fénytelen robotként mozdul benne az idő
szíve ritmusa is mily elnyűtt, meggyötört

Zsibbadt erek útjain ered meg a vér
aszalt szerelem tántorog a lét peremén

Új néprajzi kötet jelent meg

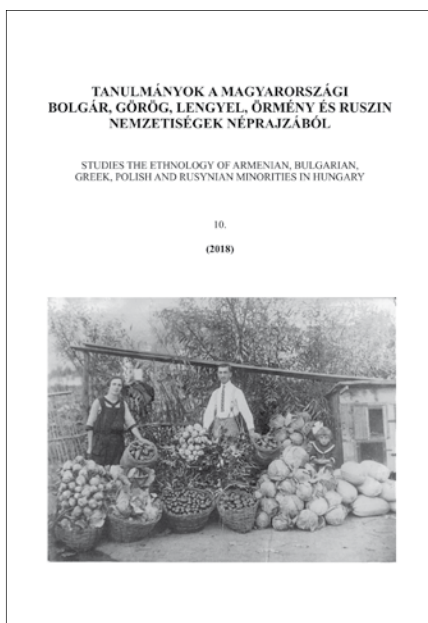
A Magyar Néprajzi Társaság nemzetiségi néprajzi kiadványsorozatában immár tizedik alkalommal adták közre a kisebb lélekszámú közösségek – a bolgárok, a görögök, a lengyelek, az örmények és a ruszinok – közös tanulmánykötetét. Hagyomány és megújulás egyaránt jelen van e mostani könyvben: a sorozatban régebben publikáltak mellett sikerült újabb szerzőket is megnyerni kéziratuk közreadására. Az írások zömében nemzetiségi nyelven és magyarul jelentek meg, s ezúttal is több tudományt, szakterületet érintő tanulmányok kerültek a kötetbe. A szoroson vett szellemi és tárgyi néprajzi témájúak mellett beválogattak a történet- és földrajztudomány, valamint a nyelvészet, a mentalitás- és irodalomtörténet határmezsgyéjéről s a nemzetiségi kulturális közösségépítés gyakorlati területéről érkezett írásokat is.

A bolgároknál az egyházi ünnepeket a Gergely-naptár szerint tartják meg, így vízkereszt napját is, amit Jézus Jordánban való keresztelese nyomán Jordán-napnak (*Jordanovden*) neveznek. 2016-ban, a magyar és a bolgár tudományos akadémiák közötti kétoldalú egyezmény keretében, zöld utat kapott egy hároméves közös projekt. Ezáltal lehetővé vált, hogy Juhász Katalin, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet tudományos főmunkatársa és néprajzos kollégája, Szabó Zoltán a Balkán-hegységben fekvő Kalofer településen élőben is részese lehessen a vízszentelés szertartásának. (Kalofer egyébként Hriszto Botev költő és szabadsághős, a „bolgár Petőfi” szülőhelye.)

A helyiek szerint hagyományuk már legalább kétszáz éves és eredetileg a régi, Julianus-naptár szerint a január 6-ára eső karácsonyhoz kapcsolódott. A szokást a kommunista időszak alatt betiltották, de a rendszerváltozás után felelevenítették. A folyóhoz vonulókat évtizedek óta a hagyományos bolgár „zenekar”, a duda és tapan (nagydob) együttese kíséri.

Kalofer

Ha utólag is illesztették hozzá, ez a hagyomány, nagyon jól illeszkedik a vízkereszt – a Jordán-nap –, Urunk megjelenése tematikájához és jelképrendszeréhez, sőt új tartalmakkal is kiegészült. Így aztán egyáltalán nem tarthatjuk véletlennek, hogy ilyen erősen beépült a jelenkori ünnepi rítusok közé.

A magyar kutatók szerint is leírhatatlan a hangulat, a közös férfitanácnak lenyűgöző ereje van. Az ünnep pedig nemcsak keresztény tartalmakat hordoz, hanem annál sokkal régebbieket is. Ilyentájt ér véget a sötétség uralma, amelynek veszélyes természetfeletti erőit, démonait riasztja el a napszimbólumként

is értelmezhető, a Nap járásával mindig megegyező irányban forgó körtánc és a hangoskodás (lövöldözés, duda-dob, ének). A vízbe merülés is halált és újjászületést jelképez úgy a pogány, mint a keresztény képzetkörben. A bolgárok minden biztonnyal azért fordulnak egyre inkább a nemzeti hagyományaik felé, mert belefáradtak már a mindenhol rájuk zúduló globális kultúra befogadásába.

2017 májusában bolgár és magyar kutatók részvételével műhelytanácskozást szerveztek Budapesten „Bolgár nemzeti identitás kettős tükörben” címmel. Juhász Katalin mellett *Tütümkov* Jordan, a hazai Bolgár Kutatóintézet munkatársa az ott elhangzott előadását bocsátotta a kötet rendelkezésére, mindkét nyelven.

A Bolgár Országos Önkormányzat 2015-ben hirdette meg *A bolgárkertészet útja* nevű projektet, amelynek célja egy olyan nemzetközi tematikus út kidolgozása, amely bemutatja a bolgárkertészet hatását az európai, különös tekintettel a magyarországi agrárkultúrára, illetve azt, hogy miként hozta létre a magyarországi zöldségtermelő tájörzeteket. A hagyományos bolgár-magyar barátság keretében

a nemzetközi történetkutatói projekt célja mindkét országban ismertetni, milyen hatással volt a bolgárkertészet a helyi kertészeti kultúra kialakítására, milyen új zöldségnevelési módokat terjesztettek el a történelmi Magyarországon. Tudatosítani, hogy a bolgár kertészek mi módon segítettek a magyar parasztgazdaságok belterjesedését, s milyen érdemeik vannak Magyarország XIX és XX. századi társadalmi átalakulásában.

A XIX. század első felére *Veliko Tarnovo* körzetében és *Plodiv* környékén magas szintű kertészeti kultúra jött létre, de a hazai felvevőpiac szűkösége miatt külföldi terjeszkedésre kényszerültek. A XIX. század végére az Osztrák-Magyar Monarchia minden jelentősebb nagyvárosa mellett kertészkedtek, és jó egy évszázadon keresztül meghatározó szerepet tölthettek be a magyarországi zöldségtermesztésben. A bolgárkertészeti rendszer sikere három fő tényezőnek volt köszönhető: az akkori korszakban, a hazánkban forradalminak számító új technológiának, a munkaszervezésnek és a kereskedelmi kapcsolatoknak. A bolgár vándorkertészek honosították meg Magyarországon az étkezési paprikát és a paradicsompaprikát. Budapesten a Haller piac, a régi Nagyvásártelep és a Központi Vásárcsarnok a bolgár nemzetiség közösségi élet bölcsője volt. A piacok közelében, a Lónyay utcában, 1916-ban alakult meg a bolgár egyházközség, 1918-ban adták az első bolgár iskolát. Ugyanezen a környéken épült fel 1931-ben a bolgár ortodox templom, 1957-ben szintén a bolgárkertészek adományainak köszönhetően felépült a Bolgár Kultúrház. A bolgárkertészek vagy a bolgár zöldségkereskedők szinte minden nagyobb magyarországi kisváros piacain is jelen voltak. Keresztényi hitüket mi sem bizonyította jobban, mint hogy a török felszabadulás utáni években a *polikraistei* születésű magyarországi bolgárkertészek adományozták a legtöbb pénzt Polikraiste Szent Marina-templomának 1885. évi felépítéséhez és későbbi harangállításához. Ma már csak néhány tíz bolgár zöldségkereskedőt találni a magyarországi piacon, számuk egyre csökken. Az egykori kertészek és kereskedők leszármazottai ma már másod- vagy harmadgenerációs értelmiségiek, akik büszkén vállalják származásukat.

Vác görög öröksége kimagasló értéke a történelmi jelentőségű filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatrendszer világának. A régi váci görög közösség emlékezete napjainkban is a magyarországi görög műveltségi örökség hagyomány része.

Görög gyerekek fogadása

2015. január 18-án, *Szent Atanasziosz* napján, a Zsófia rendezvényhajón került sor Vízkereszt megünneplésére és a Vaszilopita felszentelésére: a doxológia (Istendicsőítés – *a szerk.*) és a Duna megszentelése után háromszáz fős görög közösség indult hajón Budapestről Vádra, ahol a görög alapítású Szent Miklós-templomban a doxológiát *Arszeniosz Kardamákisz*, ausztriai metropolita, a magyarországi és közép-európai exarcha celebrálta.

A magyarországi görög kegyeleti örökség értékes emlékei a napjainkig fennmaradt váci görög föliratos síremlékek is. E „*kőbe vésett adathordozók*” közül leginkább a görög föliratos sírkövek jelentősége kiemelkedő, hiszen nem pusztán az elhunyt nevét és személyes életadatait, de több esetben a szülő nevét és a görögországi származási helyét is tartalmazzák. A váci görögök görög nyelvű levéltári dokumentumai is igen fontos emlékek (pl. Naszto *Mancsuka* görög nyelvű végrendelete 1791-ből, és *Bendella Demeter* görög nyelvű üzleti könyvei).

Diószegi György Antal művelődéskutató tanulmánya vázlatosan áttekinti a magyarországi görögök kutatásának főbb állomásait, majd bemutatja a görögök szerepét a XVIII-XIX. századi Vác polgárvilágában, és a jelentősebb görög családok szerepét a város helytörténetében. Vác görög műveltségi örökségéből kimagaslik *Argenti Döme* homeopatikus orvos tevékenysége, valamint a görögök részvétele az 1848-1849. évi magyar szabadságharcban.

Vincze Xénia doktorandusz a görög polgárháború (1946-1949) idején Magyarországra (is) érkezett és ideiglenesen befogadott görög gyerekek sorsának ismertetéséhez kívánt egy kisebb összefoglalással hozzájárulni. A gyermekmentés (*paidoszozimo*) vagy gyermekrablás (*paidomazoma*) kérdésköre még napjainkban is heves vitákat vált ki. A „kutatom a történelmet” szempontja, amely a gyermekek pártszabályoknak alárendelt és kommunista szellemben történő nevelését hangsúlyozza, továbbá a „megélem a történelmet” szempontja, amelyet az egykori gyerekménekültek maguk mesélnek el, még ma is két különböző álláspontot képvisel. Jelen írás elsőként az 1948-1949 között Budapestre érkezett gyerekek fogadását, átmeneti elhelyezését, továbbá a kelet-európai országok közötti családegyesítések folyamatait vázolja fel. Egy következő lépésben az *elválás – menekülés – megérkezés* narratíváit emeli ki, amelyet az egykori gyerekménekültek élettörténeti elbeszéléseiből válogatott össze a szerző. Kérdés, hogyan élték meg a családtól és a szülőföldtől történő elszakadásukat és a több évtizedes emigrációjukat az egykori „népi demokráciában”, Magyarországon. A téma időszerűségét az adja, hogy az 1950-es években Budapestre került menekült gyerekek közül sokan ma is a befogadó országukban élnek.

Az ezeréves határ északi oldaláról a XV. és a XVIII. század közötti időszakban számos *lengyel* települt át felső-magyarországi területekre a nagyobb vallásszabadság, az olcsóbb földbérleti díjak és a letelepedési kedvezmények vonzásának engedve. Ma-

A lengyel légió rendszeres részvétele az isaszegi csatabemutatón

gyarország három részre szakadása után (1526-1542) a lengyelek leggyakrabban a királyság Habsburgok uralta északkeleti részére kerültek. Ez idő tájt alakult ki néhány lengyel falu Árva megyében, s jelentek meg lengyel betelepülők Eperjes vidékén, valamint jutottak el Erdélybe. A XVIII. század végén, amikor az osztrák császár, a porosz király és az orosz cár felosztotta egymás között Lengyelországot, lengyel bevándorlók újabb – részben földbirtokosok által szervezett – hulláma érkezett Magyarországot más részeire is.

A magyarországi lengyelek jelenleg mintegy 8-10 ezres közössége szórva él az ország különböző területein. A lengyel népesség hazánkban két jelentősebb közösséget alkotott: az egyik a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Aggtelek közelében fekvő egykori Derenk település lakossága volt, a másik, a későbbi, Budapest X. kerülete, Kőbánya lengyel vendégmunkásai, illetve azok leszármazottai alkotják. Májig az utóbbi helyszínen működik a hazai lengyel intézmények és szervezetek zöme.

Szalai Attila, a jeles újságíró, író, kulturális diplomata az előzmények áttekintése után részletesen foglalkozik a két világháború közötti magyar-lengyel vallási, politikai és kulturális kapcsolatokkal, összefüggésben a magyarországi lengyelség életével, az intézmények, társadalmi mozgalmak, egyéni kezdeményezések áttekintésével. 1939 után Magyarország nemhogy partner nem volt a Lengyelország elleni német hadműveletekben, hanem több tízezer lengyel – közöttük ottani zsidó – menekültet fogad-

dott be, biztosított számukra ellátást és az akkori Európa egyetlen lengyel gimnáziumát is fenntartotta. Az 1945 utáni magyar-lengyel kapcsolatokat a rendszerváltozásig a pártállami centralizáció hatotta át, de ennek ellenére 1956-ban a két ország szovjetellenes felkelése során elemi erővel tört fel a társadalmi szolidaritás. A tanulmány fontos részét alkotja az egymás fővárosaiban az 50-es, 60-as években megnyílt kulturális intézmények létrejöttének körülményeit, valamint a Magyarországi Bem József Lengyel Kulturális Egyesület munkáját bemutató fejezet.

A háromszázötven éve a mindenkori Magyarországon folyamatosan élő *magyarörmény* közösség legrégebbi folyamatosan működő civil szervezete az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, amelyről az alapító s máig elnök, *Issekutz Sarolta* írt dolgozatot. Az egyesület az 1997. február 14-i megalakulása óta, az Erdélyi Örmény Múzeum sorozatában 25 könyvet-kiadványt adott ki, öt nemzetközi konferenciát, három alkalommal Örmény Kultúra Hete rendezvénysorozatot szervezett, közel 40 féle kiállítást rendezett és mutatott be országszerte, Erdélyben, Örményországban. Számptalan előadást tartott, komoly genealógiai kutatásokat végzett, ezekből sok mindent az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetekben (saját kiadványa, XXII. évfolyam) is publikált. Az így összegyűlt tudományos, történelmi, kulturális, gasztronómiai, genealógiai, egyháztörténeti információk rendszerezett és kereshető közkinccs tétele nagyon fontos nemcsak a közösség számára, hanem a kutatók, s bármely érdeklődő számára.

Az egyesület másik, igen fontos feladata az volt, hogy megtalálja azokat az örmény gyökerekkel rendelkező embereket, köztük művészeket, tudósokat, politikusokat, orvosokat, színészeket és másokat, akik tevékenységükkel hozzájárultak a magyar kultúrához, történelemhez, sporthoz és a magyar élet más területeihez, akikre a magyarörménység büszke, és fontosnak tartja munkásságuk ismertetését. A magyar kultúra e sajátos, magyarörmény vonatkozású metszetét az Egyesület a 2019. január 1-jén létrehozott, fokozatosan bővülő online adatbázis, a

Magyarörmény hagyományok Csíkszépvízen

Magyarörmény Tudástár online felületén kívánja az érdeklődő nagyközönség számára bemutatni, kiállítani (www.magyarormenytudastar.hu).

Krajcsir Piroska armenológus az örmény hagyomány és a polgári értékek tükröződését vizsgálta a XIX. és XX. század fordulóján alkotó erdélyi örmény nőírók műveiben. A szamosújvári Armenia folyóirat két századfordulós évfolyamában megjelent írásait vette alapul. Az erdélyi örmény közösség történelmében kiemelkedő jelentőségű – Szongott Kristóf által szerkesztett – Armenia havi szemle a hazai örménység, ekkorra már szinte befejeződött asszimilációját igyekezett késleltetni, vagy megállítani. A „kettős kötődés” korszakában a hazai örmény értelmiség többnyire magyar nyelven, de valódi örmény származástudattal kutatta ősi értékeit, és ezek megőrzésére ösztönözte nemzettestvéreit. E közösség a betelepüléstől kezdve – sőt már azelőtt is – a polgári réteget képviselte. Életmódjában, tevékenységében, gondolkodásában, értékeiben a polgári létforma elemei érvényesültek. Az örmény nő nem játszott alárendelt szerepet a családban, sőt, a kereskedő férj távollétében – esetleg máskor is – igazgatta a család gazdasági ügyeit, értékteremtő és értékőrző volt.

A kiegyezés utáni Magyarországon a polgárosodás megindulásával a nők előtt is megnyíltak a művelődés és a képzés új lehetőségei. Az örmények az írni-olvasni tudást, az oktatás becsületét másfélezer éves hagyományként hozták magukkal, és ebből nem maradtak ki a nők sem. A főszerkesztő Szongott Kristóf koncepciója kezdettől tudatosan biztosított közlési lehetőséget a nőíróknak. A fentiek miatt talán nem meglepő az örmény nőírók súlya a közösség számára viszonyítva. Kritsa Klára például 43, Sallak Róza 35 esetben közölt verses, vagy prózai alkotásokat az Armeniában.

Ezekben az írásokban különös hangsúlyt kapnak a polgári létformát, a családi hagyományokat közvetítő-kifejező értékek: a család szerepe, a nő helye és szerepe a családban és a társadalomban. Az erdélyi örmény nőírók műveiben figyelemre méltóan tükröződik az örmény szemlélet: a munkaszeretet, szerénység, hagyományörzés, ragaszkodás az alapvető erkölcsi értékekhez és az örmény közösséghez mint megtartó erőhöz. Az erdélyi örménység éppen polgári életmódjából fakadóan kevés, néprajzi szempontból figyelemre méltó anyagi kultúrát tudott megőrizni, de az a kevés megjelenik az írásokban.

A jeles hazai ruszin földrajztudós, közgazdász és történész, Popovics Tibor Miklós dolgozata a Kárpát-medencében élő ruszin (más néven rutén) népcsoportok jellegzetességeit hasonlítja össze. E közösségek az első világháború végéig a történelmi Magyarország különböző tájain éltek. Tömbhelyzetben

Kárpátaljai
ruszin
népviselet

Kárpátalján és Felső-Magyarország keleti részén, szórványban pedig Erdélyben, a Bácskában és Horvátország területén. Nyugaton és északon érintkeztek az akkori osztrák tartomány, Galícia szlávjaival. A szakember etnikai, néprajzi, és földrajzi szempontok szerint vizsgálja a több tucat alcsoporttal rendelkező ruszin nép szállásterületeit, etnikai érintkezéseit. Ezek során kitér a rájuk vonatkozó kutatásokra, azok politikai indítékaira, amelyek egyik vonulata volt a ruszinság ukránként való meghatározásának, a Magyarországtól való reménybeli elszakításának szándéka. A szerző lingvisztikai néprajzi elemzése során nyomatékosítja, hogy a ma Ukrajnához, Magyarországhoz, Szlovákiához, Romániához és Szerbiához, Horvátországhoz tartozó területeken a magyar, szlovák, román, szerb és horvát nyelvi befolyás volt a jellemző, ahogy a második világháború utáni elcsatolásig Kárpátalján is döntően a magyar, a nyelvi érintkezés zónáiban részben a szlovák és a román. Galíciában lehetett csupán szó ukrán néprajzi, nyelvi ráhatásról, a lengyel mellett. Összegezve: a történelmi Magyarország szétdarabolásáig az ott élt ruszinság mentalitásában jelentős volt a kettős – magyar és ruszin – identitás, gyökereiben pedig a középkori fehér horvátoktól való származástudat. Következésképp az ukránokkal való közösségüknek csak a politika által szorgalmazott és nem valóságalapja van.

A kötetet „A magyarországi nemzetiségek néprajza” kiadványsorozat főszerkesztője, dr. Székely András Bertalan közvetlenül szerkesztette, munkatársaival, A fordításokat Svetla Kyoseva (bolgár), Nacos Constantinos (görög), Alina Papiewska-Csapó (lengyel), Djotyán Gagik (örmény) és Gergely Eszter (angol) végezték. Archív fotók mellett a 220 oldalas tanulmánykötetet Juhász Katalin, Krajcsir Piroska, Diószegi György Antal és Sz. Opre Mária felvételei kísérik. A könyv színvonalas nyomdai kivitelezése a debreceni Kapitális Nyomda munkáját dicséri. A megjelenést döntően az Emberi Erőforrások Minisztériuma, továbbá a Bolgár és a Lengyel Országos Önkormányzat, valamint az ELTE Újgörög Munkacsoport támogatta.

Dr. Székely András Bertalan

Szász levesestál

Szász sült húsoles

Hozzávalók: 50 dkg marhahús, 50 dkg disznóhús, 5 dkg szalonna, 2-3 fej hagyma, 1-2 db babérlevél, 3 evőkanálnyi liszt, 2 evőkanál tejföl, só, bors, ecet – ízlés szerint.

Az apróra vágott szalonnát egy lábasban üvegesre sütjük. Beletesszük a kockákra vágott marhahúst és egy negyedóra múlva a disznóhúst is. Hozzáadjuk az apróra vágott hagymát. Sózzuk, borsozzuk, puhára pároljuk, majd lepírítjuk. Folytonos kavarással mellett megszórnuk a liszttel, majd – miután az egész barnás színt kapott – feltöltjük kb. kétliternyi forró vízzel. Beletesszük a babérlevelet, s ízlés szerint savanyítjuk. Amikor jól átfőtt, hozzáadjuk a tejfölt, megbuggyantjuk és forrón tálaljuk.

(hazireceptek.hu)

Szász korhelyleves

Hozzávalók: 1 db tyúk, 4 dl (20%-os) tejföl, 20 dkg egres, 3 szál petrezselyemgyökér, 3 szál sárgarépa, 1 db zeller, 1 fej vöröshagyma, 1 db citrom, 10 dkg mazsola, 10 dkg szőlő, 2 evőkanálnyi liszt, 2 evőkanál margarin, 5 db szegfűszeg, 1 mokkáskanálnyi őrölt fahéj, só, bors, citromlé – ízlés szerint.

A tyúkból és a zöldségekből a szokásos módon levest főzünk. Amikor a tyúk megpuhult kivesszük a levesből és húlni hagyjuk. A hagymát kidobjuk, a zöldségeket kis kockára vágjuk. Kevés levesben a szőlőt és a mazsolát megfőzzük. Az egrest a citrom lereszelt héjával, szegfűszeggel és fahéjjal ízesített levesben szintén megfőzzük és botmixerrel áttörjük. A leborozott, kicsontozott tyúkhúst kockára vágjuk. A zöldség és húskockákat, a szőlő, mazsola keveréket visszatesszük a levesbe. A felhevített vajon megpezsgettük a lisztet és némi lével felöntve átforraljuk, hozzáöntjük az áttört egrest, majd a levesbe szűrjük és azt ismét átforraljuk. Belekeverjük a tejfölt, ízlés szerint kevés citromlével ízesítve, forrón tálaljuk.

(hajokonyha.hu)

Szász fokhagymás leves

Hozzávalók: 50 dkg disznóhús, 1 pohár tejföl, 3 gerezd fokhagyma, 1 evőkanálnyi zsír, 1 evőkanál liszt, egy kis friss majoránna, só, ecet.

A felszeletelt húst zsírban kisütjük és félretesszük. A megmaradt zsírral friss rántást készítünk, hozzáadjuk az apróra vágott fokhagymát és finomra vágott majoránna. Körülbelül másfél liter levessel

vagy vízzel folytonos kavarással mellett feleresztjük, ízlés szerint sózzuk, ecetezzük, és 5-8 percig főzzük. Hozzáadjuk a tejfölt, és forrón a sültre öntjük.

(erdelyireceptek.ro)

Szász fokhagymás leves, másként

Hozzávalók: 60 dkg burgonya, 30 dkg füstölt hasaalja, 5 dkg liszt, 4 gerezd fokhagyma, 2 dl tejföl, 1 tojássárgája, 1 evőkanál zsír, só, bors, ecet, csípős paprika.

A húst csikokra vágjuk és megfőzzük. A zsíron a lisztet világosra pirítjuk. Beletesszük a zúzott fokhagymát és felöntjük a húslével. (Amennyiben szükség pótoljuk vízzel!) A burgonyát meghámozzuk, kockára vágjuk, beletesszük a levesbe, sózzuk, borsozzuk, hozzáadjuk a húst és addig főzzük, míg meg nem puhul. Ezután hozzáadjuk a tojássárgájával elkavart tejfölt, és néhány percig forraljuk. Tálaláskor ecettel és csípős paprikával ízesítjük.

(sussunk-fozzunk-valamit.blogspot)

Tormás leves (erdélyi szász étel)

Hozzávalók: 50 dkg csontos disznóhús (esetleg marhahús, vagy vegyesen), 3 szál sárgarépa, 2 szál petrezselyemgyökér, 2 szál torma, 1 kisebb zeller gumó, 1 fej vöröshagyma, 1 dl tejföl, 2 evőkanálnyi liszt, zellerzöldje, petrezselyem, só, ecet – ízlés szerint.

A húst sós vízben megfőzzük, majd leszűrjük a levét. Beletesszük és megfőzzük benne a hasábokra vágott zöldséget s az apró kockára vágott hagymát. A húst leszedjük a csonttól feldaraboljuk és visszatesszük a levesbe. A tormát megtisztítjuk és lereszeljük. Az egyik tormát a liszttel megfonnyasztjuk, kevés levest, majd tejfölt adunk hozzá. A levesbe öntjük és felforraljuk, majd a zöldfűszerrel ízesítjük. Tálaláskor mindenki annyi tormát ad még hozzá, amennyire pikánsan szereti.

(tetovainyenc.cafeblog)

Szabógallér leves szász módra

Hozzávalók: 20 dkg liszt, 3 szál sárgarépa, 2 db hagyma, 2 tojás, 1 szál petrezselyemgyökér (zöldjével együtt), 1 gerezd fokhagyma, egy kevés olaj, kevés szalonna ételízesítő, búzadara, őrölt piros paprika.

Egy egész tojáshoz adunk egy kevés vizet, majd a liszt hozzáadásával gyúrható tésztát készítünk, majd vékonyra kisimítjuk. Egy fej hagymát apróra vágva megdinsztelünk, egy kis őrölt piros paprikával, sóval, borssal fűszerezve, felaprított szalonnával, végül egy

egész tojást beleütünk. Ezzel a masszával megkenjük a tésztát, és megszórnuk egy kis grízzel. Szorosan felhajtjuk és felvágjuk. A széleit szorosra nyomjuk. Ezután elkészítjük a levest: a hagymát megdinszteljük a gerezd fokhagymával, majd hozzáadjuk a felvágott sárga- és fehérrépat. Felöntve meleg vízzel, vegetával fűszerezve, a forró levesbe beletesszük a töltött laskákat. Egy kis rántással sűrítjük, és a petrezselyemzölddel díszítjük.

(hirmondo.ro)

Régeni káposztaleves tyúkhússal

(az erdélyi szász papi konyhák ünnepi különlegessége)

Hozzávalók: 1-2 fiatal tyúk, 1 liter savanyúkáposzta-lé, 3 szál sárgarépa, 2 szál petrezselyemgyökér, 1 közepes zeller, 3 tojássárgája, 10 dkg vaj, 3 evőkanálnyi tejföl, 2 evőkanál reszelt torma, 1 evőkanál liszt.

A tyúkokat darabokra vágjuk és a vékonyra vágott leveszöldséggel meg az apróra vágott hagymával együtt, forró vajban puhára pároljuk oly módon, hogy időnként egy-egy kanál meleg vizet adunk hozzá, hogy a hús fehér maradjon. Amikor a hús megpuhult, beszórjuk liszttel, és az azonos mennyiségű vízzel hígított káposztalevet forrón ráöntjük. Még tíz percig lassú tűzön forraljuk. A tojássárgáját a tejjel jól elkavarjuk, s a levest a tűzről levéve ahhoz folytonos kavarással mellett hozzáadjuk. Reszelt tormával tálaljuk. Egyes vidékeken a reszelt tormát a hígított káposztalével együtt teszik az ételbe.

(erdelyszep.hu)

Burgonyaleves szász módra

Hozzávalók: 40 dkg marhahús, 20 dkg burgonya, 2 szál sárgarépa, 1 szál petrezselyemgyökér, 1 közepes fej vöröshagyma, fél zellergumó, 1 dl tejföl, 1 csokor petrezselyemzöld, 2 evőkanálnyi olaj, 2 csapott evőkanál liszt, 1 mokkáskanálnyi ecet, só.

A húst másfél liter kissé sós vízzel leöntjük, és úgy adjuk hozzá a zöldségeket, mintha húsleves készítenénk. Lefedve, takaréklángon puhára főzzük, majd leszűrjük. A leszűrt lébe belefőzzük a meghámozott, kockákra vágott burgonyát, beleszórjuk az apróra vágott petrezselymet, és hozzáadjuk a kevés ecetet. Az olajból a liszttel barna rántást készítünk, és a levest besűrítjük vele, végül a tejjel is belekeverjük. A főtt húst felszeletelve a levesestálba fektetjük, a főtt zöldséget köré rakjuk, és a forró burgonyás levest ráöntjük.

(katangoblog.ro)

Szász burgonyaleves másként

Hozzávalók: 50 dkg főzni való (ún. „lisztes”) burgonya, 10 dkg kenyérszalonna, 3 szál sárgarépa, 3 szál petrezselyemgyökér, 1 csokor zellerszár, 1 nagyobb fej vöröshagyma, 1 szál póréhagyma, 4 evőkanálnyi tejföl, 1 evőkanál zsír, 3 szál petrezselyemzöld, 2 gerezd fokhagyma, 1 db babérlevél, szárított majoránna, szerecsendió, só és bors.

A megtisztított répákat, a póréhagymát és zellerszákat vágjuk karikára, a burgonyát, vöröshagymát és a fokhagymát kockára, a szalonnát csíkokra. A szalonnát egy serpenyőben a zsíron süssük ropogósra, ezután vegyük ki, és zsírjában pirítsuk meg a hagymát. Adjuk hozzá a fokhagymát, a burgonyát és a zöldségeket. Süssük együtt kb. öt percig. Öntsük fel kb. egy liter vízzel, tegyük hozzá a babérlevelet és majoránna. Főzzük a levest kb. húsz percig. Ha le vesszük a lángtól, vegyük ki belőle a babérlevelet, s ha keletkezett hab, azt szedjük le a felszínéről. Ízlés szerinti mennyiségű sóval, borssal és reszelt szerecsendióval ízesítjük. Miután leveses csészékbe, vagy tányérba szedtük, mindegyik közepére tegyünk egy-egy kanálnyi tejjölt, s szórjuk meg az apróra vágott petrezselyemzölddel.

(chefkoch.de)

Szász bodzaleves

Hozzávalók: 40 dkg bodzabogyó, 2 db körte, 8 szem szilva (befőtt is lehet), 2 dl tej, 4 evőkanálnyi cukor, 3 tojásfehérje, 1 kisebb citrom lereszelt héja, szükség esetén kevés kukoricakeményítő, csipet só.

A megmosott bodzabogyókat egy villa segítségével lehúzzuk a szárról. Az apróra darabolt körtével és szilvával egy liter vízben, a cukorral, sóval és citromhéjjal puhára főzzük. Ezután átkavargatjuk, átnyomjuk egy szitán. s az edénybe került sűrű pépet visszateszük a tűzhelyre. Kis lángon tovább kevergetve hozzákeverjük a tejet, és amennyiben szükséges, kukoricakeményítővel sűrítjük a levest. Közben három tojás habosra vert fehérjét evőkanállal óvatosan a leves tetejére adagoljuk. Ekkor fedőt teszünk az edényre és kb. még öt percig keverés nélkül főzzük. Melegben tálaljuk.

(zitendorf.com)

Szász uborkakrémleves

Hozzávalók: fél liter zöldségleves, 40 dkg burgonya, 1 db kígyóuborka, 3 fej vöröshagyma, 1 paprika, 3 dl tejszín, 2 dl tej, 3 evőkanálnyi fehérbor, 1 evőkanál apróra vágott kapor, 1 gerezd fokhagyma, csipetnyi, bors, só.

A fokhagymát vékony szeletekre gyaluljuk, a paprikát pedig keskeny karikákra vágjuk. A burgonyát meghámozzuk, felkockázzuk. Mindezeket kb. húsz percig főzzük a zöldséglevesben. Az uborkát hosszában félbe, majd vékony szeletekre vágjuk vagy lereszeljük. A hagymát is apró kockákra vágjuk. Szűrjük le a levest, a főtt burgonyát tegyük át egy másik edénybe, s a még forró lébe keverjük bele az uborka- és hagymakockákat. Tegyük rá fedőt és vegyük le a lángtól. Öt percig így pihentessük, majd óvatosan tegyük vissza hozzá a burgonyát, adjuk hozzá a tejet és bort. Rövid ideig melegítsük fel, majd ismét vegyük le a tűzről. Adjuk hozzá a tejszínt, a kaptort s ízlés szerinti mennyiségű borssal és sóval ízesítsük.

(biomarkt-hauser.de)

Inhalt „Barátság”/„Freundschaft”

Jahrgang 26. Heft 3.

In der Juniausgabe stellen wir die Preisträger von Pro Cultura Minoritatum Hungariae im Jahre 2019 vor. Anlässlich des Lehrer-Anerkennungstages haben wir mit den Direktoren von zwei Nationalitätenschulen – mit Erzsébet Kreisz und mit Anna Gojtán – über ihre Arbeit, sowie über ihre Pläne gesprochen. Am 75. Jahrestag von Roma Holocaust erinnern wir uns an die Opfer. Die bulgarische Plovdiv und die italienische Matera sind die Kulturhauptstädte Europas 2019, unsere Leser können die beiden Kleinstädte aus unserem Artikel kennenlernen. Der Papst hat das Wappen der Russinen gesegnet, auch darüber können Sie in unserer Zeitung lesen. Der neue Kurzgeschichtenband von Doncsev Toso mit dem Titel *Das Frühstück von Ármin Fischer* ist erschienen, wir veröffentlichen einige Kurzgeschichten aus dem neuen Band. Wir stellen die griechische Taverne von Tante Lefti in Óbuda vor. Die in Ungarn lebende slowenische Mukics-Familie konnte eine Auszeichnung in Slowenien übernehmen, wir gratulieren! Mit der Veröffentlichung ihrer Gedichte erinnern wir uns an Valeria Koch, an die jung verstorbene ungarndeutsche Dichterin am 20. Jahrestag ihres Todes und am 70. Jahrestag ihrer Geburt. Auf den Umschlagseiten sind die Arbeiten des in Rumänien geborenen deutschen Künstlers Ingo Glass, sowie die preisgekrönten Kinderzeichnungen und die Schulabgänger am Ende des Schuljahres zu sehen.

Die Zeitschrift „BARÁTSÁG” erscheint das nächste Mal am 15. September 2019.

Contents “Barátság”/“Friendship”

Vol. 26. No. 3

In our June issue we introduce the awardees of the Pro Cultura Minoritatum Hungariae award in 2019. On the occasion of teachers' day we talked with two directors of nationality schools about their work and plans: Erzsébet Kreisz and Anna Gojtán. We remember the victims of the Porajmos (Romani genocide) on its 75. anniversary with our writing. The Cultural Capitals of Europe are the Bulgarian Plovdiv and the Italian Matera in 2019 and you can learn more about these two towns from our article. the Pope has blessed the crest of the Ruthenianans and you can read about the event in our periodical. Toso Doncsev's new collection of short stories was published, titled *The Breakfast of Ármin Fischer* and we selected some of the stories. We are introducing Auntie Lefti's Greek tavern which is in Óbuda. The Slovenian Mukics family living in Hungary was honored with a Slovenian award, congratulations! We remember Valéria Koch, a poet of the Germans living in Hungary, who passed away in a young age on the 20. anniversary of her death and the 70. anniversary of her birth with printing some of her poems. On our covers you can see the works of Ingo Glass, a German artist living in Romania, award winning children's drawings and photos of graduating students at the end of the school year.

The next issue of BARÁTSÁG comes out on the 15th of September.

Lapzárta: 2019. május 31.

A BARÁTSÁG következő száma 2019. szeptember 15-én jelenik meg.